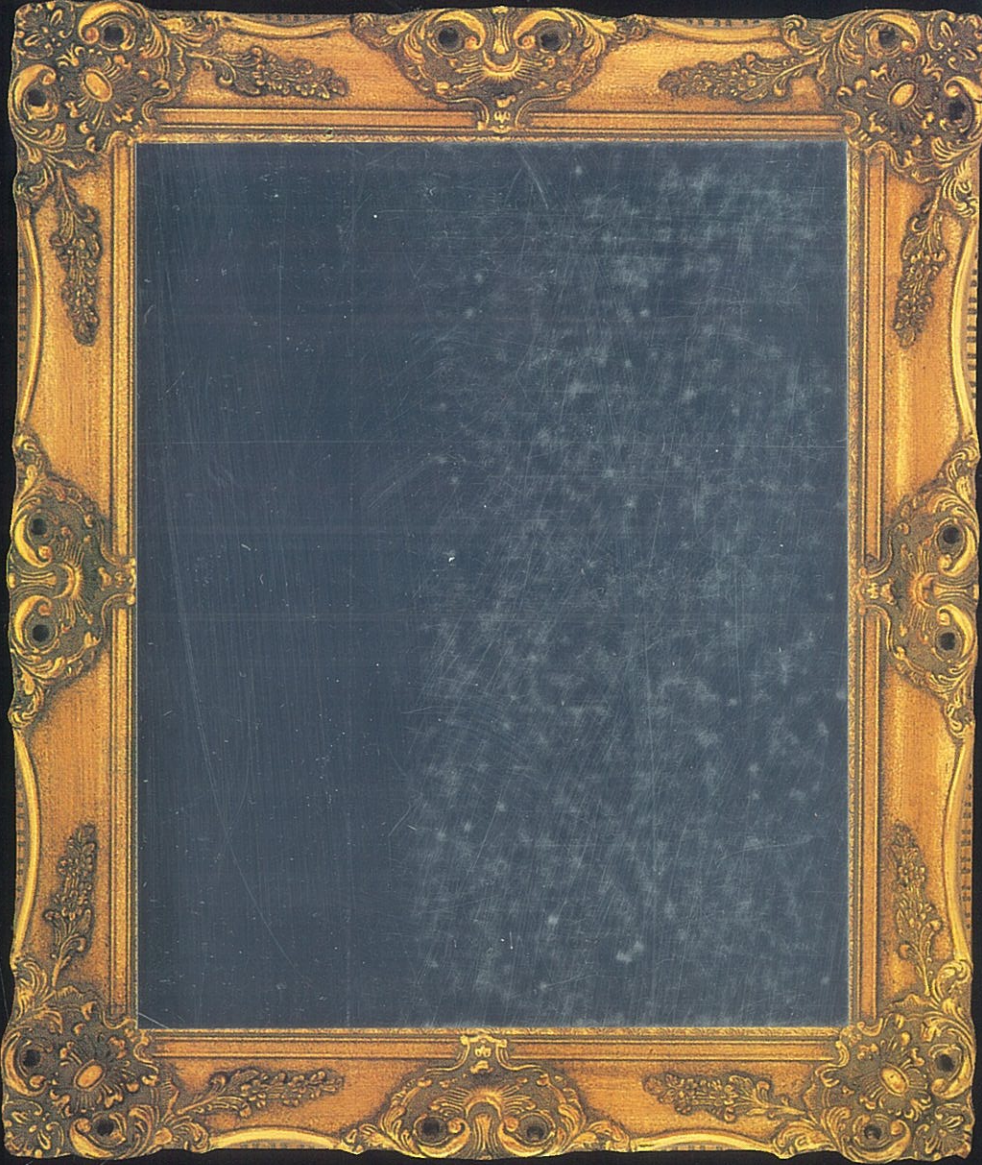

Görüş:

BAT-MART 1995 SAYI:19
0.000 TL. KDV DAHİL

“Temiz toplum” kimin meselesi?

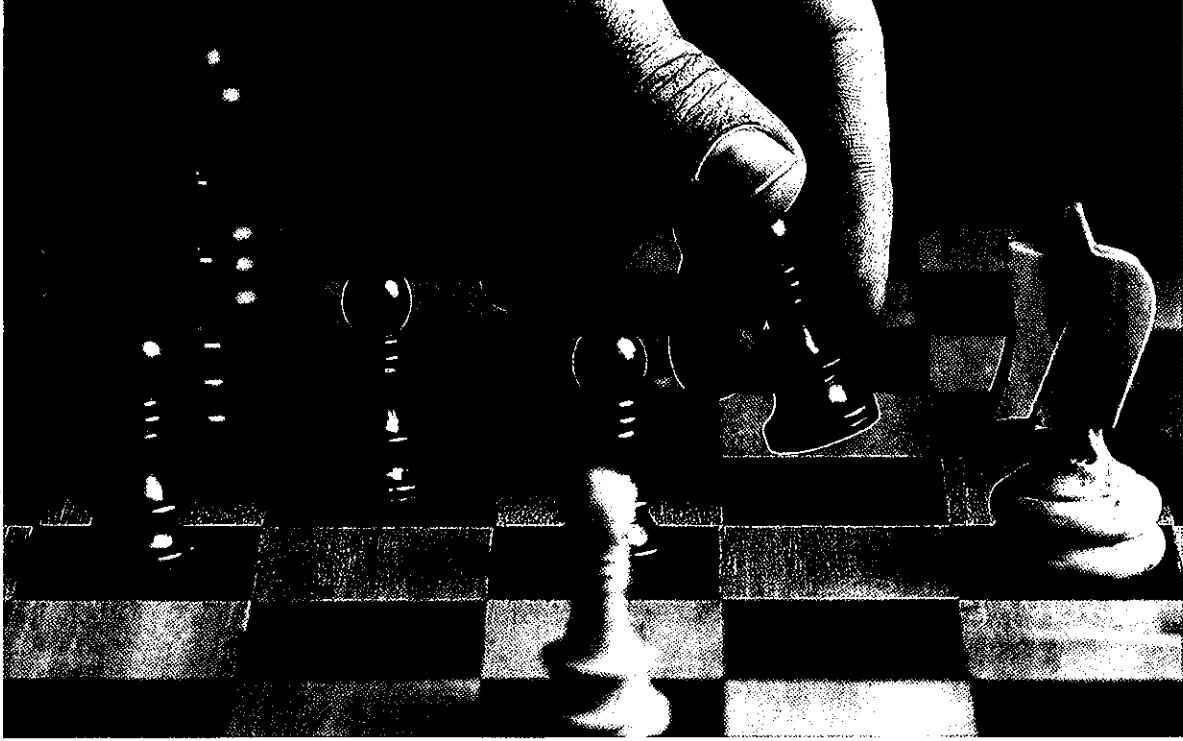

DIŞ KAYNAK

BİMSA

SA

DOĞRU HAMLE

GRAF

I-BİMSA'yı bir dış kaynak olarak kullanmaya karar verdiğinizde, bilgi işleme ilişkin tüm sorunlarınızın çözümünü bulacak, profesyonel ve deneyimli bir takım oyuncusuna sahip olacaksınız.

I-BİMSA, takım oyununuza 'dış kaynak' olarak katılmaya hazır.

I-BİMSA'nın Bilgi Teknolojisi Planı Danışmanlığı çerçevesinde sunduğu dış kaynak hizmet yelpazesi, şirketinize özel yazılımlar geliştirmekten gereksinim duyduğunuz donanım ürünlerini belirlemeye, işletim sisteminizin kurulmasından verimin ölçülmesine, paket çözüm uyarlamalarından kullanılan uygulamaların yeni

teknolojilerin ışığında yeniden geliştirilmesine kadar pek çok konuyu içeriyor..

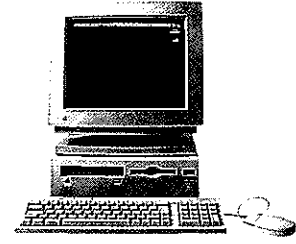
Sektörel çözümler ve bilgi işlem danışmanlığı konusunda ülkemizin öncülerinden ve önde gelenlerinden olan I-BİMSA, 100'ü aşkın deneyimli ve profesyonel kadrosuyla hizmetlerini bir dış kaynak olarak kullanımınıza sunuyor.

Hedefinize giderken herşeyin yolunda yürütmesi için (212) 281 83 06'dan bizi arayın, etkili bir takım oyuncusuna kavuşun.

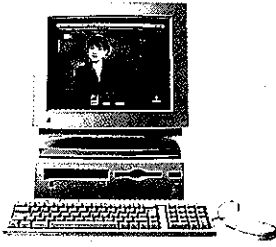

I-BİMSA
Uluslararası Bilgi ve Teknoloji Danışmanlığı
IBM ve SABANCI ortak kuruluşudur.

Apple, Macintosh LC 630™'u sunar.

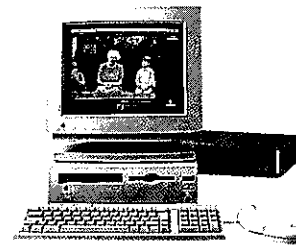
O bir Macintosh bilgisayar...

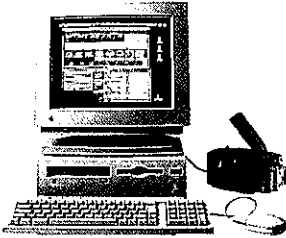
Ve bir televizyon.

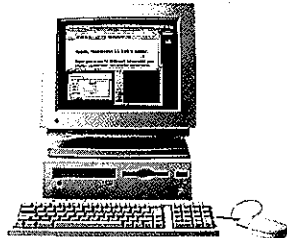
Ayrıca CD çalar.

Hem video kayıt cihazı...

Hem de video editör.

Yani... Macintosh LC 630™

Fiyatı da uygun.
Hemen sahip çıkın!

Dünyanın kullanımı en kolay kişisel bilgisayarının üreticisi Apple, dünyanın en gelişmiş kişisel bilgisayarını sunar... Macintosh LC 630™
Macintosh LC 630™'la dünyayı ayağınıza getirirsiniz. Macintosh LC 630™ birkaç saniyede yeni iletişim ve multimedia olanaklarını kolayca ekleyebileceğiniz bir bilgisayar. Örneğin Apple TV/Video System modülü sayesinde, kablo ya da anten sistemiyle erişilen tüm TV kanalları ekranınızda belirsin... Dünya ayağınıza gelsin.

Macintosh LC 630™'la dünyayı değiştirebilirsiniz. Dilediğiniz an Apple Video System ve Apple Presentation System donanım ekiyle video kameranızdan hard diskinize görüntü kaydı yapın. Dilerseniz video bağlayıp hazırlıklarınızı doğrudan video kasede kaydedin ya da montajlayın... Macintosh LC 630™'la AV teknolojisinin olanaklarından yararlanarak dünyayı değiştirin.

Macintosh LC 630™'la dünyanın her yerine gidersiniz. Macintosh LC 630™'un CD-ROM seçenekli modeliyle binlerce CD izleyin ya da dinleyin... Dünyayı ayağınıza getirmekle kalmayıp, dünyanın her yerine bir dokunuşla ulaşın.

Macintosh LC 630™'u kolayca elde eder, kârlı bir yatırıma dönüştürsünüz. Bu yetenekli ve becerikli Macintosh'a kolayca sahip olabilmemiz için uygun bir fiyat var...

Macintosh LC 630™'un daha neler yapabileceğini gözlerinizle görmek isterseniz Apple Center ya da Yetkili Satıcılarını ziyaret edebilirsiniz. Bölgenizdeki Apple Yetkili Satıcısını öğrenmek için Bilkom A.Ş.'yi arayabilirsiniz.

MEŞKE

BİLKOM® Apple Computer Türkiye Yetkili Distribütörü

Bilgisayar ve Özel Eğitim Hizmetleri A.Ş. Abdi İpekçi Cad. Altın Sok. Ahmet Kara İşhanı No: 2 Kat: 4-5-6 Nişantaşı, 80200 İstanbul Tel: 0 (212) 225 02 60 (10 Hat) Faks: 0 (212) 225 19 70

Apple, Apple logosu ve Macintosh, Apple Computer Inc. adına tescillidir.

Apple®

Genel Yayın Yönetmeni'nin Notu:

Gümrük Birliği ile başlayan yeni süreç...

Türkiye, 6 Mart'ta imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması ile yeni bir sürece girdi. Bu imza,-yürürlüğe girmesi için Avrupa Parlamentosu'nun Ekim ayındaki onayına gerek olsa da- karar verenlere ve uygulayanlara, yeni görev ve sorumluluklar getirdi. Hükümet, Türkiye'yi üyesi olduğu bu kulübün üyeleriyle aynı normları uygulayan bir ülke haline getirmek için gerekli alt yapıyı hazırlamak zorunda. Yasalar, yönetmelikler ve en önemlisi anlayışlar değişecek. Gümrük tarifeleriyle ilgili bu anlaşma, bu yönüyle ekonomi çerçevesine sığarmış gibi görünse de, nihai hedefi, Türkiye'yi siyasi bir birliğin parçası yapmak olunca, Türkiye'nin yapması gerekenler ekonomiyle sınırlı kalmıyor ve sosyal yaşamdan insan haklarına, kültürden siyasete uzanıyor.

Dolayısıyla toplumun bir kesiminde bayram şenlikleriyle kutlanan, bir kesiminde ise, kaygı, öfke ve hatta düşmanca duygular yaratan bu anlaşma, Türkiye'nin gündemini epeyce işgal edeceğe benziyor. TÜSIAD'ın gündeminde öteden beri önemli bir yer tutan Gümrük Birliği konusunda dergimizde bugüne kadar çeşitli görüşlere sık sık yer verdik. Son olarak geçen sayımızda, Türkiye'yi 6 Mart'a getiren süreci "batılılaşma/kalkınma" ekseninde inceledik. Biz, özel sektörün ve kamuoyunun kendisine düşen sorumlulukları yerine getireceğine inandığımızı belirterek kendi gündemimize dönmek istiyoruz.

Bu sayımızda, Ocak ayında TÜSIAD Genel Kurulu'nda ağırladığımız ünlü İtalyan Savcı Antonio Di Pietro'nun ağzından dinlediğimiz "temiz eller " operasyonuna yer verdik. Profesör Osman Altuğ da, dünyada ve Türkiye'de örgütlü suçları irdeledi. Tarih sayfalarımızda Doç.Cemil Koçak'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarında gündemi uzun süre etkileyen ilginç bir yolsuzluk öyküsü var.

Dosyamızda ise, yine 21.yüzyıl için Türkiye'ye bazı uyarılarımız yer alıyor. Teknolojik devrim dünyayı nereye götürüyor ve ülkemiz bu gelişmelere ne kadar hazır? Dr.Ergin Yıldızoğlu ve Prof.Kemal Gürüz'ün yazılarını dikkatle okumak gerekiyor.

Gündem sayfalarımızda ise ünlü bir Amerikalı uzmanın, Dr. Yahya Sadowski'nin Bosna konusundaki değerlendirmesine ayırdık. Dünya, kitap ve metropol sayfalarımızda da her zamanki gibi ilgiyle izlenecek yazılarımız yer alıyor.

21. yüzyıla beş kala, yalnızca Gümrük Birliği Antlaşmasının değil, dünya konjonktürünün de önümüze koyduğu koşulları fırsatlar paketine dönüştürmek için çok çalışmak gerekiyor.

Saygılarımla.

Dr. Haluk Tükel

Görüş:

ŞUBAT - MART 1995

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ AÇISI

3

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGELER

6-7

Ekonomik göstergeler, Hazine'nin yeniden üç aydan uzun vadelerde borçlanmaya başladığını gösteriyor. Ayrıca, enflasyondaki artış da dikkat çekiyor.

GÖRÜŞ

8-9

Halis Komili, iş dünyasının temiz toplum arayışını dile getirerek temiz toplum özlemi duyan her kesimin aynayı önce kendisine tutması gerektiğini savunuyor ve temiz toplum çağrısına kulak veren herkesi duyarlı olmaya davet ediyor.

DÜNYA

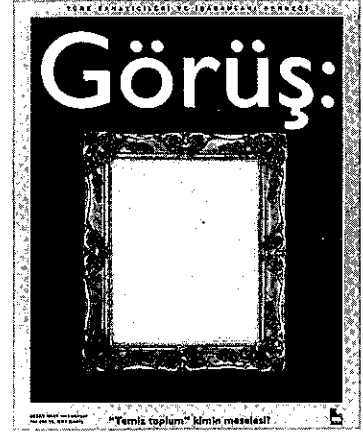
12-15

Dünya, kış aylarının sorunlarını bahara devrediyor. Soli Özel'in Asya'dan Avrupa'ya, Afrika'dan Amerika'ya uzanan turundaki her durakta ayrı bir sorun, ayrı bir acı yaşıyor.

KAPAK

16-32

TÜSİAD'ın davetlisi olarak İstanbul'da bulunan Antonio Di Pietro, Genel Kurul'da yaptığı konuşmada, temiz toplumun belki de bir ütopyadan ibaret olduğunu belirttikten sonra ütopyalarda yaşamının da güzel olduğunu hatırlıyor. Temiz toplumu engelleyici konumda olan örgütlü suçların ulusal ve uluslararası boyutlarını değinen Marmara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Osman Altuğ ise, bu yapılanmanın günlük hayata yansımalarından örnekler sunuyor.

Görüş: Mart 1995

Antonio Di Pietro

Yönetim:

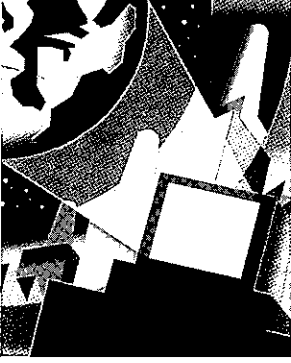
TÜSİAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSİAD Adına Sahibi: Halis Komili

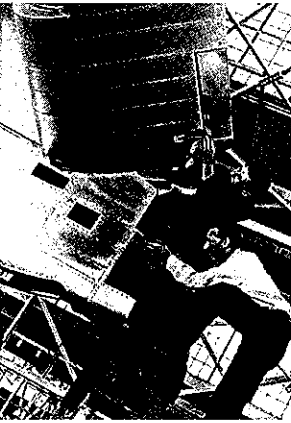
• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Dr. Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Halis Komili, Güler Sabancı, Muharrem Kayhan, Haluk Tükel, Aylin Arıcan McCarthy, Nilgün Demirtaş, Necla Zarakol

Görüş: TÜSİAD'IN iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece söz konusu yazarların fikirlerini ifade eder.

İllüstrasyon: Burcu Bayram

Köning olayı

34-51

DOSYA

Yeni bir yüzyılın eşiğinde değişen dünyanın değişen kavramlarını, teknolojik devrimin sonuçlarını ve yüzyılımıza damgasını vuran mega trendleri tartışan Dr. Ergin Yıldızoğlu, yeni dönemin belirsizliğini de vurguluyor. Prof. Dr. Kemal Gürüz ise, II. bin yıla girerken Türkiye'yi bekleyen olası bir tehlikeye ışık tutuyor. Milli Ar-Ge sisteminin oluşturulmamış olmasının sonuçlarını irdelleyen Prof. Dr. Kemal Gürüz, Türkiye'nin ürettiği teknolojiyi transfer edemeyerek uluslararası camianın marjinal bir üyesi konumuna düşme olasılığı ile karşı karşıya olduğunu yazıyor.

52-66

GÜNDEM

Dr. Yahya Sadowski, yüzyılımızın en büyük ve acılı katliamlarından olan Bosna'ya ilişkin kapsamlı değerlendirmelerinin yanısıra varolan durumu geçmişten bugüne getirerek tarihsel bir çerçeveye oturtuyor. IMF ile yeni stand by anlaşmasını analiz eden Doç. Dr. Deniz Gökçe, makalesinde aynı zamanda 1995 yılı beklentilerini de dile getiriyor.

68-75

TARİH

Yolsuzlukların da bir tarihi var. Üstelik bunlardan biri 60 yıl öncesine uzanıyor. Tarihi Doç. Dr. Cemil Koçak, olayın kahramanının ismiyle anılan 'König Olayı'nı öykü tadında anlatıyor.

78-79

KİTAP

Soli Özel, savaşın ilk iki yılında Saraybosna 'da gazetecilik yapan Tom Gjeltin'in, "Saraybosna Gazetesi" adlı kitabını tanıtıyor.

80-81

METROPOL

Daha çok hastaneleri ile tanış olduğumuz Houston, eğlence ve kültürel yaşamdaki canlılığı ile de akıllarda kalacağı benziyor. Metropol sayfalarında ipuçlarını bulabilirsiniz.

83-84

SARI SAYFA

Türkiye'nin tanıtımı konusunda geldiği noktayı değerlendiren Atilla Aksoy, tanıtımın etkili ve hedefine yönelik olabilmesi için 'olmazsa olmaz' birkaç kuralı hatırlatıyor.

Yayın:

- Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- Ajans Medya Reklamcılık A.Ş.: İnşirah Sokak 11/1 Bebek 80810 İSTANBUL Tel: (0212) 263 16 19-287 19 90 Fax: (0212) 263 16 48
- Görsel Yönetmen: Deniz Huysal • Sayfa düzeni ve Dizgi: Şinasi Ersoy, Berna Koritan • Basım: Ofset Yapımevi
- Reklam ve Halkla İlişkiler: Roza Hatem, Binbir Çiçek Sokak 3/4 80620 Levent-İSTANBUL Tel: (0212) 269 34 16-269 11 44

1995 yılı abone ücreti 6 sayı için 1.000.000.TL.dir. Abone başvuruları Ajans Medya Reklamcılık A.Ş. İnşirah Sokak 11/1 Bebek 80810 İSTANBUL adresine veya (0212) 263 16 19-287 19 90 no'lu telefona ve (0212) 263 16 48 no'lu faksa yapılabilir.

İç Borçlanmada Vade Uzuyor

Şubat 1995'te Türkiye ekonomisindeki başlıca gelişme, Hazine'nin yeniden üç-aydan uzun vadelerde borçlanmaya başlamasıdır. Ayrıca, enflasyondaki artış eğiliminin devam ettiği dikkati çekmektedir.

Son dört aydaki ortalama aylık enflasyon oranı son on yılın aynı dönemlerindeki en yüksek değerdir. 1994 yılının son aylarında para arzlarındaki daralmaya ve reel kurdaki değerlenmeye karşın enflasyon oranının hızlanması enflasyon beklentilerinin yükseldiğini göstermektedir. Ekim ve Kasım aylarındaki fiyat artışlarında özel sektör imalat sanayi ve tarım fiyatları, Aralık ayında ise kamu imalat sanayi fiyatlarındaki artış etkili olmuştur. Ocak 1995'de de, gerek özel sektör imalat sanayi fiyatları ve tarım fiyatlarının gerekse kamu imalat sanayi fiyatlarının hızlı artışı devam etmiştir. Özellikle, özel sektör imalat sanayi fiyatlarında görülen bu artış enflasyonist beklentilerin yükseldiğini göstermektedir.

Hazine, 6 Şubat 1995'te, bu kez 6 aylık ihalelerle 1994 krizindeki yöntemi denemeye girişmiştir. Arka arkaya açılan ihalelerde yine talebin tamamını karşılamayarak ilk ihalede uyguladığı %127.9'luk ortalama faiz oranını, 20 şubat'ta yapılan kırık vadeli ihalede %107.42'ye kadar çekmiştir. Faiz oranındaki bu gerilemeye karşın, teklif tutarının 100 trilyonun üzerinde kalması, Hazine'nin piyasa beklentilerine uygun faiz oranlarını kabul etmesi durumunda mevcut konjonktürel şartlarda borçlanma sorunuyla karşılaşmama-
cağını göstermektedir.

3-aylık vadeden 6-aylık vadeye geçilmesi iç borcun döndürülme sorununa temelli bir çözüm getirmese de mali piyasalardaki dalgalanmaları azaltacak ve beklentileri olumlu etkileyecektir.

Yatırılabılır fonların iç borçlanma kağıtlarına yönelmesinde O/N faiz oranlarının nispeten düşük olması ve döviz kurunun son haftalardaki istikrarlı seyri de etkili olmuştur. Nominal döviz kuru, nispeten hızla artmakla birlikte enflasyonla karşılaştırıldığında düşük kalmaktadır. Ocak 1994-1995 arasında döviz kurundaki reel değer kaybı % 3.4 olmuştur. Şubat 1995 itibariyle 9.5 milyar dolar civarında bulunan Merkez Bankası döviz rezervleri ise döviz kurlarındaki spekülasyon dalgalanmaları denetlemeye olanak tanıyacak bir düzeydedir.

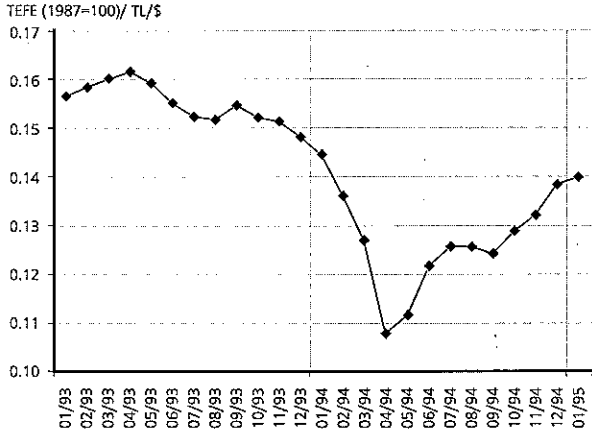
Döviz kuru ve Hazine faizleri arasındaki ilişki ödemeler dengesinde kısa vadeli sermaye hareketleri üzerinde de etkili olmaktadır. Son aylarda kısa vadeli sermaye çıkışının azalmakta olduğu görülmektedir.

Net hata ve noksan kaleminde görülen artış, 1994 Ocak-Nisan döneminde bankacılık sistemi dışına çıkan dövizin yeniden sistem içine döndüğünü göstermektedir.

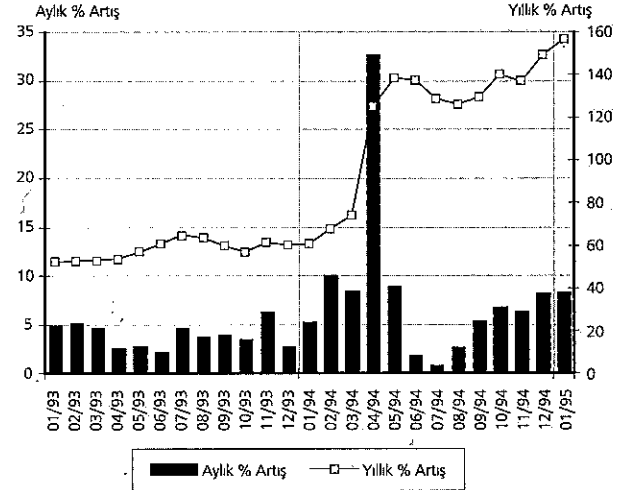
Döviz kurundaki gelişmelerle karşılaştırıldığında Hazine bonolarının getiri oranının oldukça yüksek bir düzeyde bulunması, net hata ve noksan kalemi ile birlikte ele alındığında kısa vadeli sermaye girişinin hızlanarak devam edebileceğini göstermektedir.

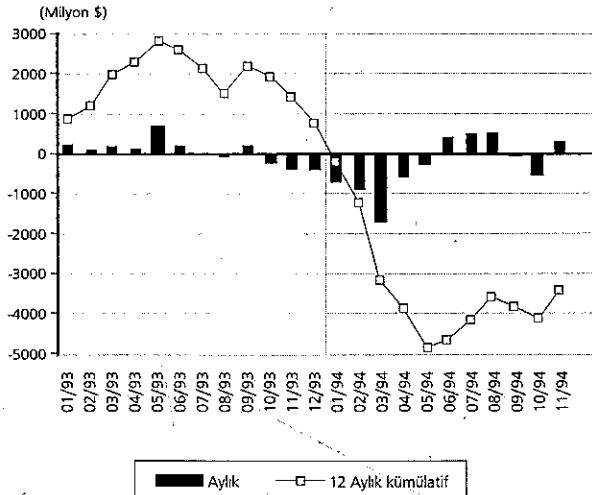
REEL DÖVİZ KURUNDAKİ GELİŞMELER (1987 Sabit Fiyatlarıyla Ortalama Dolar Kuru)

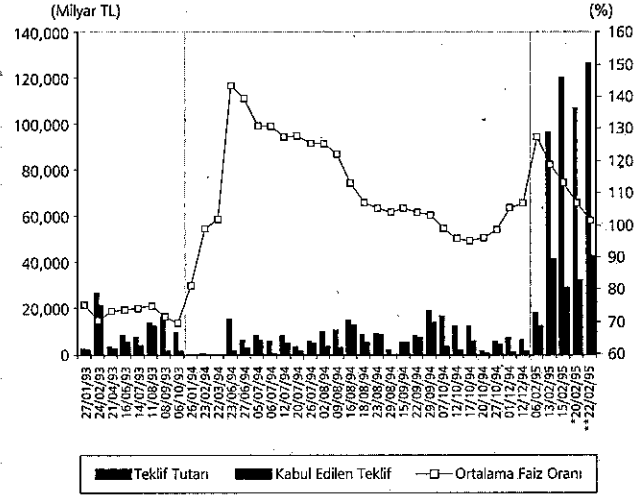
TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ

KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ VE NET HATA VE NOKSAN

6 AYLIK HAZİNE İHALELERİ

* 191 gün vadelidir. ** 210 gün vadelidir.

"Temiz toplum" kimin meselesi ?

Halis Komili

"TÜSİAD Üyelerinin Uyduğu İş Ahlakı İlkele-ri"nin, dernek tüzüğünde yer almak üzere 25. Genel Kurul'da oylanarak kabul edilmesi ve aynı genel kurula ünlü savcı Antonio Di Pietro'nun konuk konuşmacı olarak davet edilmesi, kamuoyunda çoğunlukla, iş dünyasının "temiz toplum" arayışının bir ifadesi olarak değerlendirildi. Gerçekten de, bütün bunların arkasında, hem TÜSİAD'ın bu alanda kendi üzerine düşeni yapma kaygısı, hem de bu yolla tüm topluma bir çağrıda bulunma arzusu yatıyordu.

Oldukça küçük bir azınlıktan ise, neredeyse suçlayıcı bazı sesler yükseldi: "Nasıl olur da iş adamları temiz toplum isterler? Rüşvet ve yolsuzluk olaylarının içinde işadamları yer almıyor mu? TÜSİAD, üyelerine ahlak dersi mi verdiriyor?" İşi, Di Pietro'yu TÜSİAD'ın "kötü emellerine" alet olmakla suçlamaya, hatta onu karalamaya kadar vardırırlar dahi oldu.

İş dünyasının "temiz toplum" arayışı, Türkiye'ye özgü birşey değil. TÜSİAD da bu konu ile ilk kez 25. Genel Kurul'unda ilgilenmedi. 1992 yılında, "Ethics-İş Ahlakı" adlı bir kitap yayınlamaya, dünyada bu konuda yapılan tartışmalara dikkat çektiğimizde, "temiz toplum" meselesi kamuoyuna bu kadar malolmamıştı. Daha sonra da muhtelif vesilelerle bu konu işlendi. Görüş dergisinin 17. sayısında, yine bu sayfalarda yer alan yazıda, bu konuya bakış açımız şöyle ifade ediliyordu: "Rüşvet, yolsuzluk ve nüfuz suistimaline dayalı çıkar birlikleri, sistemde bir çürümeye yol açıyor. Bu çürüme, toplumda, siyasal toplumsal kurumlara karşı derin bir güvensizlik yaratıyor. Değerler sistemi alt-üst oluyor, hatta demokratik siyasal sistem sarsılıyor. Ekonomik sistem içinde ve tüm toplum yararına kullanılması ge-

reken kaynaklar, yeraltı ekonomisine akıyor."

Burada sözü edilen çıkar birlikleri içinde bazı işadamlarının yer alması, bir neden değil bir sonuçtur. Çünkü devlet eliyle rant yaratan bir düzen varsa, bu rantın birileri tarafından paylaşılması kaçınılmazdır. Ve bu rant, gerçek ekonomik mekanizmalar içinde değil, ekonomi içindeki kurumları kullanarak ama tümüyle politik mekanizmalar içinde üretilip paylaşılmaktadır. Bu mekanizmalar piyasa ekonomisinin mantığına tümüyle terstir ve rekabet eşitliğini bozar. Rüşvet, yolsuzluk ve nüfuz ticareti, mal ve hizmetlerin maliyetini yükselterek, aradaki farkı vergi mükellefinin, tüketicinin sırtına yükler. Yani, "temiz toplum" herkesin meselesidir.

Peki kimler, hangi kurumlar harekete geçmelidir ki, bu çürümenin önüne geçilebilsin, organizma kendini yenileyebilsin?

Di Pietro, İstanbul'daki konuşmasında, temiz toplum için kapsamlı bir operasyon gerçekleştirilmesinin ancak, tüm toplum kesimlerinin böyle bir operasyona destek vermesiyle mümkün olduğunu anlatmıştı. Di Pietro, İtalya'nın yaşadığı süreci anlatırken, "Vatandaşa yepyeni bir ortak sosyal bilinç yaratıldı. Gençler adalete susadıklarını göstererek, kurumlara sahip çıktılar. Destek verenler arasında, işadamları ve politikacılar da vardı. Basının desteği, yargının baskılara dayanmasını sağladı" diyerek, öncelikle kamuoyu desteğinin altını çizmişti. Yargıyı hızlandıran ve soruşturmalara büyük çaplı malzeme sağlayan yeni yargılama usulünü bile bu 'destek'ten sonra andı. Daha da ileri giderek "temiz eller" için isyan benzetmesini kullandı ve 'İsyan için kıyameti beklemeyin' çağrısını yaptı.

Di Pietro'nun olayı ortaya koyuş biçimi, aslında bir

'operasyon'dan değil, bir 'kampanya'dan söz etmek gerektiğini gösteriyor. Türkiye'de temiz toplum meselesi ile ilgili kavrayış eksikliği de işte bu noktada başlıyor. İnsanlar konuya yargı organlarını, devlet kurumlarının gerçekleştireceği bir operasyon olarak baktıkça, kendilerinin bu olay içinde rolünü göremiyorlar. Bu yüzden de, "temiz toplum" özlemine cevap verecek girişimlerde bulunabilecek kişi ve kuruluşlar bile, bunun üzerinde kafa yormak, "ayna"yı önce kendine tutmak yerine, başkalarının girişimlerinin samimiyeti üzerine ahkam kesmeyi, "şöyle yapsalardı daha iyi olurdu" diyip, köşelerinden kıpırdamamayı tercih edebiliyorlar. Bu tutumlarıyla da mevcut yapının sürmesinde katkıda bulunuyorlar.

Peşin hükümlü, toptancı yargılar, bizi çaresizliğe itmekten başka bir işe yaramazlar. Ülkedeki her kurumdan, "temiz toplum" çağrısına kulak verenlerin çıkacağına inanıyoruz. Bu yüzden de, mesleki-sosyal kuruluşları, sivil örgütleri, üniversiteleri, medyayı, siyasi partileri, parlamentoyu bir kez daha bu konuda duyarlı olmaya çağırıyoruz.

Temiz toplum isteği, tüm toplumu içten içe kemiren, bulaşıcı ve hızlı yayılan bir hastalıktan kurtulma isteğinden başka bir şey değildir. Bunun yolu, istisna tanımayan, sistemli, kapsamlı ve samimi bir mücadele başlatmaktır. Türk toplumu, ısrarlı biçimde sürdü-rülecek böyle bir mücadelenin içinde topyekün yer almalıdır. Sözkonusu olan bu ülkenin geleceğidir.

TÜSİAD İş Ahlakı İlkeleri

Bu belge, günümüz iş dünyasında benimsenmiş bulunan, uyulan ve yol gösterici nitelikte olan kurumsal davranış, kural ve standartlarını tanımlar. İyi iş ilişkisi ve uygulamaları için ışık tutucu genel ilkeleri özetler. Yönlendirici ve geliştirici bir amaç taşır. Bugünün iş dünyasına özgü gerçekleri kapsar. Bu belge gücünü, gönüllü katılıma bağlı olmasından alır. Bu belgede yer alan ilke ve kuralların yüceliğine olan inanç, her türlü denetim ve yaptırım mekanizmasının üzerindedir.

Amaçlar

Evrensel kabul gören iş ahlakı ilkelerini tanımlamak. İş yaşamında karşılıklı güven ilkesinin yerleşip, gelişmesine katkıda bulunmak. İş ahlakına uymayan tutum ve davranışların yaygınlaşmasını önlemek.

Genel ilkeler

Dürüstlük: İş yaşamında, kişi ve kuruluşlar, onurlu ve dürüst davranış kurallarına bağlı kalırlar. Bu ilke, uygulamada aşağıdaki tutum ve davranışları içerir.

İş yaşamında kişi ve kuruluşlar:

* Saklı tutulması gereken hiçbir bilgiyi, çıkarları için kullanmazlar.

* Başka kişi ve kuruluşlara, bağımsız karar verme yeteneğini etkileyebilecek çıkar sağlayıcı davranışlarda bulunmazlar. Kendilerinin ve başkalarının ticari ve mali durumları hakkında yanıltıcı tanıtım yaparak, aldatıcı davranışlarda bulunmazlar.

Gizlilik: İş ilişkileri nedeniyle, kişi ve kuruluşlar, kendilerine emanet edilen bilgilerin gizliliğine gerekli özeni gösterirler. Müşteri ya da iş ortaklarının iznini almadıkça, ya da yasal bir zorunluluk bulunmadıkça, saklı tutulması gereken bilgileri korumak zorundadırlar. Bu tür bilgilerin amaç dışı ve haksız

kullanılmasından sorumludurlar.

Hukuka Saygı: Kişi ve kuruluşlar Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk düzenine saygılı olmak zorundadırlar. Bu bağlamda kişi ve kuruluşlar:

* Yasaların öngördüğü yönetsel ve denetimsel tüm yükümlülüklerini yerine getirirler.

* Doğru olmayan, sahte ya da yanlış kayıt tutmaz, yetkili mercilere yanıltıcı bilgi vermezler.

* Yasadışı ya da suç oluşturan faaliyetlere girmezler. İş ve toplum ahlakının onaylamayacağı yol ve yöntemlere başvurmazlar.

* Serbest piyasa ve rekabet koşullarına uymayan davranışlarda bulunmazlar.

Çalışma Ortamı: Kişi ve kuruluşlar, çalışanların haklarıyla ilgili olarak ırk, renk, din ve cinsiyete dayanan bir ayrıcalık yapmazlar. Bu özellikler nedeniyle çalışanlar taciz edilemez.

* İşyerinde ırksal, dinsel ya da cinsel taciz sayılabilecek davranış ya da eylemlere izin vermezler.

* Çalışanlarla ilgili bütün kişisel bilgilerin güvenlik içinde korunmasını ve gizli kalmasını sağlarlar.

Bilgi Elde Etme: Kişi ve kuruluşlar, iş ve toplum ahlakının onaylamayacağı yol ve yöntemlere başvurarak işle ilgili sır ya da gizli bilgi elde etmeye yeltenmezler.

Çevre: Kişi ve kuruluşlar, faaliyetlerinden dolayı doğanın zarar görmemesine özen gösterirler. Çevreyle ilgili bütün yasal düzenlemelere uyarlar.

Çalışanlar: Kişi ve kuruluşlar, çalışanların da bu belgede yer alan ilkeleri benimseyip, kendi alan ve yaşamlarında uygulamaları için çaba gösterirler.

TÜSİAD

Tamam, ulaştığınız başarılardan

şimdi bir de bu 150 beygir gücünde, Alman mucizesini

Passat. Buraya gelmek için çok çalıştı-
nız. Evet zor oldu, ama geldiniz. Bizim sorumuz řu:
şugn bulunduğunuz yer sizi şımarttı mı? "Hayır" mı
dediniz? Olabilir.

2000 cc motor. Elektronik enjeksiyon ve diferansiyel
kilidi. Muhteřem bir viraj hakimiyeti ve yol tutuř. ABS
fren, ani fren durumunda kilitlenmeyi önleyen mikro
bilgisayar sistemi, takviyeli gövde iskeleti, iki ayrı hava
yastığı, teleskopik direksiyon ve ergonomik koltuklardan
oluşan, özel bir koruma ve güvenlik donanımı.

şimdi lütfen bir de şunu deneyin: 150 beygirlik bir g...

hiçbiri sizi şımartmamış olabilir...

2000 cc, otomatik difransiyel kilitli deneyin bakalım.

Ve bu mükemmel gücü, bu kusursuz donanımı saran zarif bir gövde... Ya da kısaca: Passat. Hizmetinizde.

Alman mühendislerinin yarattığı bu güç, konfor ve zarafet bileşimi de sizi şımartamazsa... doğrusu, sizi yakından tanımak isteriz.

Keşke hayatta her şey, bir Volkswagen kadar güvenilir olsa.

Acılı Bahar

Soli Özel

Asya:

İnsan haklarıyla patent hakları arasında hangisinin daha önemli olduğu konusundaki kuşkular, Çin Halk Cumhuriyeti ile ABD arasında genel bir ticaret savaşının ilk muharebelerinin başlamasıyla yok oldu. Geçen sene iş aleminde gelen baskılarla, Çin’le yapılan ticareti insan hakları konusunda ilerleme kaydedilmesi koşuluna bağlamaktan vazgeçen Başkan Clinton, tüm uyarılara rağmen Amerikan ürünlerini patent hakkı ödemediği Çinliler’e sert bir ihtar vererek pek çok ürünlerine gümrük vergisi koydu. Milli gururlarının rencide edilmesine tahammül etmeyeceklerini söyleyerek mukabele tehdidinde bulunan Çinliler, hemen ardından Şubat sonunda yeni müzakerelere başlayıp Amerikalılar’ın istediği anlaşmayı imzaladılar. 90 yaşındaki lider Deng Xiaoping’in bir ayağının çukurda olması nedeniyle siyasi iktidar manevraları da başladı. Bu mücadelelerin sonunda kimin iktidarı kontrol edeceği, önümüzdeki yüzyılda Çin’in ekonomik ve siyasi olarak dünyada ne tür bir rol oynayacağını da göstereceği olacak.

Japon mucizesinin mimarları bürokratlar, Kobe şehrini şiddetle sarsan ve bazı bölümlerini yıkarak yaklaşık dört bin kişinin ölümüne ve 250 bin kişinin de evsiz kalmasına yol açan deprem sonrasında birer becerisizlik ve basiretsizlik abidesi oldular. Kobe’de doğanın gadrine uğrayanların yardımına ilk koşan şehrin Mafya’sı oldu. Normal koşullarda otoriteyi fazla sorgu-

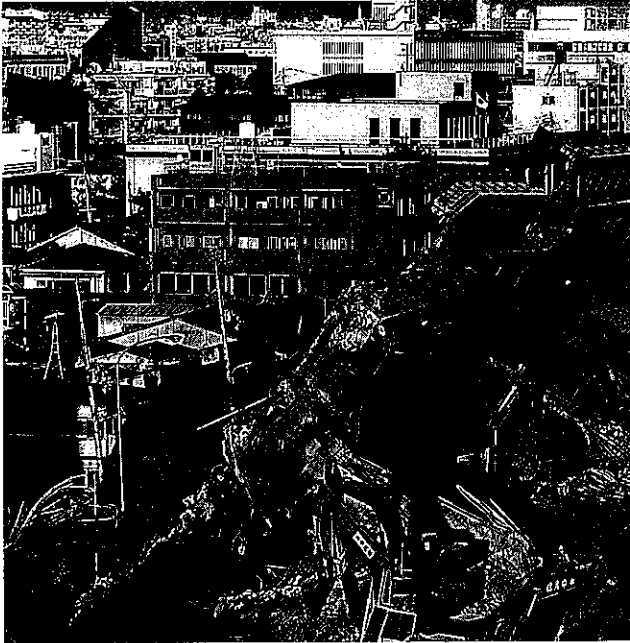
lamayan Japon basınının çok daha sorgulayıcı olan Batı basınından da aldığı cesaretle, Japon siyasi sisteminin bir darbe daha almasına yol açtı. Çeşitli bürokratik engellerle gönderilen ilaçları depolara yığarak dağıtmayan, yıkıntı altında canlıları bulabilecek köpekleri günlerce karantinaya alıp, kurtarılabilecek canlı kalmadığında salıveren, yabancı doktorların Kobe’de çalışmasına köstek olan bürokratlar, Japon halkının gazabını da hissetmeye başladılar. Deprem sonrası kızgınlığın ve bürokratların halkı pek umursamayan yaklaşımlarının yarattığı tepkinin Japonya’da siyasi katılımı artırmak isteyip, bürokrasinin gücünü yıkmak isteyenlerin siyasi projelerine ivme kazandıracağı düşünülüyor.

Sorunlu Müslüman ülkelerde bir öfke selinin haykırışı ve şiddetin meşrulaştırıcısı haline gelen İslamcılık, Pakistan’daki Butto hükümetini de zor durumda bırakıyor. Birisi, 14 yaşında çocuk olan iki Hristiyan’ın, doğruluğu çok şüpheli bazı iddialar sonucu idama mahkum edilmeleri ve mahkemelerin İslamcı hareketlerin tehdidini hissederek karar verme durumunda kalmaları, ülkedeki insan hakları sicilinin de kararmasına yol açıyor. Buna karşılık, Amerikan Savunma Bakanı Perry’nin ziyaretiyle Pakistan ve ABD arasında beş yıldır askıya alınmış olan güvenlik görüşmeleri de yeniden başladı.

Müteveffa Sovyetler Birliği’nin askerlerini çekmesinden beri mücahit çeteleri arasındaki kanlı hesaplaşmanın durulmadığı Afganistan’da, yepyeni bir güç, istikrar umutlarının yeşermesine yol açtı. Halk desteği-

ni hızla yitiren mücahit grupların en azılı liderlerinden Gulbettin Hikmetyar'a bağlı kuvvetler yeni bir İslamcı gerilla örgütü tarafından büyük bir yenilgiye uğratıldılar. Genellikle öğrencilerden oluşan ve çok tavizsiz bir İslam yorumu olan Taliban grubu, çeşitli yöreleri kontrolüne aldıktan sonra Kabil kapılarına dayandı. Bu olayın şoku ve Hikmetyar'ın artık sahneden çekilmesiyle yıllardır askıda tutulan barış görüşmelerine yeniden başlandı. Taliban'ın başkenti alıp alamayacağı, dünya görüşünü daha serbest bir ortamın hakim olduğu bu şehirde de hayata geçirip geçiremeyeceği merakla ve (Kabilliler açısından) endişeyle bekleniyor.

Ünlü casusluk romanları yazarı John Le Carré'nin son romanının editörüne "bu isim gerçek mi yoksa sen mi uyduruyorsun" diye sorduran Grozny şehri, geçen yılın sonundan itibaren uluslararası sistemin utanç siciline geçti. Ordusundaki sertlik yanlılarının teşviğiyle üç yıldır bağımsızlığını ilan etmiş olan ve Rusya'ya giden petrol boru hatlarının geçtiği Çeçenistan Cumhuriye-

ti'ni dize getirmeye soyunan ve bunu kolayca halledebileceğine inanan Boris Yeltsin'in yanlış hesabı Rusya'daki tüm siyasi dengeleri sarstı. Çeçenler'in halk olarak inanılmaz bir direniş gösterdikleri savaş, ancak Ruslar'ın topyekün imhaya yönelik topçu ateşi ve bombardımanlarıyla geçici bir sonuca ulaşabildi. Yaklaşık 25.000 kişinin öldüğü savaş sonucu Çeçen başkanı Dudaev'e bağlı olan gruplar başkanlık sarayını da terk ederek, gerilla savaşını sürdürecekleri dağlara çekildiler. Bazı subayları bile savaşa karşı tavır almaya iten bu saldırı Rusya'daki demokratlar ve insan hakları savunucularıyla, çok başarılı bir sınav veren özgür basın tarafından kıyasıya eleştirildi. Rusya'nın dışlerini göstermeye çok meraklı olduğunun gittikçe daha iyi anlaşılmasıyla, Batı'nın özel olarak Yeltsin'e, genelde de Rusya'ya verdiği destek yeniden sorgulanmaya başlanıyor. Bu arada coğrafyanın ve uluslararası ilişkilerin kendi mantığının da etkisiyle, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız cumhuriyetler teker teker yeniden Rusya'nın ağırlığının çok büyük olacağı bir ilişki sürecine giriyorlar. Perişan bir ekonomi, dağınık bir siyasi yapı, gangsterlerce haraca kesilen ve kanunsuzluğun hüküm sürdüğü şehirleriyle Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki ülkelerin bazılarının dertlerinin kolay bitmeyeceğini ve özellikle Rusya'daki istikrarsızlıktan kaynaklanan sorunların Avrupa ve dünya güvenliğini tehdit edeceğini düşünmek güç değil.

Avrupa:

Avrupa'daki güçlü ülkelerin ve ABD'nin kendi çıkarları, basiretsizlikleri, beceriksizlikleri ve siyasi miyoplukları sonucu yeni dünya düzensizliğinin en utanç verici kurbanı haline getirilen Bosna'daki gelişmeler, bir Balkan savaşı olasılığının diriliğini muhafaza etmesine yol açıyor. Bosna'ya barışın gelmesi için Yugoslavya'nın parçalanmasından beri gelişen tüm olayların baş sorumlusu Slobodan Milosevic'ten medet umacak

Japonya'nın Kobe şehrindeki deprem, yaklaşık 4000 kişinin

ölümüne ve 250 bin kişinin de evsiz kalmasına yol açtı.

kadar zavallaşan Batı diplomasisi, Sırlar'a karşı güç kullanmayacağını da iyice belli ettiğinden, etkili hiçbir diplomatik süreci başlatamıyor. Bu arada Hırvatistan Cumhurbaşkanı Tudjman'ın kendi ülkesindeki Sırlarla arasında bulunan BM askerlerinin görev süresini uzatmamaya karar vermesi, Mart sonunda bir savaşın çıkmasını kaçınılmaz hale getiriyor. İran ve Türkiye'den sağlanan silahlar ve yeni düzenlemeleriyle güçlenen Bosna ordusunun kolay yutulur bir lokma olmaması ve Batı'nın barış için gereken gücü kullanmamakta ısrar etmesi hem Bosna trajedisinin süreceğini hem de bunun diğer Balkan ülkelerindeki gerginliği patlatabileceğini düşündürüyor.

Hemen tüm Avrupa ülkelerinde siyasi çalkantılar devam etti. Macaristan ekonomisini Merkez Bankası Başkanı, Maliye Bakanı ve özelleştirme sorumlusu olmadan idare etmeye çalışırken, Polonya'da Cumhurbaşkanı Walesa'nın zorlamasıyla Başbakan istifa etmek zorunda kaldı. İspanya'da Bask bölgesinde ölüm mangaları kullanıldığı savı ortalığı karıştırırken, İtalya'da partilerüstü bir hükümet ülkeyi seçimlere kadar yönetme görevini üstlendi. Eski siyasi yapının çökmesinden en çok yararlanan kişi olan eski Başbakan Berlusconi'nin geçici bir kişilik olacağı düşünülürken, sağda eski faşist Fini, solda ise Prodi'nin yeni çekim merkezleri oluşturdukları görülüyor. Mart ayında-

ki seçimlerde cumhurbaşkanlığını kazanması neredeyse çantada keklik gibi görülen Fransız Başbakanı Balladur sosyalist aday Jospin'in beklenmedik popülaritesiyle karşılaştı. Rakiplerinin telefonlarını dinlettiği iddiasıyla da karşı karşıya olan Balladur, hızla cazibesini yitirirken, Fransa'nın, ABD'li diplomatları casuslukla suçlandığına dair haberler basına sızdırıldı. Bu arada Fransa'nın Amerikan filmlerinin Avrupa'ya girişini kısıtlama çabaları sonuç vermedi. İngiltere ile İrlanda Cumhuriyeti, Kuzey İrlanda sorununun çözümüyle ilgili olarak ciddi çalışmalarına başladılar. Çözüme en büyük muhalefet Kuzey İrlanda'da yaşayan Protestan-

lar'dan geliyor. Hollanda tüm Avrupa'yı etkisi altına alan yağışlı hava dalgası ve sellerin tüm kanal ve baraj sistemlerini mahvetmesi tehlikesini kılpayı atlattı.

Avrupa tarihinin yüzkarası abidelerinden Auschwitz temerkuz ve ölüm kampındaki mahkumların kurtarılmasının 50. yılı soykırımdan kurtulanların da katılmalarıyla anılırken, II. Dünya Savaşı galiplerinin acımasız Dresden bombardımanının 50. yıldönümünde, böylesi bir sivil katliamına yol açan hava akımlarının gerekliliği tartışıldı.

Afrika ve Ortadoğu:

Cezayir'de, Başkent merkezinde bomba patlatarak 40'tan fazla insanı öldüren ve yüzlercesini

Cihad örgütünün, askerlerin toplandığı bir durakta 20 kişinin ölümü-

ne neden olması üzerine, İsrail, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'dan işçi

gelmesini durdurdu.

yaralayabilen İslamcı Örgütler, önlerine gelen günahsız laik sivilleri öldürmeye devam ediyorlar. İtalya'da İslamcı Selamet Cephesi'nin de katıldığı görüşmelerde varılan anlaşmaları kabul etmeye yanaşmayan ordunun sertlik yanlıları da İslamcı gruplara karşı misliyle mukabele ediyorlar. Son olarak, Kasba'daki cezaevinde 100'e yakın İslamcı tutuklu muhtemelen infaz edilerek öldürüldü. Cezayir'de yönetime hakim olan sertlik yanlıları ülkelerinin gittikçe dünyadan tecrit edilmesine de yol açıyorlar.

Mısır'da da siyasi meşruiyeti zayıflayan Mübarek hükümeti, Müslüman kardeşler örgütüne mensup pek çok orta sınıf profesyoneli hapse gönderdi. Anayasa olarak Kuran-ı Kerim'i kabul eden Suudi Arabistan'da da İslamcı muhalefetin baskılarıyla karşı karşıya olan rejim, harcamaları %25 oranında kısıtı.

İsrail hükümetinin, Filistin ile girilen barış sürecini ağırdan alması, Yaser Arafat'ın siyasi lider olarak feci bir performans göstermesiyle birleşince, sürece karşı olan gruplar şiddete de başvurarak barış umutlarını öldürmeye çalışıyorlar. Son olarak, Cihad Örgütünün, askerlerin toplandığı bir durakta 20 kişiyi öldürmesi üzerine İsrail, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'dan işçi gelmesini durdurdu. Kahire'de Kral Hüseyin, Başkan Mübarek ve Arafat'la Rabin'in katıldıkları bir toplantı komadaki barış sürecini tam anlamıyla hayata döndürmeyi başaramadı.

Birleşmiş Milletler askerleri ABD askerlerinin gözetiminde Somali'den çekilip ülkeyi kaderine terkederken, Güvenlik Konseyi'nin yedi bin asker göndermeyi kararlaştırdığı Angola'da barışa doğru yeniden ciddi adımlar atıldı. Güney Afrika Cumhuriyeti tüm Güney Afrika'nın ekonomik motoru olup ve bölgeye siyasi ağırlığını koyarken, ırkçı Apartheid rejiminden yeni düzene geçişin kansız olmasına büyük katkısı olan Başkan Mandela bir kez daha Cumhurbaşkanlığına aday olmayacağını açıkladı.

Amerikalılar:

Meksika mucizesinin Aralık ayında girdiği ciddi likidite krizini atlatamaması hem bu ülkedeki ekonomik

dengeleri altüst etti hem de Latin Amerika'daki diğer ülkeler üzerinde uluslararası finans dünyasının baskısını artırıp ABD'de yürekleri hoplattı. Meksika'ya yardım planını Kongre'den geçiremeyeceğini anlayan Başkan Clinton'un ağır baskısı sonucu G-7 ülkeleri de Meksika için hazırlanan bir pakete destek vermeyi kabullendiler. ABD ile Meksika arasında yapılan ilk 20 milyar dolarlık anlaşma Meksika'da ulusal egemenliğin elden gittiği çılgınlıklarının yükselmesine, ABD'de ise operasyonun Wall Street'i kurtarma operasyonu diye nitelenmesine yol açtı. Sınırlarına yığılacak işsiz Meksikalılar sorununu bu şekilde atlattığını düşünen ABD, gene de güney komşusunun siyasi istikrarı konusunda endişelenmeye devam etti. İktidara geldiğinden beri sürekli yalpalayan Başkan Zedillo, Chiapas eyaletindeki isyancı Zapatistalar'a karşı orduyu harekete geçirdikten bir hafta sonra harekati durdurdu. Bu arada Chiapas eyaletinde hile ile seçilen PRI'li Valinin de istifa etmesiyle yörede istikrar sağlandı.

Başkanlık seçimleri öncesinde en büyük hakaretleri ayrı olduğu eşinden duyan ve eşiyile olan mücadelesinde en sert yöntemleri kullanmaktan kaçınmayan Alberto Fujimori'nin ülkesi Peru ile komşusu Ekvator arasındaki sınırları tam belirlenmemiş bölgede çıkan anlaşmazlık küçük çaplı bir savaşa dönüştü. Brezilya'nın arabuluculuğuna rağmen ufak çapta çatışmalar devam ediyor.

Cumhuriyetçi Parti'nin, Temsilciler Meclisi Başkanı Newt Gingrich önderliğinde Amerikan halkına vaat ettikleri siyasetleri uygulamaya geçirmeleriyle ABD'de sert bir siyasi dönem başladı. Güçlü Hristiyan kökten dinci grupların da etkisiyle kızışan ve cinayetlere dahi yol açan kürtaj konusundaki tartışmalar, Başkan Clinton'un, ülkenin bir numaralı sağlık görevlisi olarak kendisi de kürtaj yapmış olan Dr. Foster'i atamasıyla kızıştı. Henüz seçimlere 1.5 yıl süre varken Cumhuriyetçi Parti'de aday olma yarışı ilk önseçimlerin bir yıl sonra yapılacağı New Hampshire eyaletinde başladı. Bütçenin %1'den daha az bir miktar tutan dış yardım ve uluslararası örgütlere Amerikan katkıları ABD'yi uluslararası arenadan tecrit etmeyi beyhude de olsa, isteyen Cumhuriyetçiler tarafından iyice budanmaya aday.

Antonio Di Pietro: "İsyan için kıyameti beklemeyin"

İtalya'da "Temiz Eller" diye bilinen operasyonun en önemli kişisi, Milano eski Savcısı Antonio Di Pietro, TÜSIAD'ın 20 Ocak'da yapılan Genel Kurulu'na onur konuğu olarak katıldı ve daha sonra verilen öğle yemeğinde ilginç bir konuşma yaptı. Basın, Di Pietro'nun İstanbul gezisine ve konuşmasına büyük ilgi gösterdi. Ancak yine de Di Pietro'nun konuşması, kamuoyuna kısmen yansıyabildi. Görüş, Di Pietro'nun konuşmasını İtalyan Konsolosluğu ve İtalyan Kültür Merkezi'nin desteğiyle İtalyanca aslından yayına hazırladı.

Milano eski Savcısı, neredeyse nefes almasını engelleyecek kadar yakınında bulunan foto muhabirlerini hakları konusunda uyararak başladığı konuşmasında şunları söyledi:

Burada aranızda olmaktan büyük mutluluk duyduğumu sadece söylemek istemiyorum, bunu konuşmam sırasında sizlerin de hissettmesini arzu ediyorum. Davet geldiğinde TÜSIAD'ın (nasıl okunduğunu pek bilmiyorum...) ne olduğunu pek bilmiyordum, ancak daha sonra İtalya'nın Ankara Büyükelçisi, İtalya'daki "Confindustria"ya eş değerde bir kuruluş olduğunu söyledi. Yani tüm iş adamlarını ilgilendiren, iş ahlakı ilkesine dayalı, modern demokrasinin oluşumu için birinci derecede önemli bir kurum...

Dolayısıyla bu daveti kabul edip buraya gelmekten büyük şeref duyuyorum. Çünkü, sizlere açıklamak istediğim bir başka konu da, "Temiz Eller" operasyonu başladıktan sonraki ilk kişisel ilişkilerimin bir işadamları toplantısında gerçekleşmiş olduğudur. Bu toplantı da, az önce sözünü ettiğim İtalyan "Confindustria" ve özellikle "Genç İtalyan işadamları" toplantısıdır.

Hatırlıyorum, soruşturmaya başladıktan bir kaç ay sonrası idi; Genç İşadamları tarafından Santa Margherita Ligure'ye davet edilmişim. İleriye gitmek için bana ge-

rekli olan gücü, işte o toplantıda buldum. Çünkü daha sonra başlayan, gelişen ve hala gelişmekte olan "Temizlik Operasyonu"nu öncelikle genç işadamları istiyordu. Bugün az önce Başkanınızın sözlerinden de anladığım kadarıyla sizin de "İş Ahlakı İlkeleri" adı altında kendinizi sokmak istediğiniz bir denetim mekanizması var. Bunu duymaktan mutlu oldum. Çünkü böylelikle, mevcut sınırların ve görevlerimizin ötesinde aynı dili konuştuğumuz söylenebilir.

Görevi suçlularla ilgili olan bir ceza yargıcının, işadamlarının karşıtı olarak görülmemesi gerekir. Her ikisi de iki ayrı madalyonun aynı yüzüdürler, başka bir deyişle, her ikisi de modern toplumun gelişmesi için çalışan insanlardır. Santa Margherita'dan İstanbul'a gelmeden önce, Cernobbio'da İtalyan işadamları ile yine bir başka önemli toplantıya katıldım. Burada, benim de içinde bulunduğum bir grup kişi, kendi aramızda "Tangentopoli'den kurtulmak" diye adlandırdığımız bir öneri ortaya koyduk.

Bu noktada çevirmen arkadaşımın "Tangentopoli" kelimesini çevirmek için krize gireceğini sanıyorum. "Polis" (kent) ve "Tangente" (rüşvet, yolsuzluk) sözcüklerinden oluşturduğumuz ve "yolsuzluklar diyarı" olarak tanımlayabileceğimiz bileşik bir kelime bu. Yani "Tangentopoli", kentlerin rüşvet sistemi ile yönetildiklerini anlatmak istemektedir. O halde bizim için "Tangentopoli" sadece hukuki alanda hataları olanları cezalandırmak için gerekli ortamı hazırlamak değil, ayrıca ilerde bu hataların oluşmasını engelleyecek durumları da yaratmak olacaktı. Dolayısıyla, Başkanınızın bahsetmiş olduğu "İş Ahlakı İlkesi" ve özdenetimin uygulanmasını

büyük bir takdirle karşılıyorum. Teknik konulara girmeden, izin verirsiniz, küçüklüğümünden beri hayal ettiğim bu kente gelmenin ve "işte nihayet İstanbul'dayım" diyebilmenin mutluluğunu yaşadığımı söylemek istiyorum... Çocukluğum ve gençlik yıllarımda bu ülkenin harikaları kulaklarımda cınladı durdu... dolayısıyla bugün bir rüyanın gerçekleştiğini görmek beni bir kat daha mutlu ediyor.

Ayrıca bana gösterilen beklemediğim türdeki inanılmaz ilginin de, doğrusu beni biraz şaşırttığını ifade etmek istiyorum; bu ilginin sadece önemli kişilerden değil, işadamlarından, medyadan ve normal vatandaşlardan da geldiğini görünce bunun doğrudan bana karşı olamayacağı kanısına vardım... umarım bana karşı gösterilen bu ilginin nedeni aslında çalışmalarını yaptığım "Temiz eller" kavramı içindir. Bizde, İtalya'da "Temiz Eller" deyince, 1992 yılının ilk aylarında Milano Savcılığı tarafından başlatılıp, ülkenin diğer yetkili hukuki mercilerince sürdürülen yolsuzluğa ve usulsüzlüklere karşı yapılan bir operasyon akla gelir.

Yalnız bu noktada, izin verirsiniz, "Temiz Eller" diye adlandırılan operasyonun gerçekleştirilmesiyle ilgili olarak isminin sürekli anılmasında şeref duyduğumu ancak, bu operasyonun içinde birçok başka isimle değişik faktörlerin de rol oynadığını eklemek istiyorum. Kendilerini daha az ön planda tutan, ancak büyük bir azim ve kararlılıkla, işbirliğine giren ve bu operasyonun başarıya ulaşmasına destek olan bu kişiler arasında, İtalyan işadamları ve politikacılar vardır.

"Tangentopoli" olarak adlandırdığımız "yolsuzluklar diyarı", işadamlarının başında bulundukları şirketlerle politik sistem arasındaki ilişkinin yozlaşmasından ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, benim ve meslektaşlarımla işbirliğinde bulunan polis teşkilatındaki tüm arkadaşlarım için olay sadece basit bir görev olarak kabul edilmişti. Bu çalışmaları ne bir lütuf ne de kahramanlık için yaptığımızı söylemek istemiyorum. Dolayısıyla yaptığımız işin hiçbir sosyal intikamdan kaynaklanmış olduğunu düşünmeyin, çünkü bu tür bir düşünce ile hareket etmenin hiçbir kimseye yarar sağlamayacağı kesindir. Gelecekle ve geleceğin sağlam temeller üzerinde yeniden yapı-

lanmasıyla ilgilenmeliyiz, ancak bunu yaparken kimse-den çekinmemeliyiz ve dost, tanıdık, güçlü güçsüz demeden herkesin kendi alanlarındaki sorumluluklarını ortaya koymalıyız.

O zaman İtalya'da bu yönde yapılanlar ve yapılacakların, -çünkü kanımca yapılacak daha çok şey vardır...- yalnızca bizde değil, başka ülkelerde de yapılması gerekir. Burada sizin ülkeniz hakkında birşeyler söylemek durumunda değilim, ancak izin verirsiniz şunu söylemek istiyorum: Yolsuzluk, usulsüzlük, rüşvet olayları sadece İtalya'ya özgü bir olay değildir. Diğer ülkeler bize yalnızca bir Akdeniz ülkesi olduğumuz için, -yani coğrafi açıdan- uzaydan gelen insanlar gibi tepeden baktıklarında, büyük bir yanılgı içindedirler.

Belki de bizim "süpürge"yi eline ilk alan ülke olarak görülmemiz daha uygun olacaktır. Yoksa zorunlu olan bu hukuki operasyon nasıl oldu da gerçekleştirilebildi, söyleyebilir misiniz? Tekrar ediyorum, burada hiçbir kimsenin özel bir becerisi yoktu; birçok ortak nedenden dolayı, yargısal alanda önemli ve önemsiz birçok durumun büyük bir işbirliği içinde incelenmesi söz konusu idi. Ve bu işbirliği sayesinde, başta birkaç milyon liralık için (yaklaşık 50-60 milyon TL.) yolsuzlukla suçlanan bir sosyal yardım kurumu memurunun tutuklanmasıyla başlayıp, yaklaşık 3000 kişinin sorgulanmasına kadar giden operasyonda, sayısız milyon dolar ele geçirilip yüzbinlerce doların kaynağı ortaya çıkarılmış ve yüzden fazla parlamenterin de soruşturması yapılmıştır. Üzerinde bu kadar durduğum, bu olayın gerçekleşmesinde önemli bir rol oynayan bu işbirliği nasıl oluştu?

Öncelikle vatandaşta yepyeni ortak sosyal bir bilinç yaratıldı. İtalya'da vatandaş, -sanıyorum bu sizde de böyledir...- kendisi için hep aynı kişilerin karar verdiğini gören, soluduğu havanın bile parsellendiğinden, torpil olaylarından rahatsızlığını dile getiren, kısacası artık bu durumdan bıkip usanan vatandaş kendi haklarını seçmek ve onları değerlendirmek istedi. Bizde "bardağı taşıran damla" diye bir söz vardır, olay bu noktaya gelmişti. Ve tanınmayan bir memurun birkaç kuruş için tutuklanması aniden bardağı taşıran damla oldu. Bu olay, sorunların başında, nedenlerin başında

geliyordu. Ancak bunun yanında, kanımca hukuksal önemi olmayan bir başka neden daha söz edilmelidir. Bu da gençlik faktörüdür. Gençlik faktörü derken neyi kastetmek istiyorum?

Yaşamlarını örgütsel suçlulara karşı mücadeleye adan, onlara karşı büyük mücadeleler veren, Falcone ve Borsellino gibi yargıçların ölümünden sonra... ancak onlar gibi sayısız polis, sayısız başka yargıç ve vatandaş da vardır... Söylemek istediğim, sadece suç işleyenleri göz önüne almak doğru olmayacaktır, ülkelerine hizmet vermek için hayatlarını feda edenleri de düşünmemiz gerekir... İşte bu iki yargıcın ölümünden sonra, genç kuşak daha çabuk olgunlaşma gerekliliğini duydu, yani artık olayları seyretme zamanı çoktan gelip geçmişti ve gerekirse sokağa dökülüp disiplinli bir şekilde ama kararlılıkla görüşlerini açığa vurup suçluları lanetlemeliydi.

Böylece daha önceki yıllarda gördüğümüzün aksine gösteriler oluşmaya başladı. Örneğin daha önceleri, bir mahallede bir polis dövüldüğünde olaya sebep olan kişi mahalledeki yandaşları tarafından korunmaya alınır; ancak genç kuşak artık bu tip olaylara başkaldırarak, eskiden olduğu gibi kurumlara karşı tepki göstermeyip onlardan yana yer aldı. Yani kanımca adaletle ilk susayanlar gençler oldu. Hukuksal önemi olmayan bir başka neden de basının önemli ölçüde özgür olmasından kaynaklanıyordu. Nitekim, anlaşılmadığımız bazı olaylar dışında, hepimizin özgür basına çok şeyler borçlu olduğumuzu vurgulamak istiyorum. Özellikle soruşturmalarımızın başlangıç döneminde ve araştırma ve incelemelerimiz boyunca birçok kesimden ve karanlık güçlerden görevimizi yapmamızı engellemek için verilen gözdağlarını basının halka açıklamaya çalışmış olması çok önemlidir. Sizde olur mu bilmiyorum ama bizde, birini suçlayanı suçlu gibi gösterme girişimleri olmuştur.

Basın haber hakkı ve görevini yerine getirmek için, olayların olduğu gibi yansıması yönünde çalışmıştır. Böylece, halka yavaş yavaş "Tangentopoli"nin, bu artık bir alışkanlık haline gelen her yere yayılmış büyük yolsuzlukların, tam olarak ne olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Daha sonra ise somut olarak hukuksal yöndeki çalışmalara başlanmış, hukuk düzenimizde yer alan

bazı hukuk kurumlarının gerçekleştirdiği bir takım girişimlerle demokrasimizi altüst edebilecek şirketler-politika sistemi arasındaki ilişkinin soysuzlaşması önlenmiştir.

Öncelikle özerk yargı organlarının kurulması gerekir. Bu konu üzerinde çok uzun toplantılar yapılabilir. Ancak, ben burada, bizim Anayasa düzenimizin iyi niyetli yargıçlarımıza görevlerini yapabilme olanağını veren sadece iki temel ilkedden bahsetmekle yetineceğim. Savcı olarak suçladığım bu yargılama ile ilgili belgelerdir. Bakınız! Bunlar, sorumluluklarını açıkça ortaya çıkaran yargılama belgeleri olduklarından, uzun bir dava açmadan bir masa etrafına oturalım, diyorum, bir yargıç çağıralım ve kendisine sadece sözkonusu belgeleri okutarak suçlu ya da suçsuz olduğuna karar verdirelim.

Müştebbis bu durumda, suçlu ya da suçsuz, yargı önünde durumunun hemen bir çözüme kavuştuğunu görecektir. En azından, kendisini nelerin beklediğini görecektir. Dolayısıyla işlerini dengeleyebilecek, gereken boyutları verebilecek ya da yeni teşebbüslere girişebilecekler. Dolayısıyla müştebbislerle bir diyaloga girmek ve yeniden teşebbüs girişimlerine başlamaları için bu diyalogun kendileri ile yargı mercileri arasında gerekli olduğunu anlatmanıza yardımcı olan yeni ceza yargılama usulü bizler için son derece önemli olmuştur.

Ayrıca, sözkonusu ceza yargılama usulü yeni soruşturma olasılıkları doğurmuştur. Öncelikle araştırmaların gizliliği sağlanmıştır. Hatırlayacaksınız, davanın, başlangıç soruşturmalarının bitiminde açıldığını başta söylemiştim. Tüm başlangıç soruşturmaları döneminde gizlilik sözkonusudur, dolayısıyla yargı makamları araştırmalarını, soruşturmalarını rahatça gizlilik içinde yürütebilmiştir. Şimdi bu ne demektir? Bir örnek vereyim: Başta sözünü ettiğim, bir müştebbisten 7 milyon liralık (yaklaşık 170 milyon TL) alan o yönetici tutuklandıktan 15 dakika sonra "Temiz Eller" operasyonu başlamıştı bile; normal bir maaşı olan bu tanınmayan memurun 15 milyar İtalyan Lireline, yani yaklaşık 12 milyar dolarına el koyulmuştu. Böyle bir şey nasıl olabildi? Çünkü kendisine haber verilmeden gizli bir tahkikat gerçekleştirilmişti.

Yeni yargılama usulü olumlu başka bir sonuç doğur-

muştı. Biz, bu yeni yargılama usulünün potansiyel gücünü yakalayıp Latin tipteki eski soruşturma usulü deneyimlerimize de dayanarak "Adli Polis" diye adlandırdığımız kurumu, yani, hiyerarşik olarak kendi üstüne bağlı kalmayıp yargı makamları ile işbirliğinde bulunan organların kurulmasını gerçekleştirdik. Bir başka deyişle kelimenin tam anlamıyla birer "Task Force" ortaya çıkardık. Bunun yanı sıra, yeni soruşturma teknikleri sayesinde başta hiçbir şey anlamadığımız bilançoları gitgide çözmeye başladık. Böylece, bazı bilançoların üzerine gitmenin sonuç getireceğini gördük. Örneğin, nasıl oluyordu da, ne oldukları belirsiz danışmanlıklar ya da araçlar için bir fatura ödeneceği zaman bu faturalar, "vergi cenneti" ya da "off shore" diye adlandırabileceğimiz ayrıcalıklı mevduata sahip ülkelerde ödeniyordu?

Kendimize şunu soruyorduk; neden, bir civata satmak için ille de "Virgine Islands"dan geçmek gerekiyordu? Tamam, belki vergi yönünden bir nedeni olabilirdi bunun, ancak altında büyük bir ihtimalle başka nedenler de vardı bizim için. Böylece yavaş yavaş olup biteni anlamaya başlıyorduk ve bir kaç müteşebbisin olayları bize anlatmasıyla bu mekanizmanın nasıl işlediğini daha iyi gördük. Başka nedenler, faktörlerden bahsetmeyeceğim, aksi takdirde söyleyeceklerim sonu gelmez. Ancak, şunu da söylemekten geri kalmak istemiyorum; tüm bunların nasıl gerçekleştirildiğini ortaya çıkarmak için her tür şey yapıldı. Herkes kendine göre basit açıklamalar yapmaya başladı. Bu konuda kulağıma çok şeyler geldi, öyle ki şimdi "Ahlak"tan söz edilirken, Berlin Duvarının yıkılışı söz konusu oluyor; ülkemizdeki yolsuzluklar ile Berlin Duvarının ilgisi nedir anlamıyorum...Bazı yetkileri bazı kişilerden alarak başkalarına vermek üzere, tüm Cumhuriyet Savcılarını yani bizi yöneten "Gizli" bir gücün varlığı bile kulağıma geldi. CIA, Masonluk Örgütü, Katolik Kilisesi, Müteşebbis lobileri gibi değişik gizli servislerin yürütme organlarında yer aldığımızı bile duydum. Hayır! Biz, sadece Anayasa Devletinde yer alan özerk yargıçlar topluluğunun birer bireyi olduk. Mesleğimizdeki zorunlulukların bilincindeydik. Biz mecburi olarak görevimizi yerine getirdik, ne fazla ne eksik... Ve İtalya'da tüm bunlar gerçekleştirildiyse, şimdi herşey toz pembe

mi sanıyorsunuz? Hayır! Çünkü sadece İtalya'da değil, tüm demokratik ülkelerde; daha yapılacak çok şey var. İnanıyorum ki sizde de öyledir, ancak bunu aşağılayıcı bir şekilde söylemiyorum. Bugün hepimizi yakından ilgilendiren "hasta" bir demokrasinin siyasal yozlaşmasını yaşamaktayız. O halde, bu durum karşısında öncelikle yapmamız gereken şeylerin olması lazımdır.

Dostum Profesör Vitale, geçen gün Lombardiya bölgesi iktisatçılarından Verdi'nin 1763 yılında söylemiş olduğu şu sözü hatırlattı: "Çok dikkat etmemiz gerekiyor, çünkü bir zamanlar Batı dünyasının hocaları, rehberleri olan bizler, fazla kurnazlığımız yüzünden bir gün o dünya tarafından dışlanabiliriz..." Bu sözün, ne İtalya ne de Türkiye'ye yönelik olduğunu söylemek istemiyorum, çünkü biz, her ikimiz de Akdeniz'in beşiğinde yer alan iki ülkeyiz; ancak bu gidişle nereye varacağımızı kendimize sormamız gerekir. İtalya, Türkiye ve diğer ülkelerin durumu bir yıl, beş ya da on yıl sonra ne olacak? Genel yolsuzluk sistemi içinde yüzmeye devam mı edilecek? Çevre yolsuzlukları ve türlü usulsüzlüklere seyirci kalınması sürececek mi? İtalyanlar devlete karşı duydukları güveni yitirecek mi?

Yolsuzlukların şirketlere zarar verdiğine inanıyorum. Giderlerle gelirler arasında bir değerlendirme yaptığınızda sorunların hangi yönden çözümlenebileceğini anlayacağımızı sanıyorum. Kanımca, yolsuzluk ne kadar artarsa, büyürse, yayılırsa kamu borçları o nispette artarak astronomik rakamlara ulaşacaktır. Bizde böyle olmuştur, ancak diğer bir çok ülkede durum pek farklı değildir. Yolsuzluk sistemine boyun eğdiğimiz sürece, onu kabul ettiğimizde kurumlara karşı belirgin bir güvensizlik riski ortaya çıkacak, bu risk çoğalacaktır. Yani bir anlamda, demokrasi kurallarının üzerine bir tür 'mayın' döşenmiş olacaktır. O halde, özgürlükçü insanların çoğunluğunun yanıt beklediği soruları ön plana almamız gerekir, zira bizde söylendiği gibi, dökülen sütün arkasından oturup ağlamak fayda etmez...

Yani, dostum Davigo'nun söylediği gibi, bir an evvel harekete geçmek gerekir. Beni her sabah gördüğünde, dönüp "Eee, bugün ne yapıyoruz?" dediğinde kendisini yanıtsız bırakmamalıyım. O halde, devletimizin, devlet-

Audi.

Vorsprung

durch

Technik.

lerimizin acil çözüm bekledikleri bu kadar ciddi bir durum karşısında kıyamet gününü beklemeden isyan etmeliyiz! Günlük yaşamımızda sürekli var olmalı, isyan etmek için kıyamet günü beklenmemelidir. Çünkü genel bir yolsuzluk sistemi toplum yaşamında psikolojik bir darbe gibidir. Milano Katolik Üniversitesi profesörlerinden Stella, sözkonusu psikolojik darbenin toplumun hükümet ve hükümet organlarına karşı mevcut güvenin yıkılmasına neden olduğuna işaret etmektedir. Vatandaşlar bu durumda, adaletin temel kurallarına itibar etmeyen bir hükümete artık güvenmezler.

Yani bir anlamda devletle vatandaş arasında mevcut sosyal anlaşma krize girmiştir; karşılıklı güvene dayalı anlaşma altüst olmuştur. Bu anlaşmada zararlı çıkan taraf, tabi ki vatandaştır. Şirketin ekonomideki rolü de yeniden iyice belirlenmeli; niteliği belirtilmelidir. Kar olayı sosyal refah mantığı yönünde hareket etmeli, dolayısıyla o şirketin bir sosyal işlevi olmalıdır. Dikkat edin beyler! Ekonomik alandaki genel yolsuzluklar büyük yankılar uyandırmaktadır. İlk olarak şirketler dünyasında başlatılan ve sonradan her bir vatandaşa yansıyan fakat hiç de uygun olmayan bir vergi sistemi mevcuttur. Bu durum, ürkütücü bir ciddilik arz etmektedir. İtalya'daki bazı finans kurumları için, İtalyan Gayri Safi Milli Hasıla'sının %0,1'i, bazıları için % 1'i ve başkaları için de bilanço açığının %9'u kadar bir ek maliyet değerlendirmesi yapılmıştır.

Dolayısıyla bir takım vergilere göre, ihale maliyetlerinin aşırı ve oransız bir şekilde artması neticesinde kamu açıkları yükselmiştir. Bu durum serbest piyasa kurallarına uymayan bazı şirketlerden alınan veriler ışığında saptanmıştır.

Bu arada, ilerisi için rahatlatıcı, güven verici bir ortamın varlığından da söz edilemez. Bu yönde, sizlere bir örnek vereyim: Bir ihalenin kazanılması, en az parayı ödeyerek en iyi ürünü elde etme ilkesine dayanıyordu. Sizde bilmiyorum ama bizde son zamanlarda ortaya çıkan şirketleri ben, "dost şirketleri", "parti şirketleri" ya da "paravan şirketler" diye niteliyordum, yani şirketin kurucusu ile partideki ileri gelen şahıslar arasında bir güven ilişkisinin olmasına önem veriliyordu. Bu güven

ilişkisi de, parti mensubunun sözleşmelerde yazılanların dışına çıkarak, karanlık yollardan o şirket yöneticisine ihaleleri vermesiyle perçinleniyordu.

Bu durumda şöyle bir olay ortaya çıkıyordu; şirket yöneticisi, şirketinin iyi olmasının artık yeterli olmadığını anlıyordu. İhaleleri kazanmak için önemli olan nokta, partilerin önde gelen insanları ile iyi dostluk ilişkisine bağlıydı. Böylece şirket yöneticisi, parti ileri gelenleri ile temasa geçtiğinde, ihalenin para karşılığında alınacağı bildiriliyordu. Doğal olarak teklif kabul ediliyordu; çünkü o kişiye para vermek için para gerekiyordu ve bu parayı elde etmenin tek yolu da o ihaleyi kazanmaktı...

Böyle bir kısır döngüde zararlı çıkan hep vatandaş oluyordu. O halde somut olarak bir takım girişimlerde bulunmak gerekiyor. Öncelikle yolsuzluk ve ihtilas cezalarının ağırlaştırılması ve adil bir yargı düzeni içinde çözümlenmeleri zaruridir. Bu olayların önlenmesi için ihalelerde ortaya çıkan rekabetin şeffaflaşması yönünde bir yasa hazırlanmalıdır. Kamu idarelerine gelince, buradaki kamu memurlarının gelirlerinin kaynağını belgelerle kanıtlamaları gerekir. Bazı şeyler sadece maaşla sağlanamaz, meğer ki aksi kanıtılsın. Böylece, Başkanınızın benden önce yaptığı konuşmasında bahsettiği iş ahlakı ilkeleri ve öz denetim sağlanmış olacaktır. Biz kendi açımızdan yaptığımız görevin bilincinde olurken, siz de yargı makamlarına güvenmelisiniz. Böylece toplumda yapıcı bir ilişkinin oluşması için ahlak değerlerinin yeniden elde edilmesini sağlamış olacağız.

Yasadışı örgütler arasındaki ilişkilerin yıkılmasıyla yönetici sınıfının eski itibarını elde etmesi sağlanacaktır. Çünkü, saygıdeğer dostlarım, tümör metastaz durumuna geldikten sonra yapacak tek şey tümörü kesip almaktır. Bizim durumumuzda da o yöneticileri yerlerinden almak gerekir.

Tüm bunlar birer ütopya mıdır acaba? Belki! Ama ütopyalarda yaşamak da güzeldir! XVIII.yüzyılda yaşayan iktisatçı ve filozof Verdi'nin dediği gibi "iyi bir hükümet bir günde kökleşmiş tüm kusurları, tüm kötülükleri nasıl gideremez ise, kötü bir hükümet de ülkemi ve ülkenizi yüceleştiren ilkeleri bir günde yok edemez!"

Mükemmelin yeni tanımı: Audi A6

Audi mükemmeli yeniden tanımladı.

Ve yeni yüzyıla yakışır yepyeni bir otomobil daha geliştirdi: Audi A6.

Ayrıntıdan bütüne benzersiz bir konfor anlayışıyla üretilen Audi A6, son yılların en mükemmel otomobillerinden biri olan Audi 100'ün yepyeni bir yorumu.

Audi'nin sonsuz gücü, Audi A6'nın inanılmaz konfor anlayışıyla, çarpıcı bir boyuta ulaştı. Kendi sınıfındaki lüks otomobillerin sahip olduğu tüm aksesuarların yanısıra; otomatik klima, elektrik ayarlı ön koltuklar, hakiki deri döşeme, alüminyum jantlar ve ahşap

dashboard gibi üstünlükleri de bir arada bulunduran Audi A6, Audi görkeminin gerçek bir ifadesi.

Üstün performansı ve olağanüstü iç konforuyla, kullanana unutulmaz duygular yaşatan Audi A6, eşsiz sürüş keyfine Audi'ye özgü mükemmel bir güvenlik anlayışı getiriyor: ABS fren sistemi, airbag, dört çekerli otomobillerde standart ASC (Anti-Slip Control) ünitesi ve elektronik kilitli diferansiyel sistemi, bu anlayışın birkaç göstergesi.

Kısacası Audi A6 size mükemmel ayrıntılarda sunuyor.

Lütfen showroom'umuza gelin.

Hareketsizken bile doyumsuz yolculukların esintilerini hissettiren Audi A6 ile yakından tanışın. Mükemmelin yeni tanımını görün.

Türkiye Genel Distribütörü
Doğuş Otomotiv
Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Eski Büyükdere Caddesi
Ayazağaköyü Yolu No: 23
80670 Ayazağa-Maslak/İstanbul
Tel: (0-212) 276 50 27-29

Audi
Vorsprung durch
Technik

Dünya'da ve Türkiye'de Örgütlü Suçlar

Osman Altuğ

Eğer kayıtdışı üretime, vergi kaçırmaya ve örgütlü suçluluğa yönelik herhangi bir Olimpik müsabaka yapıyor olsaydı, tüm altın madalyaları herhalde İtalya alırdı. Endüstrinin merkezilikten arındırılması ev işçiliğinin ve çocuk işçilerin yeniden doğuşu ve modern ekonomik gelişmenin doğasına aykırı bu gibi diğer olgular ilk olarak İtalya'da açığa çıkmış, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerindekine oranla çok daha fazla yaygınlaşmıştır. İtalyan ekonomisine özgü unsurlar, bir zamanlar nispeten geri kalmış ülkelerin özelliklerini yansıtıyordu; ancak 1970'lerin sonunda, görülenin aksine tüm kapitalist dünyaya yayılmakta olan değişimin başını aslında İtalya'nın çekmekte olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, örgütlü suçluluk için yapılacak bir tartışmanın başlangıç noktası, doğal olarak İtalyan Mafyası olacaktır.

Mafya oluşumu ve bağlantıları

Mafia ya da Mafya, gizli haydut örgütü (örgütlenmiş suçluluk) anlamında Sicilya lehçesinde bir sözcüktür. Mafya, kendi çıkarları için her çareye başvuran, adaleti kendileri gerçekleştiren, böylece de "hiç bir şey görmemiş" tanıkların suskunluğuyla resmi adalet organlarının işleyişini engellemeye çalışan Sicilyalı azıllı gizli birlikler şebekesidir. Mafya, hızla Sicilya'daki büyük toprakların yönetimini ele geçirmiş ve köylüler üzerinde zorbaca bir egemenlik kurarak kısa bir süre içinde mülk sahiplerini de kaygılandırmaya başlamıştır.⁽¹⁾

Sivil otoritenin yokluğunda mülk ve toprağın korunması için bir kırsal güç oluşturulması aciliyeti gibi, feodalizmin kaldırılmasıyla gelişmiş bir olaydır. Politik ve

kültürel çevrede mafyaların sosyal rolü çok karmaşıktır, bir suç olmakla beraber hırsızlık, dağa kaldırma, kaçırma gibi olaylarda bir nevi arabuluculuk görevini üstlenmektedir. İtalya'nın güneyindeki hareketleri kısıtlanınca, Mafya, politikacılarla bağlar oluşturma yoluna gitmiştir. Kasabaları belli adaylara oy vermekte ikna etmiş ve kendi adayları meclislere girdikten sonra da onlara koruma imkanı tanımış, karşılığında da politik güç kazanmıştır. Suç ve politika arasındaki bu yakın bağ, zamanla kamu kurum ve kurumlarında bozulma ve çürümelere yol açmıştır. Daha sonra da göçlerle Sicilya'nın dışına yayılmıştır.

Mafya vahşet kullanarak, köy liderleri ve toprak reformları için çalışanlara, komünistlere ve işçi örgütlerine (sendikalara) karşı da cephe almaktadır. Mafya iki tür karakteristik suçla suçlanmaktadır:⁽²⁾

Finansal kazanç ve kar için yasadışı bir kuruluş olmak, ekonomik ve politik itibarın yasadışı savunması ve korunması suçuna ek olarak Mafya, itibarını devam ettirmek, mülk ilişkilerini tekrar tanımlamak eğilimini askıya almak ve politik doğrularla, kalıcı değişikliklere uygulanan bir reaksiyonel güç olarak ortaya çıktığıdır.

Mafya'nın mekanının Sicilya olması ve burada aktif olmasıyla beraber, Birleşmiş Amerika da örgütlü suçun modern yerleşim merkezi olarak görülmektedir.

Örgütlü suçun gelişimi

Örgütlü suçluluğun yakın zamanda sıkça görülen bir olay oluşu ciddi bir bozulmayı ortaya koymaktadır.

19. yüzyılda çeşitli ülkelerden, özellikle New York üzerinden A.B.D.'ye göçler başlamıştır. Göçmenler diğer

Mafya-Toplum, Mafya-Hükümet ilişkileri, sinema endüstrisinin en sevdiği konulardan biridir. "Robin and the Seven Hoods" filminden, 1964.

gruplara karşı kendilerini savunmak ve desteklemek için sokak gangsterlerini oluşturmuşlardır. Sokak gangsterleri kısa zamanda kaçakçılık ve suç üzerine önemli bir alan kaplamaya başladılar ve Tammaney Hall dolayısıyla İrlanda kaynaklı Mafyatik kontrolün altına girdiler.

19. yüzyılın sonlarına doğru sokak sakinleri el değiştirdi. İtalyan gangsterleri New York'ta sendika aktivitelerini örgütlemekte önemli bir yer almaya başladılar. İşçi ve işverenden topladıkları paraları kumar sektörüne yatırdılar. 1910 yılında Sicilya komitesi Unione Scilianana'yı New York'da kurarak örgütlü suç işletmeciliği üzerine yoğunlaştı ve Chicago da dahil olmak üzere diğer bir çok şehirde de kurumlaştı.

Örgütlü suçların en büyük gelişmesi ABD Anayasası'nın 1917'de değiştirilmesi sırasında olmuştur ki, bu değişiklik taşımacılık, imalat ve alkollü içki üretimi ve nakliyesi üzerinedir. Yasak kanunu 16 Ocak 1920 gecesi çıkarıldı ve 1933 tarihine kadar devam etti.

Bu yasağın uygulanışıyla beraber iki yıl boyunca bu yasadışı pazarın nasıl oluşturulacağı üzerinde çalışıldı. Yasanın yürürlüğe konulmasıyla bir kesim likör işine girerken, diğerleri kumara yöneldiler. Bu alanda birçok imkan bulunması, bu sektörün canlanmasını sağlarken, bazı komiteler tarafından müşterek bahis bilgilerinin aktarılması durdurulmaya çalışıldı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, kısıntılar ve hükümet kontrollerinin duyulması yeraltı ekonomisi için bir çok imkanın doğmasına sebep oldu. Yasal işletmeler güçlerini savaşa yönelttiklerinden, örgütlü suç işletmeleri bu dönemde daha az dikkat çekerek büyüme imkanı buldular.

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde ise ABD Hükümeti, hırsızlık, depo dolandırıcılığı, finansal operasyonlar gibi işlerdeki güvenliği arttırdı. Bu arada, Meksika, Küba, Güney Amerika, Asya ve Ortadoğu grupları da suç faaliyetlerinde ortaya çıktı. İtalyan ol-

mayan grupların eroin dışındaki narkotik alanları ele geçirmesi, İtalyan-Amerikan yerlilerinin bir yerde çöküşüne sebep oldu.⁽³⁾

İngiltere'de ise, hem örgütlü suçların gerçek büyüklükleri açısından hem de milli sendikaların suçu kontrol etmesi açısından daha az sayıda belge bulunması Amerika'da olduğundan daha az örgütlü suç ve suç işletmeciliği bulunduğunu göstermektedir.⁽⁴⁾

Amerika ile İngiltere arasındaki bu farklılığı, İngiltere'de polis servisleriyle hükümet büroları bulunmasına ve örgütlü suçların yasal kumar kuruluşlarıyla kontrol edilmesine bağlanmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında İngiltere'deki suçluların (Kray ikizleri veya Richardson kardeşleri gibi) politik destek ve korunma satın almaya pek fazla imkanı olmayışı sebebiyle hükümet görevlileri arasında çürümelerin az olduğu görülmektedir.

Ülkeler bazında yapılan bu araştırmalar ülkelerdeki organize suçların üzerini örtmemiştir. Fakat söz konusu durumlar organize suçları ana hatlarıyla açıklayan en önemli ve etkili delillerdir.⁽⁵⁾

Suç ve milli gelir hesapları

Kamuyu aydınlatma yönünden milli gelir hesaplarını oluşturan kalemler içinde, mali sonuç doğuran suçların milli gelire eklenmesi gerektiği fikrine bazı ekonomistler karşı çıkmıştır. Bu ekonomistlere göre, milli gelir hesapları bir ekonominin iyiliğini ölçmek ise ve suçun sonuçları "iyi" yerine "kötü" olarak görülüyorsa, milli gelire dahil edilmemelidir. Bazılarına göre ise GSMH piyasanın ihtiyaç duyduğu bütün mamüllerin imalatını ve verilen servisleri kapsmalıdır. Bu, açıkça yasadışı uyuşturucuların imalatını ve dağıtımını durdurma çabaları için harcanan büyük kaynakların sarfedilmesiyle bir tezat teşkil etmektedir. Bu yüzden yasadışı mali hareketlerin yeraltı faaliyetleri olarak kabulü ya da ekonomik hareketlerin (milli gelirin) tamamen dışında tutulması gerektiği açık değildir.

"UN-OECD sistemi de, milli gelirler içeriğinde olan hareketlerle ilgili kriterlerin açıklanmasında sadece yasalılığı kabul etmez. İmalat sınırlarının çizilmesinde yasal olan ve olmayan arasında bir farklılık yapılmamıştır.

İmalatta sadece ödeyenin zoru olmadan alınan makbuzların dahil edilmesi teklif edilmektedir. Bu ifadeye göre, karaborsada dağıtım, imalatın bir kısmı olacaktır, fakat hırsızlık bunun dışında kalacaktır.

"Zor olmadan alınan" kavramı, milli gelir hesaplarına dahil edilenlerin seçimi için bir kriter olarak görünmekle beraber, belirsizlik de arz etmektedir. Vergi ve sosyal güvenlik ödemeleri gibi yasal transferlerin kanun zoruyla olduğu ve ödeyenin rızası olmadan zoraki olarak yapılan ödemeler olduğu münakaşa edilebilir. Ödeyenin rızası olmadan yapıldığı halde yasadışı transferlerin de milli gelire dahil edilmesini savunanlar vardır. Milli gelir hesaplarına dahil edilmek üzere dokuz nokta sıralanmaktadır:⁽⁶⁾

1. Yasadışı mal ve hizmetlerin üretimi: Alıcının ve satıcının rızasının olması bir kriter sayılmalıdır.

2. Kaçakçılık: Kendi kullanımları için veya satış için yapılan kaçakçılık bir ülkenin ithalat ve/veya ihracatına dahil edilmelidir.

3. İşyerlerinde çalışanların yaptığı hırsızlık: Çalışanlar tarafından çalınan mallar ve hizmetler milli gelir hesaplarında kullanım (tüketim) olarak göründüklerinden bu gibi hareketler GSMH hesaplarıyla çalışmaktadır.

4. Rüşvet: Alan için gelir, veren için giderdir.

5. İşyerinden çalınan mallar: esnafın özel kullanımı için yapılan hırsızlık mallarının değeri, GSMH kapsamı içinde özel sarfiyat kavramına girmelidir.

6. Malı çalıma: İşletmelerin çaktırmadan sahibi tarafından soyulması demektir. İşyerlerinden mal çalmaya benzer.

7. Para hırsızlığı: Banka soygunu, para arabalarının soyulması, kasa soygunları, suç işletmesinin gelirinin fazlaşması demektir ve bu fazlalık iş dünyasından ev sektörüne zoraki bir transfer olarak ele alınabilir.

8. Çek veya kredi kartı sahtekarlığı: Eğer ev sektörü tarafından endüstriyi aldatmak için yapılmışsa, işyerinden mal çalma ile bağdaştırılabilir. Diğer taraftan ev sektöründen biri, bir diğerini çalınmış çek veya kredi kartı ile aldatırsa bu, ev sektörü içinde bir transferdir ve GSMH dışında kalır. Çanta çalınması, ev hırsızlığı gibi ev sektörü içindeki transferleri için de aynı görüş geçerlidir.

9. Gaspetmek: Gaspetmek, şekline ve işe karışana bağlı olarak, iş-işçi bedelini ödemeye ya da iş ile ev bö-lümleri arasında transferlere girebilir.

Yasadışı mal ve hizmet üretimi, bir çok malı ve hiz-meti kapsadığı gibi, şahısları günaha teşvikten korumak için yetkililerin hakları hakkında dünyevi veya dini so-runların ortaya çıkmasını da sağlar.

Çeşitli ülkeler arasındaki kanunsuz eşyalar ve servis-ler konusunda hazırlanan listenin sonuçlarına, tüm oto-riteler tarafından aynı şekilde bakılamamaktadır. Örne-ğin kumar, bazı ülkelerde kanunsuz olmakla beraber bazılarında değildir. Ükelere göre değişmesi açısından müstehcen yayınların ve pornografinin tanımları üye-rinde bazı problemler vardır.

(UN-OECD) System of National Account (SNA) he-saplama sistemini kabul eden birçok ülkede kendi gelir miktarlarına bağlı olarak yasal ve yasadışı ekonomik fa-liyetlere ilke olarak yer verilmekle beraber, uygulamada, yasadışı ekonomik faaliyetler, yayınlanmış milli ge-lir bilgilerinden çıkarılmaktadırlar.

Birleşmiş Milletler istatistiklerindeki yasadışı ekono-mik faaliyet gelirleri kaza eseri muhasebede yer almak-tadır. Inland Revenue Service muhtelif diğer gelir kay-nakları adı altında belirtilen gelirlerin % 10'luk bölümünün yasadışı faaliyet gelirleri olduğuna inan-maktadır. Economic Analysis bürosu muhasebedeki çe-şitli olguların tahminleri üzerine vergi istatistikleri uy-gulamaktadır. Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler milli mu-hasebesi, bilinmeyen fakat muhtelemen çok küçük mik-tarlarda yasadışı değer içermektedir.

Suçluluğu etkileyen ekonomik faktörler

Şehirleşme uzun zamandan beri suçun temel nedeni olarak kabul edilmiştir. Köylerde örf ve adet, insan davranışını tanzime yeterli olmakla beraber, şehir ha-yatında asgari bir sosyal düzen tesisi, kolluk ve diğer organlar tarafından desteklenen hukuku zorunlu kılar. Şehirler, köy ve kasabalara nazaran daha ziyade suça müsaittir- kriminolojiktir. Şehirleşme yanında, suçla olan ilgisi dolayısıyla üzerinde durulması gerekli diğer bir süreç de sanayileşmedir. (7)

Suçluluk ve ekonomik faktörler arasındaki ilişki ko-nusundaki görüşlerin tarihin çok eski zamanlarına dek uzandığına tanık olmaktadır. Eflatun, "Cumhuriyet" ad-lı eserinde, 'fakirliğin olduğu toplumda suçlular da olacak' derken; Aristo, "Siyaset"te fakirliğin ihtilallere ve suça yönelttiğini ileri sürmüştür. Thomas More, "Ütop-ya" da ekonomik kalkınmanın yol açabileceği suç ve sosyal huzursuzluğu anlatmıştır. (8)

Ekonomik etmenlerin suçluluk nedeni olması artık tartışma konusu olmaktan çıkmış ve suçluluk nedeni olabileceği kesinliği de ortadan kalkmıştır. İhtiyaç ve hatta aşırı açlık halinin suçlulukla ilişkisi ender olarak görülmektedir. Hindistan'da açlığa rağmen et yemeği yasaklayan dinsel norm sonucu kutsal ineklere el sürül-memektedir. Latin Amerika, Güney Avrupa ve Asya'nın gecekondü bölgelerinde yaşayanların çok azı suçlu ol-muşlardır. Gereksinmenin yarattığı baskı ile tüketilmek istenilen şeyin elzem oluşu gibi öğeler suçun işlen-mesinde etkili olabilir. (9)

Ekonomik zorluk dönemlerinde kriminologlar, ceza adaleti mensupları ve kamuoyunda egemen olan görüş, ekonomik koşullar ile mala karşı işlenen suçların birbiri ile çok yakından ilişkili olduğu yönündedir. Bu nedenle "suç önleme siyaseti, yoksulluğun kökünü kazımak ve halkın refahını geliştirmeyi amaçlayan önlemlerden oluşmalıdır" görüşü gelişmiştir. 1950-1970 yılları arasında Avrupa daha önce görülmemiş türden ekono-mik büyümeye sahne olurken, mala karşı işlenen suçlar ile diğer suç türlerinde, özellikle İngiltere ve Batı Almanya'da devamlı bir artış tespit edilmiştir. Bu durum "refah suçluluğu" (Wohlstanskriminalitat) kavramını ortaya çıkarmıştır. (10)

İnsanların eğitimsizlik sonucu mesleksiz kalmaları, onları yasadışı faaliyetlerle kazanç sağlamaya itmektedir. 1988-1991 yılları itibariyle Türkiye'de cezaevlerinden çıkan hükümlülerden "meslekleri belirlenemeyenler ile mesleksizler" yüzdesinin sırasıyla 36, 33, ve 32 olması ve son yıllardaki artış oranının yüksekliği, gözardı edile-meyecek düzeydedir. Ülkemizde 12-19 yaş grubunda, 10.066.838 kişi bulunuyor. Bunlardan; 1.711.931'i er-kek, 1.308.702'si kız olmak üzere 3.020.633 kişisi istih-

dam edilmektedir. İstihdam oranı % 41.9'dur. 12-19 yaş grubunda olup da çalışmak istediği halde iş bulamayan kişi sayısı toplam 409.442'dir. Bu yaş grubundaki işsizlik oranı erkeklerde % 68.6, iken kızlarda % 31.2'dir.⁽¹¹⁾

İşsizlik ya da işsiz kalma korkusu insanları suça itebiliyor ya da suç örgütlerine "tetikçi" olarak katılmalarına neden olabiliyor. İnsanların beklentileri ile gerçekleştirenler arasındaki uçurum, rejimin görevlerini (işbulma, hakça ücret, sosyal adalet) tam olarak yapamaması halinde giderek büyüyor.

Dünyada hüküm süren ekonomik durgunluk tüm iş çevrelerini etkilerken, bir tek örgütlü suçluluk (yeraltı dünyası) bu durumdan etkilenmiyor, dünya karışıkça işleri daha açılıyor. Özellikle komünizmin yıkılması, bu örgütlerin ekmeğine yağ sürmüş durumda.⁽¹²⁾

Örgütlü suçluluğun uluslararası boyutları

İtalyan, Rus ve Kolombiyalı Mafyaların suç dosyası giderek kabarıyor. Bu örgütlerin el atmadıkları alan kalmadı; uyuşturucu, silah ve beyaz kadın ticareti, araba, nükleer hammadde ve organ kaçakçılığı, çocuk kaçırma, kirli paramın aklanması, tarihi eser, soyu tükenmiş hayvan, insan ve büyükbaş hayvan kaçırma, korsanlık, etkinliklerinin başında geliyor. Birleşmiş Milletler'in tahminlerine göre uluslararası yeraltı örgütleri, yılda yaklaşık bir milyon kişinin yoksul ülkelere zengin ülkelere kaçmasına yardım ediyor ve sadece bu işten yaklaşık 3.5 milyar dolar kazanıyor.

Yeraltı örgütleri, yerüstündeki iş çevrelerinin geliştirdiği yönetim kurumlarını yaşama geçiriyor; araştırma ve geliştirmeye yatırım yapıyor. Böylece işleri rasantıya bırakmıyor. Örneğin, araba kaçakçılığını Arnavutluk, organ kaçakçılığını Rusya ve Almanya üzerinden yaparak en kısa ve en karlı yolu seçiyor.⁽¹³⁾

Son yıllarda yolsuzluk ve yasadışı finansman skandalları bir çok ülkenin sosyal ve siyasal yapılarını sarsmaktadır. İtalyanların % 92'si ülkelerinde yolsuzluk olduğuna inanıyor: İtalya'yı % 86'lık oranla Türkiye izliyor. Başbakan Gonzales'le ilgili yolsuzluk iddialarının sarstığı İspanya'da ise halkın % 74'ü ülkede yolsuzluk yapıldığı kanısında. Yunanlıların % 65'i, Japonlarınsa % 52'si

ülkelerinde yolsuzluk yapıldığına inanıyor. Yöneticilerine en fazla güvenen ulus Danimarkalılar. Onların % 7'sine göre ülkede yolsuzluk var.⁽¹⁴⁾

Son yıllarda dünyanın üzerinde dolaşan hayaletin adı yolsuzluktur. İnancı kötüye kullanmadır, Mafya'dır. Üretmeden kazan; üretenden, devletten çalarak kazan, "hızlı yaşa genç öl, cesedin yakışıklı olsun" şeklinde oluşan yeni bir yaşam biçimi her yerde suç işletmeciliği olarak karşımıza çıkıyor.

Uluslararası yolsuzluklarla mücadele etmek amacıyla kurulmuş olan Transparency International'ın Berlin'deki Başkanı Peter Eigen, bir hesaba göre yoksul ülkelere yönelik uluslararası ihalelerde el değiştiren paranın üçte birinin rüşvete gittiğini söylüyor. Nice yüz milyar dolar demek bu.

Transparency International'ın uzmanlarından biri uzun yılların birikimi ve deneyimine dayanarak şöyle bir tablo sunuyor:

"200 bin doların %5'i genel müdür yardımcısının ilgisini çekebilir.

2 milyon doların % 5'i genel müdürlere çekici gelebilir.

20 milyon doların % 5'i bakanlara layıktır.

200 milyon doların % 5'i ise en tepedekinin ağzını sulandırır."

Son yıllarda bazı yerlerde sık sık duyduğumuz ağız şapırtılarının kaynağı şimdi anlaşılıyor mu?⁽¹⁵⁾

Örgütlü suçluluğun ulusal boyutları

Eski Türkiye'de Türkler arasında yankesicilik, dolandırıcılık, hırsızlık, vurgunculuk ve sahtekarlık tamamiyle meçhul şeylerdi; evlerin kapıları her zaman ardına kadar açık bırakılabilir veyahut tahta bir mandalla mandallanırdı; dükkanlar da aynı vaziyetteydi. Kuşkusuz, eski Türkiye bu durumunu, ahlak seviyesinin yüksek oluşuyla sağlayabilmiştir.⁽¹⁶⁾

Kişi, mülkiyet ve kamu düzenine karşı işlenen her türlü suçun, kurumların oturamaması veya sarsıntı geçirmesi veya normsuzluk halinde arttığı görülmektedir. Mülkiyet kavramı toplumun yarattığı bir nesne olduğundan, inanç sistemi ile yakından ilgilidir. Kişiler

Ayrıcalık taşıyor

Bu otomobilden çok az üretildi.

*Yapımında, kaportasından koltuklarına
el işçiliği kullanıldı.*

Ön paneli gülağacı kökünden.

Biyeleri, gümüş el işlemesi.

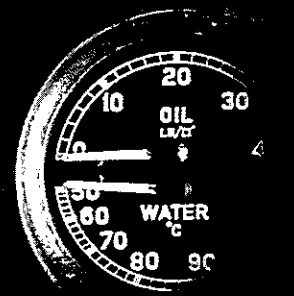
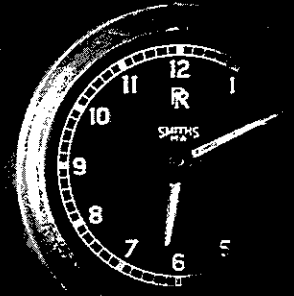
Panjurunda, tabii ki ustasının imzası var.

*Derisi, konoli deri. Motoru, kendisine
yakışacak güçte. Güveni, konforu tam.*

Çünkü o, bir Akbank Visa Premier

sabibi için sınır tanımadan tasarlandı.

Ne taşıdığını biliyor.

Güveninizin Eseri

mülkiyeti koruyan normlara saygıyı yitirdiği zaman (gecekondu sorunu ile mülkiyet hakkına karşı duyulan saygısızlık) hırsızlık olgularında artış ve çeşitlenme beklenilmelidir. ⁽¹⁷⁾

Çeşitlenme, kişinin kişiden ya da kişinin devletten sebepsiz zenginleşme sağlamasıdır. Mafya, kişilerin (kurum ve kuruluşlar dahil) yasalara karşı gelerek çıkar sağlamak amacıyla küçük, orta ve büyük katılımlarla oluşturulan örgütler olarak da değerlendirilmelidir:

1. Tesadüfi Mafya-Mali Mafya-Siyasi Mafya: Alıcı ile satıcı devlete karşı, çıkar birliğine girerek alıcı yönünden K.D.V. menfaati, satıcı yönünden gelir (ya da kurumlar) vergisi menfaati sağlıyorlarsa bunlar tesadüfi mafya olarak nitelendirilir. İşlenen suç, yaygın olduğu için hoşgörü ile karşılanır ve adeta "centilmenlik olayı" kabul edilir.

Satıcı, devlete vereceği vergiyi azaltmak kasdıyla naylon fatura alıyorsa, nayloncu ile satıcının (ya da satıcıların) oluşturduğu Mafya da yine 'Tesadüfi Mafya' olarak tanımlanabilir. Ancak, naylonculuk ülke genelinde ve hatta uluslararası boyutta gerçekleştiriliyorsa, Tesadüfi Mafya'dan, 'Mali Mafya'ya geçilmiş demektir.

'Mali Mafya', naylonculuk, gümrük kaçakçılığı, fon vurgunu, hayali ihracat/hayali ithalat ve hayali yatırım, v.b. şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü raporuna göre, örgütlü suçların başında, çek-senet mafyası geliyor, bunu da 'İhale Mafyası' kiralık suç çeteleri, haraç çeteleri, karaborsa çeteleri izliyor. Hırsızlık ve hırsızlık malı pazarlama çeteleri, okul çeteleri gibi örgütlenmelerin ortak özelliği ise "Baba" etrafında toplanmalarıdır. ⁽¹⁸⁾ Bu çeteler ise, ya bağımsız/bağılantısız olarak çalışmakta ya da parça başına sipariş üzerine "Mali Mafya"nın isteklerini yerine getirmekte ve sipariş usulü olarak çalışmaları için "Kurşun Ekonomisi" olarak anılmaktadırlar. Kurşun ekonomisine iş verenler asıl, tetikçiler vekil olduğuna göre, "vekaleten babalık" olayı da gündeme gelmektedir.

'Siyasi Mafya', sanıldığı gibi direkt olarak siyasi partilerle ilişkili değildir. Nüfuzun kötüyü kullanılması şeklinde karşımıza çıkar. Sembolik olarak "Hamili kart ya-kınımdır" şeklinde gerçekleştiği için 'Kartvizit Mafyası'

olarak adlandırılır. Seçmene bedelli ya da bedelsiz iş bulan, bürokraside takılıp işini halleden, kredi bulan, teşvik alan, askerlik işini halleden, maliyede iş bitiren politikacı, bir ölçüde 'Kartvizit Mafyası'na katkıda bulunmaktadır.

Kayıtdışı ekonominin Türk Ekonomisinin lokomotifi olduğu ve rahat bırakılması gerektiği yönündeki kimi iş adamı ve politikacıların beyanları, insanları adeta yasadışı davranışlara teşvik etmektedir. Laleli'yi koruma/kollama komiteleri kurulması, Habur kapısından kamyon başına 1000-1500 litre mazot/benzinin kaçak girişine bilerek göz yumulması, kaçak miktarını 2000 litreye çıkarma girişimleri devlet otoritesini kırıci davranışlardır. Kimi politikacıların bu olaylara yeşil ışık yakması derin anlamlar taşımaktadır.

2. Gecekondu Mafyası: Devletin gayrimenkullerinin gasbı olarak değerlendirilmelidir. Devlet hazinesinden para çalmak ile devletin arsasını/arazisini haklı gerekçelerle de olsa haksız (bedelsiz) olarak ele geçirmek eş anlamlıdır. Bu bağlamda gecekondu olayına katılan en az 1.5 milyon insan, gecekondu mafyasının neferleri olarak adlandırılabilir. Gecekondulaşmayı örgütleyen gecekondu ağaları/dayıları ve babaları ise, gecekondu mafyasındaki dikey örgüt yapısıdır. Gecekonduların yarısının varlıklı insanlara ait olması, 40 yılda 11 kez gecekondu affı çıkarılması, ⁽¹⁹⁾ siyasilerin seçmen varsayarak kimlere af yoluyla "siyasi rüşvet" verdiğini kanıtlamaktadır.

3. İflas Mühendisliği: Türkiye'de iflasın süresini uzatmak ve alacaklıları karşısında iflas edeni karlı çıkarma işlerini örgütlemekle meşgul olan iflas mühendisliği en gözde meslek haline gelmiş; eskiden yüzkarası olan iflas en büyük tehdit ve silah olmuştur; "Kızdırmayın iflas ederim haa..." şeklindeki beyanlar Mafya korumasından alınan güçle gerçekleşmektedir.

4. İhale Mühendisliği: Kamu ihalelerini kazanmak amacıyla geliştirilen teknik, bürokratik, diplomatik, politik ve mafyatik ilişkilerin birbirleriyle uyumlu olarak kullanılması amacıyla geliştirilmiş ince sanattır. Bu ilişkiler zinciri de doğal olarak Mafya'nın koruması altında gerçekleşmektedir.

5. Teşvik Tatbikat Uzmanlığı: Uygun teşvik, uygun

Hırsızlık ve hırsızlık malı pazarlama çeteleri, okul çeteleri

gibi örgütlenmelerin ortak özelliği ise

"Baba" etrafında toplanmalarıdır.

kredi, faizi düşük veya yüksek, ödenmemek üzere kredi alınması, alacaklının alacağını istemesi halinde mafyatik gücün devreye sokulması.

6. Mafyatik İş Bölümü: Suç işletmesinin (Mafya) de sahibi/sahipleri, çalışanları, müşterileri, borçluları ve alacaklıları vardır. Suç işletmesinin sahibi/sahipleri; 'Gerçek Baba', 'Büyük Baba', 'Görüntüdeki Baba', 'Naylon Baba', 'Artist Baba', 'Hayali Baba' olarak karşınıza çıkar. Müşterileri, ya yasadışı iş yapanlar ya da yasal işlerini yasal yoldan bitirebilmek için beklemeye tahammülü olmayanlar, "geciken adalet adaletsizliktir" inancı içinde yasal haklarını korumak için gerekli özeni göstermediği halde (defteri yok, faturası yok, vergisi yok) kendisini kendince haklı görerek yasadışı yollara başvurup Mafya'nın adaletine sığınanlardır. Mafya adaletinin en güzel müşterileri ise tefecilerle, kara paralarını aktarmaya çalışan uzmanlık alanları farklı olan Mali Mafya'dır.

Mafyanın Borçluları: Mafya alacaklı kalmaz, ancak bürokratin siyasetçinin ya da işadınının "hatır için" alacağını tahsil eder, ailesine, çocuğuna çocuğuna ya da kendisine musallat olanın dersini verir, zamanı gelince hatır için yaptığı işe karşılık yine "hatır için" işinin görölmesini ister. Böylelikle ortada para dönmez ise de "Hatır Takası" yoluyla ödeşilir.

7. Kurşun Ekonomisi: Emniyet Genel Müdürlüğü, Mafya'da çalışanların sayısını 23 bin kişi olarak açıkladı.⁽²⁰⁾ Bunlardan herbirine ayda ortalama 30 milyon maaş verildiğini varsayarak bu insanlara yılda 8 trilyon lira ödendiğini görürüz. Türkiye'de Mafya'ya çalışan kişi sayısı: 23 bin.

Herbirine aylık net 30 milyon lira maaş ödendiği varsayılırsa 23 bin x 30 milyon = 690 milyar.

Yıllık: 690 milyar x 12 = 8 trilyon 280 milyar.

Babanın işçisine ödediği bu meblağ işin (hasılâtın) % 20'si kabul edilirse mafyanın geliri;

8 trilyon 280 milyar x 5 = 41 trilyon 400 milyar olarak bulunur.

Mafya'ya iş yaptıran kişinin Mafya'ya yaptırdığı iş için % 20 ödediği kabul edilirse, mafyatik işten sağlanan toplam gelir;

41 trilyon 400 milyar x 5 = 207 trilyon olur.

Kayıtdışı ekonominin büyümesi, kurşun ekonomisini de büyütmektedir. İkisini birbirinden ayırmak güçtür. Çek senet mafyası, ihale mafyası yasal olmayan kumar gibi faaliyetler kurşun ekonomisinin içine girmektedir. 1993 yılında bir katrilyon 73 trilyon lira olan kayıtdışı ekonomiden devletin vergi kaybı 199 trilyon lira idi.

1994 yılında ise kayıtdışı ekonomi 2 katrilyon 130 trilyon liraya yükselmiştir, vergi kaybı 379 trilyon liraya ulaşmıştır.

Kayıtdışı ekonominin büyümesi kayıtlı ekonomiyi küçültmektedir. Kayıtlı ekonominin küçülmesi vergileri azaltmakta, vergilerin azalması borçlanmayı, borçlanma faizlerini artırmakta, faizler arttıkça enflasyon yükselmekte, enflasyon yükseldikçe paradaki sıfırlar artmakta, paradaki sıfırlar arttıkça gelir dağılımı bozulmakta, gelir dağılımının bozulması ise yeni baştan hem kayıtdışı ekonomiyi hem de kurşun ekonomisini besleyip büyüt-mektedir.⁽²¹⁾

50 bin liraya kadar yolsuzluk yapan gariban, 50 milyon liraya kadar yolsuzluk yapan sahtekar, 50 milyar liraya kadar yolsuzluk yapan ise deha sayılmaktadır. Her sene açıklanan bütçe açıklarının önemli bir kısmı politikacıların uyguladığı 'Kartvizit Mafyası' (nüfuz ticareti) yüzünden ortaya çıkmaktadır. Bu da mafyacılıktan başka bir şey değildir.

Sonuç

Örgütlü suç işletmeleri (mafya) ve bunların dikey (üst) ya da yatay (alt) birlikler ile mücadelede cezaların ağır olması yerine faillerinin yakalanma olasılığının artırılması gerekir. Federal Almanya'daki gibi, ekonomik suçları takip için Bölgesel Savcılıklar kurulması, ülkemizde uygulama alanı bulan Bölgesel Döviz Mahkemeleri benzeri "Bölgesel Ekonomik Ceza Mahkemeleri" kurularak bu mahkemelerin görev ve yetkisinin tüm ekonomik suçları kapsamaya sağlanmalıdır.

Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunla (haksız rekabetin önlenmesi için bir ölçüde önlemler alınmış ise de, dolaylı yoldan kredi alınması, sigorta dolandırıcılığı, hayali şirketler kurulması, bilançodaki sahtekarlıklar, irtikap, rüşvet, emniyeti suistimal, kaçakçılığın men ve takibine ilişkin yasaya aykırılıklar, ticari güvenin kötüye kullanılması, gayrimenkul satımlarındaki dolandırıcılık, gümrük dolandırıcılıkları, mali dolandırıcılıklar v.b. yasadışı ekonomik faaliyetlerin Mafya'nın iştiraki ya da koruması sonucu artması "mağdurlarının sayısını" da arttırmakta, bundan toplumun geniş bir kesimi etkilenmektedir.

Toplumsal yozlaşmanın önlenmesi, tam bağımsız, çabuk işleyen çabuk sonuçlanan bir adalet mekanizmasını, (ekonomik suçların takibi ve yargılanması için özel bir yargı sistemini) gerektirmektedir. Bu amaçla öncelikle, 1960 Anayasasında düzenlenen "Yüksek Hakimler Kurulu" aynı doğrultuda yeniden ihdas edilmelidir.

Savcılarının ve hakimlerinin bağımsız olmadığı, tam teminat altına alınmadığı ya da bu konuda tereddütlerin ve korkuların bulunduğu demokratik bir ülkede, örgütlü suçlulukla (Mafya) mücadelede başarı oranları düşerken, toplumsal erozyon artar. "Çok laf yalansız, çok para haramsız olmaz" görüşü yaygınlaşır, helalinden kazanmış, paylaşmayı bilmiş (vergisini gereğince vermiş) gerçek işadamları bile kamuoyunda haksız kazanç erbabı olarak görülmeye başlarsa toplumsal erozyon, toplumsal depreme dönüşebilir. Kayıtdışı ekonomi, kayıt altına alınmadıkça herkes ve her kesim vergi mükellefi kılınarak "Mükellefi Mükellefle Kontrol Sistemi"ne geçirilmedikçe; demokrasinin finansmanı seçmen tarafın-

dan gerçekleştirilmedikçe; "vergi alma borç al, vergi alma oy al" politikasına devam edilerek vergi verenler cezalandırılıp, vergi vermeyenler ödüllendirildikçe, vergi vermeyenlerle vergi verenler arasındaki haksız rekabete dur demedikçe; hesap verme huzuru mahşere bırakıldıkça; adi suçlardan sabıkalı kişiler (babalar) protokola dahil edilerek, tertemiz sabıkasız insanlardan daha itibarlı sayıldıkça; (devlet yöneticileri ile içli-dışlı oldukça) Mafya'yla toplumsal hesaplaşma, eş deyişle "Temiz Eller" hep istikbale bırakılan güzel bir özlem olmaktan öteye gidemez.

Prof. Dr. Osman Altuğ

Marmara Üniversitesi İİBF Muhasebe-Finansman
Ana Bilim Dalı Başkanı

DİPNOTLAR

- 1- Milliyet, Büyük Larousse, c. 15, s. 7652
- 2- J. Thomas, Informal Economic Activity, s. 263 ve sonrası, New York 1992
- 3- J.J. Thomas, s.265
- 4- Albini, 1986
- 5- J.J. Thomas, a.g.e., s.267
- 6- J.J. Thomas, a.g.e., s.261
- 7- Krimonoloji, Suç ve Ceza, Dr.Mustafa T. Yücel, Ankara, 1986, s. 45
- 8- Dr. Mustafa, T. Yücel, a.g.e., s. 132
- 9- Dr. Mustafa, T. Yücel, a.g.e., s.50
- 10- Dr.Mustafa, T.Yücel, a.g.e., s.50
- 11- TISK, Türkiye Çocuk İşgücü, Yayın No. 18, İstanbul 1994, s. 12-15
- 12- Cumhuriyet, 22.11.1994
- 13- Cumhuriyet, 22.11.1994
- 14- Sabah Gazetesi, 13.08.1993
- 15- Şahin, Haluk, Hürriyet, 25.11.1993
- 16- Dr. Mustafa, T. Yücel, a.g.e., s.18
- 17- Dr.Mustafa, T.Yücel, a.g.e., s.45
- 18- Hürriyet, 26.9.1994, s.7
- 19- Hürriyet, 21.3.1993
- 20- Hürriyet, 26.09.1994, s.7
- 21- Altuğ, Osman, Kayıtdışı Ekonomi, İstanbul, 1994, s. 287

EN DEĞERLİ KÂR ORTAKLARIMIZDAN AKDENİZ FOKU.

Nesli tükenmekte olan Akdeniz Foku, ülkemizin korunması gereken doğal zenginliklerinden biridir. Garanti, gelirinin bir bölümüyle, Akdeniz Foklarının yaşam ortamı olan kıyıların korunması için çalışan Doğal Hayatı Koruma Derneği'ni destekliyor.

GARANTİ

Değınmelerle yeni dünya düzeni

Ergin Yıldızoğlu

20. yüzyıl ve onunla birlikte II. bin kapanmak üzere. Adeta bu tarihin anlamı ve önemine uygun olarak dünya ekonomisinde, baş döndürücü bir hızda ve uzun verimli etkiler yaratabilecek güçte değışiklikler yaşıyor. Özellikle 1980'lerde başlayan ve 1989'da "Soğuk Savaş"ın, Berlin Duvarı'nın yıkılması ile sembolik olarak ve "resmen" bitmesinden sonra hızlanan bu gelişmelerin ortaya çıkardığı manzara, aslında karışık ve çizgileri de henüz belli değil. Bu yüzden ekonomik faaliyet içinde olanlar, gelişmelerin ve değışmelerin hızıyla orantılı olarak akışkanlaşan ve plastikliği artan bir ortamda ve üzerinde kabaca da olsa anlaşılmış bir haritadan yoksun olarak yollarını bulmaya çalışıyorlar. Ancak bu karmaşı ve gürültünün arkasında, görünüşteki gelişmeleri ve kısa dönem içinde karşılaşılan dönemeçleri belirleyen eğilimler de yok değil.⁽¹⁾

İlk dikkati çeken eğilim, sermayenin dolaşımının olağanüstü hızlanması ve etki alanlarının genişlemesiyle ilgili. Sermayenin uluslararasılaşması yeni bir olgu değil. Ancak, dünya ekonomisinin merkez ülkelelerinden çevre ülkelere yapılan doğrudan sermaye yatırımları ve daha önemlisi portföy yatırımlarında son 1-2 yılda, sermayenin hareketini engelleyen tarihin daha önceki dönemlerine göre çok hızlı ve büyük sıçramalar oldu.

Dikkati çeken ikinci eğilim, teknolojik gelişme ve değışikliklerle ilgili. Bilgisayarların işlem hızında, bellek kapasitesinde ve programlarda yaşanan gelişmeler; bilgi işlem, depolama, telekomünikasyon etkinliklerini önceden görülmeyen bir şekilde hızlandırdı ve ucuz-

lattı. Dünyanın hemen hemen bütün noktaları, sadece telefon hatlarıyla değil, fiber optik data transfer kanallarıyla, uydu haberleşme kanallarıyla birbirine bağlanmaya başladı ve yeni bir "var oluş düzlemi-mekan" bir Cyber space oluştu. Bu mekanda sermayenin (özellikle mali sermayenin) yerkürenin çeşitli yerlerindeki yatırım olanakları hakkındaki bilgilenimi ve uluslararası dolaşımı, gece-gündüz, farklı saat bölgeleri (Time zones) vb. ayırımlarının koyduğu engelleri aşarak, bu güne kadar görülmemiş bir süreklilik ve hassasiyet kazandı. Dünya ekonomisinde faaliyet gösteren rekabet ve/veya işbirliği içinde olan sermayeler arasındaki bağlar sıklaştı, karşılıklı bağımlılık arttı.

Üçüncü eğilim ise, sermayenin dolaşımının, yeni teknoloji ile hızlanmasının yanısıra etki alanının da genişlemesiyle ilgili. 1980'lerde devletin etkisiyle kapitalist (esas olarak devlet mülkiyetinde bir sermayenin, bir bürokratik sınıfın yönetiminde, dünya ekonomisine kapalı, fiyatların, ücretlerin iş gücünün ve kaynakların dolaşımının merkezi olarak saptanmaya çalışıldığı bir iç pazar üzerinde yaşanan bir sermaye birikimi rejimi) ekonomiler derin bir ekonomik ve sosyal krizin etkisiyle dışa açılmaya ve merkezi kontrol ve düzenlemeleri birer birer kaldırmaya başladılar. Bu sürecin içinde dünyanın 50-60 yıldır kapalı olan alanları-Doğu Avrupa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği- sermayenin uluslararası dolaşımına açılmaya başladı. Çin'de de daha önce başlamış olan süreç, bu yeni gelen basınç ile daha da hızlandı.

Bu gelişmeler insanlığın, daha özel olarak dünya

ekonomisinin, 1950'ler sonrasını hatırlatan, yeni ve uzun bir tarihsel gelişme/genişleme döneminin eşğinde olduğunu düşündürüyor.

Tam da bu noktada bir teknolojik devrimle elele gelişen ve sermayenin yeni coğrafyaları hızla etki alanına almasıyla ilerleyen bu sürecin bize geçmişte bir başka dönemi hatırlattığını fark ediyoruz ve "iyimserliğimizin" üzerine bir gölge düşüyor. Üstelik bir dördüncü (yukarıdakilerden farklı) esas olarak politik gelişmeyi de gözönüne aldığımızda endişemiz derinleşiyor. Soğuk Savaş'ın bitmesi, Doğu Bloku ve SSCB'nin askeri/nükleer bir tehlike olmaktan çıkıp "Batı" ile entegre olmaya başlaması yepyeni bir politik ortam yarattı. "Batı" bloku, "soğuk savaş" boyunca "Doğu"ya karşı ABD'nin askeri/nükleer şemsiyesi ve onun politik liderliği altında bir birlik oluşturmuştu. ABD'nin liderliğini destekleyen teknolojik ve ekonomik üstünlüğü her ne kadar 1970'lerde ve özellikle de 1980'lerde görece olarak Japonya ve Almanya karşısında gerilemiş ise de "Doğu" tehlikesi, "Batı" blokunu oluşturan ülkelerin iç çelişkilerini gönüllü olarak ikinci plana atmalarını, birliği, beraberliği öne çıkarmalarını gerektiriyor ve ABD'nin liderliğinin kabul edilmesini kolaylaştırıyordu. "Soğuk Savaş"tan sonra bu ortam değişti. "Batı" bloku içinde çelişkiler su yüzüne çıkmaya, bir liderlik ya da daha politik ismi ile bir hegemonya mücadelesi gelişmeye başladı ve uluslararası rekabet ve ticari bloklaşma eğilimleriyle de güçlendi.

Bu politik boyutu da eklediğimizde görüyoruz ki, bugün içinde yaşadığımız gelişmeler dünya ekonomisinin 1870-1911 arasında yaşadığı "belle epoque"a - kapitalizmin hızlı bir yayılma ve gelişme dönemine-korkutucu bir şekilde benziyor. Sermayenin serbest dolaşımı; doğrudan veya portfolyo yatırımlar ile sermaye ihracı ve böylece sermayenin uluslararasılaşması; demiryolu ve buharlı gemilerin yaygınlaşması; iç patlamalı motorun icadı, telgraf, deniz altı telgraf hatları, nihayet telefon gibi bir teknolojik devrimle taşımacılığın ve haberleşmenin ucuzlaması; Kanada, Arjantin, Avusturalya, Yeni Zelanda, Rusya (yine Rusya), Çin (yine Çin) gibi pazarların açılmaya başlamasıyla, dün-

ya ekonomisinin zincirden boşanırçasına gelişmesi ve yaygınlaşması, uluslararası ticari rekabetin şiddetlenmesi, ülkelerin uluslararası işbölümü içindeki yerlerinin altüst olması, devletlerarası düzlemde siyasi konumlarının değişmesi... Bu sırada gerilemekte olan İngiliz hegemonyasının dünya düzeyinde disiplini koruyamaz hale gelmesi ve yerine aday olanların artması... Hatırlanacağı gibi bu gelişmeler ve bu koşu tüm hızıyla bir dünya savaşına çarparak yerini uzun bir politik ekonomik kriz dönemine bıraktı.

Bir yaklaşıma göre "Tarih tekrar etmez". Bir başka yaklaşıma göre de "Tarih tekrar eder ancak her seferinde bir başka türlü tekrar eder..." Tarihin tekrar edip etmeyeceği, ya da nasıl tekrar edeceği büyük ölçüde tarihi yaşayanların da tavrına ve yaşadıkları sürecin bilincinde olup olmamalarına bağlı herhalde. Şimdi bu yeni dönemin başında hem umutla hem de korkuyla ama esas olarak el yordamıyla ilerlemeye çalışıyoruz.

Bir "Buzz Word": Globalleşme

Globalleşme 1980'lerin sonunda literatürümüze girdi ve ekonomik gelişmeleri anlatırken başvurduğumuz temel referans noktalarından biri haline geldi. Yeni yatırım araçlarının yaratılması, bunların etkinliğini arttıran ve yaygınlaştıran bir haberleşme ve bilgi işlem teknolojisinin baş döndürücü bir hızla gelişmesi, sermaye dolaşımının serbestleşmeye başlaması globalleşmeyi yarattı. Bu üç gelişmeyi bir araya koyar ve salt ekonomik açıdan bakarsak globalleşme kavramının, gerçekte, sermayenin uluslararasılaşmasındaki hızlanmanın ve genişlemenin artık uluslararasılaşma kavramına sığmayan bir düzeye ulaştığını ifade etmek için kullanıldığını görürüz. Burada sözkonusu olan artık uluslararası, doğrusal bir boyut değil, global (küresel) çok yönlü ve karmaşık bir boyuttur.

Sermayenin uluslararasılaşması yeni bir olgu değil.⁽²⁾ Sermayenin uluslararası düzlemde dolaşmasının hemen hemen serbest olduğu 1870-1915 döneminde, uluslararası yatırımlarda yapılan üretim, toplam "global üretimin" yaklaşık % 9'una ulaşmıştı. Bu düzeyi tekrar yakalamak için yaklaşık bir yüzyıl geçti. 1991'de bu

oran % 8.5'e ancak ulaşabilmişti. Daha sonra sermayenin bu serbest dolaşımı, uluslararası rekabet ve savaşlar arasında kırıldı. 1950'lerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları tekrar artmaya başladığında artık yeni bir düzlemde Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) oluşması paradigması içinde tartışılmaya başlanacaktı. Günümüzde globalleşme, sermayenin uluslararasılaşmasında 1980'lerdeki bir hızlanmanın ürünü olarak ortaya çıktı.

Birleşmiş Milletlere bağlı Centre on Transnational Corporations'ın araştırmaları 1970'lerin başında 30.000 şubeli 10.000 çokuluslu şirket olduğunu gösteriyor. Bu rakamlar 1970'lerin sonunda 11.000 ÇUŞ ve 80.000 şubeye çıkmış. Yine Birleşmiş Milletlerin daha yeni bir çalışmasına göre⁽³⁾ 1993'de ÇUŞ'lerin şubelerinin sayısı 206.000'e yükselmiş. Bu gelişmelerle uygunluk halinde olmak üzere, 1986-1990 arasında yılda ortalama 37 milyar dolar olan sermaye ihracı, 1993'de 160 milyar dolara ulaşmış. Böylece ÇUŞ dünya sanayi üretiminin %30'unu doğrudan kontrol edebilecek bir düzeye gelmiştir. (Dolaylı kontrollerin gözönüne alınabilmesi halinde bu rakamı çok yukarılara çekeceği düşünülebilir) ÇUŞ'ler gelişmekte olan ülkelerde 12 milyon kişi istihdam ediyorlar ve bu istihdamın %75'ini 1985'den sonra yaratmışlar. ÇUŞ'in toplam satışlarının dünya toplam ihracatından %20 daha fazla olduğu tahmin ediliyor.⁽⁴⁾ Burada dikkati çeken bir diğer gelişme ÇUŞ'ların bu yatırımlarının %60'ının Asya ülkelerine yapılmış olması.⁽⁵⁾ Ancak, tüm bu gelişmelere rağmen uluslararası doğrudan yatırımların toplam global üretim içindeki payı 1900'lerin başındaki düzeye ancak ulaşabilmişti. Globalleşme söz konusu olduğunda esas çarpıcı gelişme, mali sermayenin uluslararasılaşmasında yaşandı.

Para, tahvil ve hisse senedi piyasalarında yapılan işlemlerin değeri iki savaş arası dönemde meta ticaretine ilişkin olarak yapılan işlemlerin iki katıydı. Para, tahvil ve hisse senedi piyasalarının büyüklüğü 1990 yılında meta piyasalarına ilişkin işlemlerin 50 katına ulaştı. Bir başka araştırma ise, bu oranın 1979'da 6 katı iken, 1986'da 20 katına yükseldiğini tahmin ediyordu.⁽⁶⁾ Bu gelişmenin boyutlarını ve artış hızını tahvil

ve hisse senedi piyasalarındaki işlemlerin GSMH'ya olan oranlarına bakarak da izleyebiliriz. OECD ülkelerinde 1980'de %3 olan bu oran 1990'da %10'a çıkmış. Ancak OECD içindeki merkez ülkelerden özellikle bir kaçına dikkatle bakınca olayın gerçek boyutları daha iyi görülüyor. Tahvil ve hisse senedi piyasalarının işlem hacmi söz konusu olduğu dönemde, ABD'de GSMH'nın %9'undan büyük bir sıçrama göstererek %93'üne, Almanya'da %8'inden %85'ine, Japonya'da %7'sinden %119'una ve İngiltere'de de 1985'de %386'sından %680'ine çıkmış.⁽⁷⁾

Baring Securities, global mali ve parasal işlemlerde değerlendirilmek üzere uluslararası piyasalarda dolaşan sermayenin hacminin ise üçe katlanarak 1991 yılında 1 trilyon dolardan 1993 yılında 3 trilyon dolara çıktığı tahmin ediliyor.

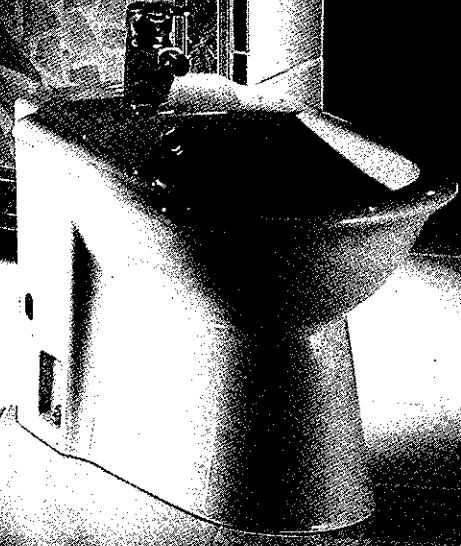
Globalleşmenin bir bileşeninin de yeni yatırım araçlarının yaratılması olduğunu belirtmek gerekir. Bu araçlardan oluşan türev (derivatives) piyasalarının hacmi 1992 ile 1993 arasında 4 trilyon dolardan 14 trilyon dolara çıktı.⁽⁸⁾ Business Week dergisinde yapılan daha yeni bir tahmine göre ise, 1994 yılında derivativlerin hacmi yaklaşık 20 trilyona ulaşmıştı.

Bu resmi tamamlamak için bir de gelişmiş ülkelerdeki borç piyasalarının büyümesine bakalım. OECD tahminlerine göre, Yediler Grubu ülkelerinde devlet borçlarının GSMH'ya oranı 1983-1989 yılları arasında (yani ekonomik toparlanma döneminde) yılda ortalama %2.5 artarken, 1989-1994 yılları arasındaki durgunluk döneminde yılda ortalama %5.2' artmış.⁽⁹⁾ Dünya Bankası Direktörü E. Stem'e göre bu gelişme, dünya ekonomisini 16 trilyonluk bir kumarhaneye çevirmiş.⁽¹⁰⁾

Globalleşme, dünya ekonomisinde teknolojinin ve yeni yatırım araçlarının da yardımı ile son derece hızlı hareket eden "sıcak para"yla çok istikrarsız bir sermaye piyasası oluşturdu.

Bu sermaye piyasasının etkilerine ilişkin olarak iki gelişme dikkati çekiyor. Biri, sermayenin dolaşmasındaki hızlanma ile verimliliğin artması, yani sermayenin gerek fonlar gerekse de mal olarak değerlendirilme ve üretim süreci dışında geçirdiği zamanın azalması.

Serel, Orkide serisi... yeni.

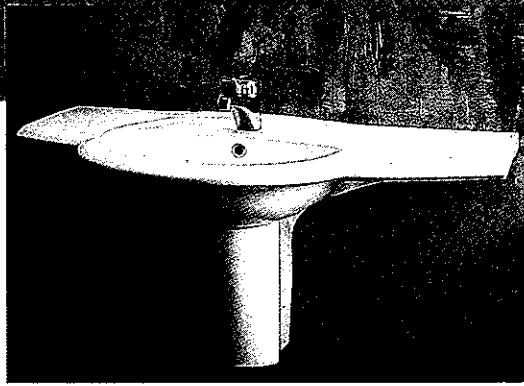
...sevgiler gündedir!

Şu "Orkide"...

Günü kucaklayan,

günü söyleyen.

Sevgi gibi, bir anda.

Sonra, yine o "Orkide"...

Ve gün olur "Orkide"ler

açar, banyonuzda sizinle...

Gün içinde, sevgiyle!

SEREL®
"Banyonuzdaki Güzel"

GENEL DAĞITIM: ELMOR TESİSAT MALZEMESİ TİCARET A.Ş.

MERKEZ (İstanbul): Kemeraltı Cad. Ümmehan 71/2 Karaköy-İSTANBUL Tel: (0212) 251 70 06 (6 hat) Faks: (0212) 249 90 91 BÖLGE TEMSİLCİLİKLERİ ANKARA Tel: (0312) 431 11 32 (2 hat) Faks: (0312) 431 61 43 İZMİR Tel: (0232) 433 91 95 (2 hat) Faks: (0232) 458 33 33 ADANA Tel: (0322) 352 53 55 / 56 Faks: (0322) 351 85 57 SAMSUN Tel: (0362) 233 97 57-234 01 89 Faks: (0362) 234 01 89 BURSA Tel: (0224) 223 43 61- 220 79 72 Faks: (0224) 220 24 52 ANTALYA Tel: (0242) 242 27 15 - 242 77 15 Faks: (0242) 242 77 15

ELMOR A.Ş. BİR ELGİNKAN TOPLULUĞU KURULUŞUDUR.

İkincisi ise, bu artan verimliliğin karşısında ulusal hükümetlerin karar verme ve kendi ulusal ekonomileri üzerinde etkili olma güçlerinin, bu global sermayenin ekonomilerindeki ağırlığına bağlı olarak giderek azalması. Bu ikinci gelişmenin gerçek etkilerinin boyutları henüz tam olarak kavranabilmiş değil. Bir taraftan sermayenin dolaşımı daha da serbestleşerek hızlanıyor, öbür taraftan bunun yarattığı tahrip edici etkiler, sermaye kontrolları, uluslararası fiyat kartelleri⁽¹¹⁾ gibi konuları tekrar canlandırıyor ve globalleşmenin hangi yollardan ilerleyerek gelişeceği konusunda bir seri yeni soru gündeme getiriyor.

Dünya Ekonomisinin ağırlık merkezi mi değişiyor?

1990'ların başındaki ekonomik durgunluk gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında gözle görülür bir büyüme hızı farkı oluşmaya başladığını ortaya koydu. Dünya Bankası'nın hesaplamalarına göre gelişmiş ülkelerin ortalama yıllık büyüme hızı 1974-1993 döneminde %2.9, gelişmekte olan ülkelerinki ise %3 kadar oldu. Dünya Bankası bu iki ülke grubu arasındaki büyüme hızı farkının 1994-2003 yılları arasında iyice açılacağını, gelişmiş ülkelerin büyüme hızı %2.7 ile hemen hemen aynı kalırken gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızının %4.8'e çıkacağını hesaplıyor. Global sanayi üretimi ve ihracat içindeki payları da gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisi içinde ağırlığının arttığını gösteriyor. Bu ülkelerin global sanayi üretimi içindeki payları 1965'de %5'den 1993'de %60'a çıkarırken global ihracat içinde 1970'de %5 olan payları, 1993'de %22'ye ulaştı.⁽¹²⁾

ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere olan ihracatının toplam ihracatları içindeki paylarının 1990'ların başında sıra-

sıyla %42, %20 ve %48 olması⁽¹³⁾ da bir başka gerçeğe işaret ediyor. Artık gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performansları gelişmiş ülkelerinkileri etkileyecek boyutlara ulaşıyor. Benzer bir gelişmeyi mali piyasalardan da izlemek mümkün. Gelişmekte olan ülkelerin bu ekonomik performansları, özellikle Batı'da durgunluk yaşanırken, mali sermaye için büyük bir çekim alanı oluşturdu. 1990-1994 arasında gelişmekte olan ülkelere 50 yeni borsa açıldı. Gelişmekte olan ülkelerin mali piyasalarının kapitalizasyonu geçtiğimiz dokuz yıl-

da 10 misli arttı ve 2.2 trilyon dolara ulaştı.⁽¹⁴⁾ Son beş yılda gelişmekte olan ülkelere sermaye akımı 15 kat arttı.⁽¹⁵⁾ Yabancıların elindeki portföy yatırımları ise, 1986 yılında yaklaşık 2 milyar dolardan 1993'de 200 milyar dolara yükseldi.⁽¹⁶⁾

Uzun yıllardır dünya ekonomisinin merkezlerinde olan ülkelerin global ekonomik ağırlıklarının sınai, ticari ve mali olarak azalmasının uzun vadeli etkilerinin nelere malolabileceği ise daha çok tartışma ve spekülasyona yol açıyor. Gelişmekte olan ülkelerin içinde bir grup ülkenin özellikle öne çıkmaya başlaması ise, bu tartışmaları ve spekülasyonları daha da şiddetlendiriyor. Dünya ekonomisinin ağırlık merkezi Batı'dan Uzak doğu'ya mı kaymaya başladı?

Dünya Bankası'nın büyüme hızlarını karşılaştıran hesapları Doğu ve Güney Asya ülkelerinin (Japonya hariç) özellikle hızlı bir büyüme gösterdiğine işaret ediyor. 1974-1993 döneminde bu ülke grupları yılda ortalama olarak sırasıyla %7.5 ve %4.8 büyümüşler ve bu büyüme hızlarını bir sonraki 10 yıllık dönemde de korumaları bekleniyor. Bu ülkelerin dünya ihracatı ve ithalatı içindeki paylarının, 1980'de sırasıyla %8.3 ve %9.3 iken, 1994'de %108 ve %103 artarak sırasıyla %17.3 ve %18.6'ya ulaşmış olması bir başka gerçeğe

dikkati çekiyor. Gelişmekte olan ülkeler, diğer gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisi içindeki pazar paylarını giderek olumsuz bir şekilde etkilemeye başlamışlar. Zira, aynı dönemde dünya ihracatı içinde gelişmiş ülkelerden sadece Japonya'nın payı %40 artmış geri kalanları ise, hemen hemen aynı kalmış ya da azalmış. Japonya ise bu Asya ülkeleriyle en yakın coğrafi ve tarihi, en sıkı ticari ve sınai bağlara sahip, dolayısıyla bu bölgedeki gelişmelerden en iyi faydalanacak bir şekilde konumlanmış tek gelişmiş ülke. Bu ise, Japonya'nın ABD ve Almanya ile arasındaki uluslararası politik ve ekonomik liderlik yarışında, uzun dönemde avantajlı bir konuma yerleşmekte olduğunu düşündürüyor. Tüm bu gelişmelerin olası etkileri, gelişmiş ülkelerin hükümetleri ve vatandaşları arasında büyük bir endişe kaynağı oluşturuyor.

Gelişmekte olan ülkelerin global ihracat içinde paylarının arttığına, ihracat içinde sanayide üretilmiş malları oranının 1965'de %5 iken, 1993'de %60'ın üstüne çıkmış olmasını eklersek manzara biraz daha berraklaşır. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerin pazar paylarını hem dünya pazarlarında hem de bizzat gelişmiş ülkenin kendi iç pazarlarında tehdit ediyorlar. Örneğin, bir araştırmaya göre, gelişmekte olan ülkelerle yapılan ticaret 1960-1990 arasında gelişmiş ülkelerde vasıfsız işçileri etkileyen işsizliğin %20'sinden sorumludur.⁽¹⁷⁾ Bu etkinin en önemli 3/4'ü ise 80'li yıllarda gerçekleşmiş.

Gelişmekte olan ülkelerin işsizlik üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi de iddialara göre, ÇUŞ'lerin üretim birimlerini merkez ülkelerden çevre ülkelere taşımasıyla gerçekleşmektedir. Son yıllarda sermaye kontrollerinin azaltılması, ekonomik serbestleşme, gelişmiş ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarına sağladıkları teşvikler söz konusu eğilimde bir rol oynamaktadır. Ancak bütün bunlardan belki de daha önemli olan etken, gelişmekte olan ülkelerde, üreticinin ve işçilerin örgütlenme düzeyidir. Üstelik gelişmekte olan ülkelerdeki işçilerin çok daha düşük bir üretkenlik düzeyine de sahip olmadıkları görülmektedir.

Bir saatlik emek maliyeti dolar olarak Almanya'da

25, Amerika'da 16 iken, Güney Kore'de 5, Meksika'da 2.4, Polonya'da 1.4, Çin ve Hindistan'da da 0.5'dir.⁽¹⁸⁾ Bazı büyük şehirlere saat ücretinin dağılımı ise dolar olarak şöyledir: Tokyo 19.3, Şikago 13, Sao Paulo 2.7, Bangkok 2, Budapeşte 1.2, Bombay 0.8.⁽¹⁹⁾ Gelişmekte olan ülkelerde çalışma saatleri daha uzun, ücretli tatiller daha kısadır. Örneğin Seul, Bangkok, Honkong, Singapur gibi şehirlerde yıllık çalışma süresi 2000-2300 saat, ücretli izinler ise yılda 8-17 gün arasında değişirken, Kopenhag, Dusseldorf, Madrid, Frankfurt ve Londra'da bu rakamlar 1660-1880 saat ve 22-32 gün arasında değişmektedir.⁽²⁰⁾ Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık 12 milyon işçi çalıştırılmaktadırlar ve bu işlerin yaklaşık 3/4'ü 1985'den sonra yaratılmıştır. Bugün Fransız elektronik şirketi Thomson, Asya ülkelerindeki yatırımlarında, Fransa'dan üç misli daha fazla işçi çalıştırmaktadır; İtalyan spor giyim eşyaları ve araçları üreticisi Fila, hemen hemen tüm üretimini Güney Asya'ya kaydırmıştır. Robert Lawrence isimli bir araştırmacının 1994 yılında yaptığı bir araştırmaya göre, dış yatırımlara yönelen Amerikan şirketleri 1977-1989 arasında ABD'de çalıştırdıkları işçilerin sayısını %14 azaltmışlardır.

Tabii ki yabancı yatırımları cezbetmek için düşük ücret yeterli değildir. Vasıflı işçilerin, gelişmiş iletişim ve ulaşım sistemlerinin ve hükümet teşviklerinin de büyük önemi vardır. Bu yüzden, yukardaki gelişmeler sadece vasıfsız işçileri etkilemiyor. Diğer koşulların da yerine gelmesi halinde yüksek vasıflı işlerin de gelişmekte olan ülkelere doğru kaydığı görülmektedir. Örneğin İsviçre Hava Yolları tüm muhasebe ve rezervasyon işlemlerini, bilgisayar operatörlerinin, muhasebecilerin ve analistlerin çok ucuza çalıştıkları Hindistan'a kaydırırken, ABD Bankaları merkezlerini İrlanda'ya kaydırmaktadırlar. Hindistan'ın yanı sıra Filipinler de bilgisayar yazılım alanında giderek vasıflı işçi sunabilen ülkelere biri olmakta ve gelişmekte olan ülkelere yatırımları çekebilmektedir.⁽²¹⁾ Siemens de birçok bilgi işlem ve telefon bakım sistemlerini Filipinlere taşımıştır.⁽²²⁾ Son GATT anlaşmasının imzalanmasından sonra, gelişmiş ülkelerde serbestleşmenin artması,

özellikle hizmet sektöründeki uluslararası yatırım engellerinin kalkması, telif haklarının daha sıkı korunmasına paralel olarak, bu tür vasıflı işlerin gelişmekte olan ülkelere doğru göçünün hızlanması bekleniyor.

Özetle, bir taraftan gelişmiş ülkelerin dünya ticareti ve üretimi içindeki payları azalırken ve büyüme hızları yavaşlarken gelişmekte olan ülkelerin, özellikle bir grup Asya ülkesinin göreceli ağırlığının arttığı, böylece uluslararası iş bölümünde önemli değişikliklerin yaşandığı gözleniyor. Bu gelişmelerin gelecekte dünyanın ekonomik ve politik ağırlık merkezinin Doğu'ya kayacağını gösterip göstermediğini tesbit etmek için ise vakit henüz erken. Ancak bu sorunun bir cevabı da teknolojik gelişmelerde yatıyor.

Teknolojik devrim dünyanın çehresini değiştiriyor

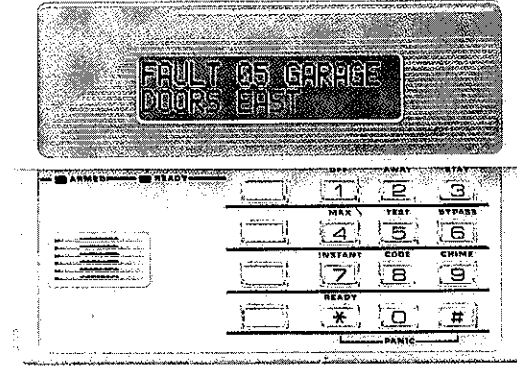
Dünya teknolojik bir devrim yaşıyor ve bu devrimin boyutlarını ve gelişme doğrultularını kavramaktan henüz çok uzagız. Teknolojik bir devrim yaşıyoruz, çünkü 1980'lerden bu yana, hızlanarak gelen teknolojik gelişmeler, biz hiç farkında olmadan, bugüne kadar alışa geldiğimiz zaman ve mekan kavramlarını köklü bir şekilde değişikliğe zorluyor.⁽²³⁾

Bilgisayarların bellek ve prosesör güçlerinin sıçrayarak artması, masaüstü bilgisayarların (Personel Computers) gelişmesi ve yaygınlaşması, sayılarının global olarak 100 milyonu aşması,⁽²⁴⁾ bunları yerel olarak (Lans) ve bölgeler/uluslararası (Wans) bağlarla birbirine bağlayan kanalların oluşması yepyeni bir ilişkiler, bir anlamda yeni bir varoluş düzlemi bir Cyber-space oluşturdu. Bu Cyber-space'de bilgisayarlar devlet, sınır ve hukuk tanımadan, gerçek zaman içinde mali işlemler, bilgi alış veriş, dolorman değiş dokuşu gerçekleştiriyorlar⁽²⁵⁾. Bu Cyber-space'de giderek sanal (virtuel) bir ekonomi oluşuyor. Bu alan nasıl kontrol edilecek? Burada oluşan rantlar nasıl bölüşecekler? El değiştiren bilgilerin (bu yeni tür metaların) ticareti nasıl kontrol edilecek, nasıl vergilenecek, yasa dışı işlemlerin, karpapara operasyonları nasıl önlenecek, gibi soruların cevaplarını ise henüz pek kimse bilmiyor. Bu Cyber-spa-

ce sadece sanal bir ekonomi yaratmıyor, gerçek yeni yaşam biçimleri, şirket yapıları, üretim yöntemleri, kompleks ürünler/hizmetler, karşılıklı bağımlılık ve hiyerarşiler oluşuyor. Teknolojik devrimin etkileri burada da durmuyor. Uluslararası iş bölümü yeniden şekilleniyor, politik ilişkiler gerek devletlerin, vatandaşlarının yaşamlarını kontrol emesi (kayıt fişleme ve izleme sistemleri), gerekse de devletler arası düzlemde hegemonyalarını güçlendirmesi yönünde yeniden şekilleniyor, değişiyor. Tüm boyutları henüz belli olmayan bu değişiklikleri görebildiğimiz kadarıyla kabaca bir kaç madde altında özetleyebiliriz:

1- Bilgi işlemin ve haberleşmenin hızlanması, yaygınlaşması ve ucuzlaması sayesinde sermayenin dolaşımını "gerçek zaman" kavramı ile ifade edilebilecek işlemler yolu ile doğrudan birebir ilişkilerle aracıları tasviye ederek (örneğin; Direct Banking, on-line trading, tele-shopping etc..) gerçekleştirmeye başlıyor, sermaye zaman ve mekan ile kesintiye uğramadan "yaşamda" bir süreklilik kazanıyor. Gezegenin hemen her yerindeki ekonomik/mali birimler birbirleriyle entegre olmaya başlıyorlar. (Lans& Wans) Bu ise, ufak bir sarsıntının hızla yaygınlaşarak büyük ekonomik zelzelere dönüşmesi tehlikesini yaratıyor. Örneğin Meksika'nın ücra bir köşesinde Chiapas bölgesindeki bir kızılderili ayaklanması, bu ülkede bir mali krizin tetiğini çekiyor ve bu uluslararası sermaye hareketlerinde büyük bir sarsıntı yaratıyor, bir çok gelişmekte olan piyasanın (Emerging Markets) geleceğini etkileyiveriyor..

2. Bilgi işlemin ve haberleşmenin hızlanması ve yaygınlaşması, dolaşımının ve merkezi kontrolünün kolaylaşması, şirket yönetiminde önemli değişiklikler yaratmaya başladı. Bu değişiklikler sadece personel ilişkileri, vasıfların/işlerin tarihlerinin değişmesi, bazı ara işlerin kaybolması⁽²⁶⁾ ile sınırlı kalmıyor. Bunların yanı sıra, şirketlerin örgütlenmesinde önemli değişiklikler oluyor. Örneğin, şirketlerin bazı yönetim merkezleri birbirlerinden kolayca kopabiliyor ve coğrafi olarak nerede oldukları önemsizleşiyor. Şirket merkezleri ve parçaları büyük bir hareketlilik kazanıyor. Şirketler kolayca çeşitli parçalara bölünerek dağıtılabil-

**Siz sadece
şifrenizi kodlayın...**

Sonrası biz

Siz çıkarken sadece şifrenizi kodlayın, gönül rahatlığı ile kapınızı kapatın.

Sonrası bizim işimiz...

Elektronik güvenliğin ülkemizdeki en ileri temsilcisi, **Merkezi Güvenlik Sistemleri A.Ş.**,
yan kuruluşu **Merkezi Gözlem İstasyonu**, MGI, ile Central Monitoring (Merkezi Gözetim) hizmetini veren ilk ve tek kuruluştur. Türkiye'nin neresinde olursa olsun, evlerden işyerlerine, fabrikalardan banka ve döviz bürolarına, alışveriş merkezlerinden galeri ve müzelere, kuyumculardan mağaza ve depolara kadar ülkemiz çapında yaklaşık 11 milyon

im işimiz !

metrekarelik alanın özel güvenliği MGS'nin güvenlik donanımları ve MGI'nun gözetimi sayesinde yangına, hırsıza, su baskını ve dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı günün 24 saati korunmaktadır.

M E R K E Z İ   G Ü V E N L İ K   S İ S T E M L E R İ

VALİKONAĞI CAD. 143/5 NİŞANTAŞI 80220 İSTANBUL

TEL: (0212) 231 41 95 FAX: (0212) 234 56 22

Detaylı bilgi ve tanıtım kataloğu için bizi arayınız.

yorlar ama yine de bir veya bir kaç merkezden (herhangi bir yerde ve gerektiğinde kolayca başka bir yere taşınabilecek bir şekilde kurulmuş bir merkezden) yönetilebiliyorlar.

3. Üretimin düzenlenmesi de bu gelişmelerden etkileniyor. Operasyonları hızlandırmak ürünleri zamanında piyasaya ulaştırmak, stokları yenilemek ve hızla değişen tüketim eğilimlerine daha hızlı cevap verebilmek mümkün olabiliyor.

4. Bu arada üretim teknolojisi ve metodları da değişiyor. Nitelik (kalite) niceliğin (yaygın üretim) önüne geçiyor. Piyasalar giderek daha ufak alt dilimlere bölünerek tarif edilebiliyor ve bu dilimlere uygun yeni ve hızla değişen ürünler üretilebiliyor. "Mass Production"dan "Mass Customization"a geçiliyor. Bilgisayar çizimleri (CAD-CAM) teknolojisi geliştikçe ve bu doğrudan üretim sürecine bağlandıkça, çizim aşamasından doğrudan ürün aşamasına geçmek, bir çok yeni ürüne ilişkin fikir ve projeye bilgisayar dünyasında sanal olarak denemeler yapmak, etkilerini ölçmek mümkün oluyor. Bu süreç de ne tek başına nitelik, ne tek başına esneklik (işçi alıp çıkarmanın ve yeni teknikleri uygulamanın kolaylığı) ne de hızlı üretim tek başına önemli olmuyor. Buna karşılık, bunların hepsini birden birleştirebilen bilgi akımı ve işlemi öne geçiyor.⁽²⁷⁾ Üretimin de "Product Cycle"i kısalıyor ve ürünler çok daha hızlı piyasaya sürülüp, aynı hızla devre dışı kalıyor, yerlerini başkaları alıyor. Bu esnek üretim talebine geleneksel bant sistemi cevap veremiyor. Dolayısıyla bant sisteminin yerini numerik tezgahlar ve bilgisayarlarla çalışan ufak, nisbeten otonom-üretim birimleri alıyor. Böylece sadece atelyeleri (work-shops) değil, fabrikaları da parçalamak, farklı coğrafyalara dağıtmak ve bu farklı birimlerdeki üretimi, elektronik stok, yedek-parça kontrolü (Just-in Time) yönetimiyle birbirine bağlayabilen örgütlenmeler oluşuyor.

5. Diğer taraftan yeni teknoloji, işsizliği kısa dö-

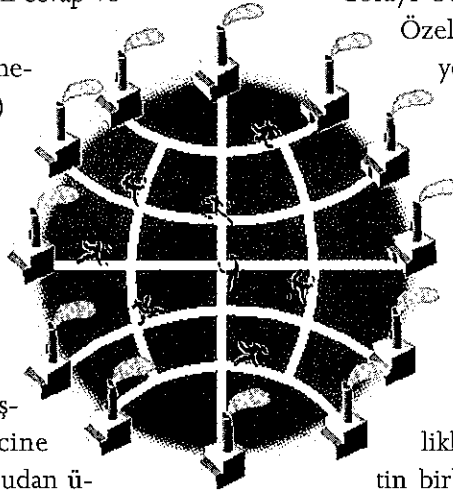
nemde kalıcı bir şekilde arttırıyor. Kalıcı bir şekilde, çünkü vasıflar ve işler yeniden tarif edildikçe eski işlere ve vasıflara sahip kuşaklar işsiz kalıyor, tekrar iş piyasasına girme olanakları ortadan kalkıyor. Belki orta vadede yeni işler açılacak ve işsizlik azalacak ama bir kuşak, özellikle devletin sosyal harcamalardan, eğitimden ve mesleki eğitimlerden kaynaklarını çekmesinden dolayı bu olanaklardan faydalanamayacak.

Özellikle teknolojinin hızlı değişimi ve yenisine uyum sağlamak için gereken eğitim süresinin kısalması, sorunu daha da ağırlaştırıyor. Buna ek olarak ücretlerin düşük olduğu ancak belli bir eğitim düzeyinin sağlanabildiği yerlere sermayenin artık kolayca göç edebilmesi, bazı işlerin, bazı coğrafi bölgelerden tümü ile çekilmesine yol açıyor.⁽²⁸⁾

6. Ürünlerde de önemli değişiklikler oluyor: Bilgi, teknoloji ve hizmetin birbirine karışmasıyla karmaşık ürünler

ortaya çıkıyor. Bunlar ise yeni dağıtım, pazarlama ve finansman teknikleri ve destek sistemleri gerektiriyorlar. Örneğin bir bilgisayarı müşteriye ulaştırmak yetmiyor, satarken gerektiğinde krediyi bulmak, berabere bir kullanım bilgisi ve müşteriye uygun programların da sunulması gerekiyor. Bu da yetmiyor ürün satıldıktan sonra müşteriye bilgi desteği sunmak gerekiyor. Bu süreç tersten de yaşanabiliyor. Örneğin Reuters, esas olarak haber satıyor. Ancak bu haberi müşteriye ulaştırabilmek için bir de bilgisayar bağlantısı (screen) kurması gerekiyor. Bu durum besbelli ki bir televizyon ve servis garantisi satmaktan çok farklı...

Oldukça kısa ve eksik de olsa, özetlenen bu gelişmelerin uluslararası işbölümü üzerindeki olası etkilerine de kısaca bakılırsa; merkez ülkelerde hizmet sektörünün hızla büyümesi, sanayinin gerilemesi, eskiden merkezde üretilen birçok iş aleti, makina aksamı ve diğer teknoloji yoğun malların çevre ülkelere gitmesi, uluslararası iş bölümü içinde, 1970'lerden beri süregelen ve oldukça iyi bilinen bir değişiklik süreci. Bu

yüzden bunun üzerinde değil de günümüzdeki teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan bir başka ve belki de gelecek açısından çok daha önemli olan bir başka sorun üzerinde durmak istiyorum: "Cyber-space'i kim kontrol edecek?" Burada iki düzlem söz konusu. Biri bilginin üretiminin, diğeri de teknolojinin genelleşmesinin kontrolü.

1. Bilgi işlem makinalarının en önemli bileşeni micro-chip ve programlardır. (soft ware) Bunları kontrol eden ülke veya şirketler stratejik olarak büyük bir avantaj sağlıyor, kendi standartlarını dayatmak imkanına ulaşıyor. Micro-chip üretim teknolojisi çok önemli, çünkü bilgisayarlar özel bir micro-chip (micro processor) etrafında inşa ediliyorlar. Soft Ware özellikle operating sistemde büyük öneme sahip, çünkü bu operating sistem, micro-processor'un chiplerle ve programlarla konuşmasını, işlemesini sağlıyor. IBM'in hikayesi bu iki bileşenin önemini göstermek açısından ilginç. IBM, 1981'de PC pazarına hızla girmek istediğinde bu iki bileşeni iki küçük firmadan satın aldı; Micro-processor'u Intel'den, operating sistemini de Microsoft'dan. Bugün PC piyasasını IBM değil, bu iki şirket kontrol ediyor. Microsoft, IBM'den daha büyük bir şirket haline geldi. Bugün gerek micro-chips üretimi gerekse de program yazılımı alanlarında çok büyük bir tekelleşme söz konusu. Bir kaç büyük ülke ve şirket, Motorola, Intel, Apple, Microsoft, Unix tarafından kontrol ediliyor. Program endüstrisi de yine Microsoft, Borland, Lotus gibi birkaç büyük şirketin elinde. Buradan uluslararası iş bölümüne dönersek, gelişmiş ülkelerde komputer teknolojisinin en hassas ve stratejik bileşenleri (chips ve processor'lar, chips çizimleri ve program yazılımları) kalırken makinaların geri kalan kısmı, montajı gelişmekte olan ülkelerde yaptırılıyor. Bu anlamda geleneksel merkez-çevre bölünmüşlüğü'nün hala yeniden üretildiğini düşünmek mümkün. En azından şimdilik.

• 2. Bu Cyber-space'de dolaşabilmek için yollar gerekiyor. (Örneğin, information highways) Bu yolların kurulabilmesi için ise, belli bir teknoloji (örneğin, fiber-optik kablolar) üretilmeli ve döşenmelidir. Ya da

buna alternatif olarak uygun kanallar kullanılmalıdır. Burada karşımıza çıkan engel, sadece teknolojik üstünlük, bilginin tekelleşmesi değil. Bu teknolojiyi harekete geçirecek yatırım gücünün ve kültürün var olup olmaması da bir diğer sorun.⁽²⁹⁾

Daha 5 yıl önce bir çok yorumcu yarı-iletken (micro-chips) endüstrisinin hızla Asya ülkelerine özellikle de Japonya'ya kayacağını öngörüyordu. Bugün ABD'nin hala teknolojik üstünlüğü pekiştirdiği görülüyor. Örneğin ABD ve Japonya'nın yeni teknolojik gelişmelere uyum sağlama düzeylerini karşılaştırdığımızda, ABD'nin üstünlüğü hemen görülebiliyor. 100 kişiye düşen masaüstü bilgisayarları (PC) oranı ABD'de 15.2 iken Japonya'da sadece 5.7. Çalışan başına PC oranında da ABD 42 ile önde. Bu oran Japonya'da 10. Yerel haberleşme ağlarına (Local Networks, Lans) bağlı Japon PC'lerinin toplam içindeki payı %9 iken, ABD'de bu oran %52. Internet gibi global sistemlere (Wans) bağlı PC'lerin sayısı Japonya'da 39.000, ABD'de ise 1.180.000. Fiber optik kabloların döşendiği ve gelecekte haberleşme ağlarının yayılmasında büyük rol oynaması sonucunda, kablolu TV'lere abone olan ailelerin toplam içindeki payı Japonya'da sadece %3 olmuştur. Bu oran ABD'de %60'ı geçiyor.⁽³⁰⁾ Bu karşılaştırma Japonya'nın tüm mali gücüne rağmen teknolojik gelişmelere ABD kadar hızlı ayak uyduramadığını ve global liderlik yarışında geri kalmakta olduğunu düşündürüyor.

Ancak, genel olarak, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda mali olanakların son derece büyük öneme sahip olduğu bir gerçek. Önümüzdeki 10 yıl içinde elektronik haberleşme ağlarına, (Lans ve Wans) sadece ABD'de 100-300 milyar dolar civarında bir yatırım yapılması bekleniyor. Böyle büyük bir harcamayı, gelişmiş ülkeler içinde bile Almanya, Fransa ve Japonya dışında yapabilecek başka ülke yoktur. Bu ağların global olarak yayılması söz konusu olduğunda, gerekli yatırımların gelişmiş ülkeler, ÇUŞ'ler tarafından ve onların ekonomik hatta politik gereksinimlerine göre yapılacağı gün gibi aşikardır. Yarışta bir çok gelişmekte olan ülkenin bu ağın dışında kalması olasılığı ve bu ağa katılan

ülkelerin içinde bir çok bölgenin gelişmenin dışında kalması olasıdır da çok büyüktür. Bu yeni teknolojinin yenilenme hızı, dolayısı ile yeni yatırım gereği, dünyanın görece olarak geri olan yöreleri ile ileri olan yöreleri arasındaki uçurumu çok daha büyük bir hızla büyütecektir.⁽³¹⁾

Bazı "Mega" trendler

Buraya kadar üzerinde durulan bazı temalardan hareketle birtakım mega trendler şöyle sıralanabilir;

Birincisi, teknolojik gelişme ve yenilenme hızlanarak sürecek. İkincisi, çok sayıda gelişmekte olan ülkede ekonomik büyüme, merkez ülkelerden daha hızlı olacak. Üçüncüsü, sermayenin uluslararasılaşması büyük bir mali kriz ya da politik kargaşa çıkmadığı takdirde hızlanarak artacak. Bu üç tesbit ve yukarıda tartıştıklarımızın ışığında şu varsayımlarda bulunabiliriz sanırım:

1- Bir çok gelişmekte olan ülkenin altyapı yatırım gereksinimleri özellikle haberleşme ve ulaşım alanlarında artacak. Öyleyse hızlı, ucuz ve kolayca uyum sağlayabilen inşaat sanayi teknolojisinde ve metodlarında bir canlılık beklemek gerekir. 2- Gelişmekte olan ülkeler yeni telekonumikasyon ve enerji üretim teknolojilerinden satın alacak ya da teknoloji transferi ile bu alanda yatırımlarını artıracaklardır. 3- Elektronik çizim (CAD-CAM) uyum içinde çalışabilen numerik tezgahlar, takım ve aletlerini üreten sanayiler canlılıklarını koruyacaklardır. 4- Teknolojik gelişme ve bilgisayarların artan gücü ile çevre sağlığı konusunda çok daha fazla bilgi, büyük hızla işlenebildiği için bu alanda toplumsal bilinçlenme artmaktadır. Bu konuya önem veren teknoloji ve ürünleri, tüketiciler daha çok tercih edeceklerdir. 5- Bilgisayar endüstrisinde micro-chip yapımı ve yarı-iletkenlere ilişkin teknoloji çok büyük yatırımları gerektirdiği için, bu dallarda etkinlik bir kaç ülkenin elinde kahrken, program (software) yazım alanı, gelişmekte olan ülkelere açıktır. Bu alanda temel matematik eğitime özellikle önem veren ülkelerin ilerlemesi yabancı sermayeyi ve şirketleri çekme şansı daha büyüktür. 6- Bir diğer önemli gelişme alanı da biyoteknolojidir. Genler üzerinde yapılan çalışmalar ve

yeni maddelerin moleküler düzeyde inşa edilmesi giderek hızlanmakta ve bu sanayi hızla büyümektedir. Bu sanayideki gelişme yeni bilgisayar programların ve yeni teknolojilerin kullanılması ile yakından bağlantılıdır. Bu alan gelecekte beslenme sorunları, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, coğrafi farklılaşmalar arttıkça büyük önem kazanacaktır. 7- Bu gelişme potansiyeli yüksek alanlara elektronik tüketim eşyaları, eğlence teknolojilerini de eklemek mümkündür. 8- Son olarak yatırım gereksinimi arttıkça, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret açığı fazla yüksek olmayan, ulusal sorun gibi politik istikrarsızlık kaynakları olmayan, aldıkları kredileri üretime kanallı ettiği belli olan ve "sıcak para" yerine doğrudan yatırımlara öncelik veren ülkeler, dış kredi olanaklarını daha iyi kullanabileceklerdir.

Uluslararası iş bölümü hızla değişmekle birlikte, buna iki eğilim damgasını vuracaktır. Birincisi, bu iş bölümü içinde merkez ülkeler ağırlıklarını/üstünlüklerini koruyacaklardır. Uluslararası ekonomik politik hiyerarşi içindeki değişimler, orta düzey ülkeler arasında gerçekleşecektir. Buraya kadar hiç değinilmeyen, bir ülkenin içinde olacağı durum gelecekte çok önemlidir. Bu ülke Çin'dir. Kısa vadede şiddetli bir politik ekonomik krize doğru gider gibi gözükse de bu ülke, ekonomik potansiyelleri açısından 19. yüzyılın başındaki ABD'ye çok benzemektedir. İkincisi, küremizin büyük bir kısmı, gerek insan gerekse coğrafya olarak bu gelişmenin dışında kalacağına benzemektedir. Bunlar arasında Afrika, Latin Amerika ve Asya'nın bazı bölgelerini saymanın yanı sıra, gelişmiş ülkelerdeki kronik işsizleri ve giderek yoksulluk sınırının altına düşenleri de saymak gerekir. Bu ise gelecekte sosyal kargaşaların ve yerel savaşların olasılığının artması demektir. İşte tam da bu noktada, yukarıdaki mega trendlere bir yenisini daha eklemek gerekir. 9- Kitlelerin devletler tarafından denetimi, kontrolünü ve muhalefet hareketlerinin oluşmadan bastırılmasının ve büyük devletlerin yerel savaşlara müdahale olanaklarını artıracak teknolojilere olan talep artacaktır.⁽³²⁾

Ancak tüm mega trendler bir yana, en büyük iki mega trendden biri, yaşanan ekonomik, sosyal, tekno-

lojik ve hatta kültürel değişiklerin giderek hızlanmakta olmasıdır. Besbelli ki dünya yeni bir dönemin başındadır. Ancak bu yeni dönemin büyük bir ekonomik büyüme ve istikrar dönemi mi, yoksa karmaşa ve kaos dönemi mi olacağı henüz belli değildir. İşte ikinci mega trend de, bence istikrarsızlığın daha uzun bir süre artmaya devam edeceğidir. Yeni dönemde bizi bekleyen yol engebeli ve sarpıtır, kemerleri sıkı bağlamak ve hızla yeni haritalar oluşturmaya çalışmak ve bu arada da gözleri dört açmak gerekmektedir. Çünkü hızla değişen ekonomik yapılar aynı zamanda çok hassas dengeler üzerindedirler, her an ciddi bir kazaya yol açabilirler.

Dr. Ergin Yıldızoğlu

Gazeteci

DİPNOTLAR:

- 1- Aslında tüm bu tartışmayı kapitalizmin uzun dönemli gelişmeleri, kriz ve genişleme dönemleri bağlamına oturtarak değerlendirmek gerekir. Örneğin 1950-1970'lerin başı arasındaki dönemi bir gelişme/genişleme, 1970'lerde başlayan dönemi de yapısal bir kriz dönemi olarak ele almak ve bu sorunlara uygun teorik araçlarla değerlendirmek daha doğru olur. Ancak burada sınırlı bir yere sahip olmaktan dolayı bu yola giremeyeceğim. Konunun bu yanılla ilgilenenler, İktisat Dergisi'nde ve (346. ve 347. sayılar) 1994-1995 Petrol İş yıllıklarında yayımlanan/yayınlanacak olan yazıları okuyabilirler.
- 2- Woodroff, 1956, Impact of Western Man, Landes, 1969, Technological Change and Industrial Development in Europa.
- 3- World Investment Report, 1994.
- 4- Financial Times, World Economy and Finance, 30.08.1994
- 5- The Economist, 01.10.1994
- 6- Le Monde Diplomatique, Ekim 1994
- 7- The Economist 19.09.1992
- 8- Le Monde Diplomatique, Haziran 1994
- 9- OECD Economic Outlook, Aralık, 1994
- 10- Business Week, 12.12.1994
- 11- 1994 yılında özellikle uluslararası spekülasyon sermayenin ilgisi ile temel malların fiyatlarında global düzeyde ciddi fiyat artışları

oldu. Şubat 1995'de merkez ülkelerde faizler yükselmeye başladığında global fonlar kar realize etmeye ve meta piyasalarından çıkmaya başlayınca fiyatlar hızla gerilemeye başladı. Cumhuriyet, Dünya Ekonomisine Bakış, 12.02.1994. Bu yüzden 1980'lerde etkileri kırılmış olan uluslararası mal kartelleri tekrar gündeme gelmeye başladı.

- 12- OECD, Aralık, 1994
- 13- The Economist, 10.10.1994
- 14- News Week, 03.10.1994
- 15- Financial Times, 03.09.1994
- 16- Financial Times, 07.01.1995
- 17- Wood, A., 1994
- 18- Economist 01.10.1994
- 19- Business Week 19.12.1994
- 20- Fat Eastern Economic Review 24.01.1994
- 21- Financial Times, 30.08.1994
- 22- Le Monde Diplomatique, Şubat 1995
- 23- Alain Diribarne, 1994, "Pour une approach socioculturelle des technologies de l'information" Transversales Science Culture, No 30.
- 24- Financial Times, 26.10.1994
- 25- Queau, Phillipe, 1994, "Qui Controlera La Cyber-Economie" Le Monde Diplomatique, Şubat 1995
- 26- The Economist, 11.02.1994
- 27- The Economist, 05.03.1994
- 28- Rifkin Jeremy, 1994, The end of work.
- 29- Le Monde Diplomatique, Kasım, 1994
- 30- Le Monde Diplomatique, Şubat, 1995
- 31- 1970'lerde gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelerden büyük bir sermaye akımı oldu. Bir borç krizine yol açmasına rağmen bu akım, sanayileşmeyi hızlandırdı. Ancak bu sanayileşme dalgasının dışında kalan bir çok Afrika ülkesi şimdi genel gelişme eğilimlerinde tümü ile dışında kaldılar... Bugünkü teknolojik devrim trenine atlayamayan ülkelerin yakın gelecekte benzer duruma düşmeleri gerçek bir tehliktir diye düşünüyorum.
- 32- Bir Uzakdoğu ülkesinde 1980'lerde başlatılan bir deney tüm dünyada devletler ve güvenlik kuruluşları tarafından dikkatle izlenmektedir. Bu ülke bir şehrinin sokak sokak bilgisayara geçirilmiş ve şehir sakinlerinin hepsini fişlemiştir. Toplu taşımacılık için alınan yıllık elektronik kartalar aracılığı ile de her gün kimin nerele gittiği bıraktığı izlerden kolayca saptanabilmektedir.

1.Ligde oynamanın 1.koşulu: Dünyayla uyumlu Ar-Ge politikası

Kemal Gürüz

İnsanoğlu sanayi toplumundan bilgi toplumu aşmasına geçiş sürecini yaşamaktadır. Bu konjonktürde sağlıklı mutlu ve müreffeh bir toplum yaratma ve uluslararası camianın saygın, seçkin ve sözü dinlenir bir üyesi konumuna gelmenin tek yolu, uluslararası pazarlarda satılabilir kalite-fiyat bileşimine sahip mal ve hizmet üretimine dayalı büyüme ile bu suretle yaratılan katma değeri toplumun çeşitli kesimleri arasında hakça paylaşmayı amaçlayan politikalar uygulamaktır. Dolayısıyla rekabet gücünü artırmak, bu tür politikaların başlıca unsurudur.

Bir ülkenin yetişmiş insangücünün niteliği ile milli Ar-Ge sistemi denen bilimsel ve teknolojik araştırma ve geliştirme sisteminin düzeyi, artık o ülkenin rekabet gücünü belirleyen sekiz ana unsurdan ikisi olarak kabul edilmektedir.⁽¹⁾ Milli Ar-Ge sistemini oluşturan üniversiteler, kamu kuruluşları ve özel sektör kuruluşlarının sistem içinde birbirlerini tamamlayan temel işlevlerini şöyle özetlemek mümkündür:

Üniversiteler: Temel bilimsel ve uygulamalı araştırmalarla yeni kavramlara öncülük etmek;

Kamu Kuruluşları: Uygulamalı araştırmalar, jenerik ve rekabet öncesi teknolojiler, destek hizmet ve teknolojileri;

Özel Kuruluşlar: Mülkiyetli teknolojiler.

Görüldüğü gibi, yükseköğretim, bilim ve teknoloji bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Halen uluslararası pazarlarda rekabet etme iddiasında olan tüm ülkelerin bu alanlardaki uygulamaları ülkenin ekonomik politikası kapsamında ele alınmaktadır. Bilimsel ve teknolo-

jik öncelikler bu tür politikalar çerçevesinde belirlenmekte ve çeşitli Ar-Ge kuruluşlarına buna göre kaynak tahsis edilmektedir.

Sanayileşmiş ülkelerde 19. yüzyılın sonlarından beri uygulanan bilimsel ve teknolojik Ar-Ge faaliyetlerinin sonucu yaratılan katma değere dayalı büyüme, "Schumpeter Büyümesi" olarak adlandırılmaktadır. Yeni Pasifik Kaplanları olarak adlandırılan Malezya ve Tayland'dan Brezilya'ya, eski sosyalist blok ülkelerinden Çin'e kadar tüm ülkeler, bu politikaların gerektirdiği yapıları kurma yolunda halen büyük bir çaba içindedirler. Zira, 14 Nisan 1994'de Marakeş'te imzalanan Dünya Ticaret Anlaşması, ihracattaki doğrudan ve dolaylı tüm teşvikleri yasaklamakta, sadece kamu kaynaklarından özel kuruluşlara Ar-Ge faaliyetleri için belirli kriterlere göre yapılacak yardımları yaptırıma tabi olmayan izin verilebilir teşvikler kapsamında bırakmaktadır⁽²⁾. Dolayısıyla sorun, ülkemizin milli Ar-Ge sistemi itibarı ile dünyadaki yeni ticaret düzenine uyum sağlayıp sağlayamayacağıdır.

Türkiye'nin yükseköğretim, bilim ve teknoloji alanlarındaki durumu, TÜSİAD'ın Yüksek Öğretim Bilim ve Teknoloji raporu olarak bilinen ve yazarları arasında bulunduğum raporda ayrıntılı olarak ortaya konmuştur⁽³⁾. Ülkemizde sistemi oluşturan tüm kurum ve kuruluşlar bugünkü durumları ile ülkemizi Bilgi Toplumu çağına taşıyacak niteliklerden tümüyle yoksundur.

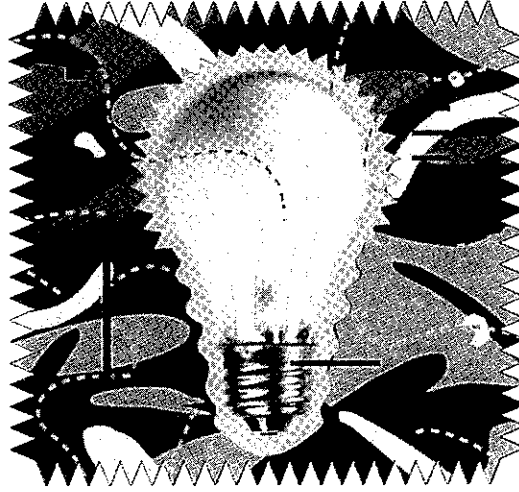
Bu acı sonucun başlıca nedenlerinden biri ülkemizde bilimsel ve teknolojik Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan parasal ve insangücü kaynaklarının anlamlı sonuçlar

almaya yetmeyecek kadar küçük olmasının yanında, bu alanlarda hiçbir dönemde yukarıda sözü edilen tür politikalar uygulanmamış olmasıdır.

Türkiye, üniversitelerinin milli Ar-Ge sistemi içindeki %69'luk payı ile raporda incelenen ülkeler arasındaki ilk sıradadır. Bu oran hiçbir ileri ülkede %35'in üzerinde olmayıp, Japonya'da %20, İsviçre'de %13, ABD ve Kore'de ise %10'dur. Özel kuruluşların ve ya başka bir deyişle sanayi kesiminin milli Ar-Ge sistemi içindeki payı ileri ülkelerde ise %50'nin üzerindedir. Buna karşılık, bu oran Türkiye'de ancak %20 civarındadır. Özetle, Türkiye'deki Ar-Ge faaliyetleri yenilik (innovation) yaparak uluslararası pazarlardaki payımızı artırmaya yönelik kar amaçlı teknolojik araştırmaları içermemektedir. Ülkemizdeki Ar-Ge faaliyetleri esas olarak üniversitelerdeki, uluslararası normlara göre fevkalade cılız araştırmalardan ibarettir. Başka bir deyişle Türkiye'de katma değer yaratarak ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı yapma potansiyeli olan milli Ar-Ge sistemi henüz oluşmamıştır.

Ticari amaçlı AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesi: Fransa Örneği

Ülkemiz sanayii, koruma duvarları arkasında anahtar teslimi teknoloji transferi ile oluşmuştur. Özel kuruluşlarımız artık öz kaynaklarından fon ayırarak kendi Ar-Ge birimlerini kurmak zorundadırlar. Ancak, ileri ülkelerde özel sektördeki Ar-Ge faaliyetlerine kamu kaynaklarından belirli politikalar çerçevesinde kısmi finansman sağlayan kamu kurumları vardır. Bu tür kurumlar, risk sermayesi kuruluşları ile karıştırılmamalıdır. Risk sermayesi kuruluşları çeşitli yollarla sadece finansal risk taşıyan projelere ortak olan, kar amaçlı özel kuruluşlardır. Sözü edilen tür kamu kurumları ise esas olarak kar amacı gütmeyen, teknolojik ve finansal risk

taşıyan Ar-Ge projelerine kısmi finansman sağlayan, bir tür ileri alt yapı kurumlarıdır.

Gümrük birliğine girmek için çaba harcadığımız bugünlerde bazı Avrupa ülkelerindeki duruma bakalım:

İtalya	: ENEA (500)
İsveç	: NUTEK (470)
İspanya	: CDTI (450)
Hollanda	: Senter (330)
Fransa	: ANVAR (220)
Finlandiya	: TEKES (160)
Norveç	: NTNf (132)

(parantez içindeki rakamlar milyon ECU'yu ifade etmektedir.)

Yukarıda sözü edilen kamu kurumlarının Birleşik Krallık'taki karşılığı British Technology Group'tur (BTG). 1981 yılında, bu alanlarda daha önce faaliyet gösteren kamu kurumlarının birleştirilmesiyle oluşturulan BTG, 1992 yılında özelleştirilerek ticari bir şirket halini almıştır. Bu hali ile BTG'nin başlıca faaliyet alanları kamu veya özel Ar-Ge kuruluşlarında elde edilen sonuçları lisans anlaşmaları ile imalat sanayiine transfer etmek ve uygun gördüğü teknolojik Ar-Ge projelerine ticari koşullarla finansman sağlamaktır.

Kasım ayının son haftasında Fransa'da incelemelerde bulunduğum ANVAR (Agence National de Valorisation de la Recherche) personel sayısı 2000'den az olan kuruluşlardaki ticari amaçlı Ar-Ge projelerinin giderlerinin %40'ına kadar olan kısmını finanse etmektedir.

ANVAR tarafından desteklenen Ar-Ge projelerinin başarılı olması halinde sağlanan destek ilgili kuruluş tarafından üzerinde anlaşmaya varılan bir ödeme planına göre ve faizsiz olarak ANVAR'a geri ödenmektedir. Projenin başarısının tanımı ise sonuçların gelir getiren ticari faaliyete dönüşmesidir. ANVAR'ın bu şekilde desteklediği projeler hafif otomatik taşıtlar, oftalmolojik kimyasallar, diyagnostik görüntüleme kimyasalları, Arienne füzelerinin patlayıcı tahrik ve kumanda sistemlerinde elde edilen biriminin otomobil emniyet sistemlerine uygulanmasından, yeni gül türleri

geliştirilmesine kadar uzanan çok geniş bir teknolojik alanı kapsamaktadır. Bu tür projelere sağlanan destek miktarı proje başına ortalama 140.000 ABD \$ civarında olup destek miktarının üst sınırı yoktur.

Diğer bir destek türü ise pazar araştırması, teknik fizibilite, şirket kuruluşu, Fransa'da veya başka ülkelerde ortak arama, standart hazırlanması ve patent alınması giderlerine katkı olarak tamamen hibe şeklinde verilen azami 50.000 ABD \$ tutarındaki destektir. 1992 yılında birinci tür destek alan şirket sayısı 1587, ikinci tür destek alan şirket sayısı ise 920'dir. ANVAR bugüne kadar 18.000 şirkete 1,8 milyar ABD \$ tutarında destek sağlamıştır. ANVAR'ın Fransa'nın her vilayetindeki temsilcilerinin 2 milyon Frank'a kadar karar yetkisi vardır. Proje desteği ile ilgili kararların %75'i bu temsilciliklerce alınmaktadır. ANVAR'ın yıllık bütçesinin yaklaşık üçte biri başarılı olan projelerin geri ödemelerinden, kalanı ise devlet bütçesine konan ödeneklerden oluşmaktadır. Fransa'da küçük ve orta ölçekli işletmelere ANVAR dışında destek sağlayan çok sayıda başka kurum olduğu gibi, çok büyük harcamalar gerektiren geniş kapsamlı projeler de ilgili bakanlıklar tarafından ayrıca desteklenmektedir.

Fransa'da TÜBİTAK'ın muadili olan CNRS'in (Centre National de la Recherche Scientifique) 1993 yılı bütçesi yaklaşık 2 milyar ABD \$'dır. Bu kuruluşun başlıca faaliyeti, 11.617 araştırmacı ve 15.322 destek personelinin çalıştığı 1333 araştırma merkezinde yürütülen Ar-Ge projeleridir. CNRS, son yıllarda teknolojik araştırmaları da desteklemeye ve ticari amaçlı projelere de destek vermeye başlamıştır. Bu şekilde desteklenen projelerin en çok iki yılda teknolojik geliştirme aşamasına getirilme koşulu vardır. 1970 yılından bu yana bu şekilde desteklenen projelerin 500'ü gelir getirmektedir. CNRS'in 1970'den bu yana lisans anlaşmalarından elde ettiği gelir, 25 milyon ABD \$ civarındadır.

Türkiye'deki duruma ilişkin öneriler

Türkiye'de araştırma faaliyetlerinin teşviki ve yaygınlaştırılması amacıyla 1963 yılında kurulmuş olan TÜBİTAK'ın bugüne kadarki faaliyetleri, esas olarak ticari

amaçlı teknolojik projeleri kapsamamıştır. 1990 yılında, kurulan KOSGEB ise faaliyetlerini, organize sanayi bölgelerinde veya bunlara yakın yerlerde kurduğu ihtisas merkezleri, kalite geliştirme merkezleri, test ve analiz laboratuvarları, ortak kolaylık atelyeleri, danışmanlık merkezleri, pazarlama merkezleri, bilgi iletişim merkezleri, yatırım yönlendirme merkezleri ve uygulamalı eğitim merkezleri gibi birimlerde istihdam ettiği personel vasıtasıyla yürütmektedir. Bunun yanında, ODTÜ ve İTÜ kampüslerinde "kuluçka merkezi" (incubation center) niteliğinde iki merkez açılmıştır.

1991 yılında Dünya Bankası'ndan sağlanan 42 milyon ABD \$ tutarında krediyle TÜBİTAK ve bazı özel sektör kuruluşlarının öncülüğünde kurulan TTGV (Türkiye Teknolojik Geliştirme Vakfı), kuruluşundan günümüze kadar 46 projeye 14 milyon ABD \$ tutarında destek sağlamıştır.

Bu noktada ekonomik politikaların asli unsuru haline gelen bilim ve teknoloji politikalarının uygulanabilmesi için, konunun politik düzeyde sahiplenilmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle TBMM'nde bir Bilim ve Teknoloji Komisyonu ve konu ile ilgili tüm kuruluşları çatısı altında toplayan bir Bilim ve Teknoloji Bakanlığı kurulmalıdır.

Özel kuruluşlardaki ticari amaçlı Ar-Ge faaliyetlerinin artırılmasına, en az üniversiteler ve kamu kuruluşlarındaki Ar-Ge faaliyetleri kadar önem verilmelidir. Bunun için, vergi erteleme ve vergi muafiyeti gibi teşvik mekanizmalarının yanında, proje bazında, performans ve ortak risk almaya dayalı kısmi finansman yolu tercih edilmelidir.

TTGV'nin kaynakları sınırlıdır. Başarılı olan projelerin geri ödemelerinden elde edilecek gelirler ülkemiz koşullarında daha da sınırlıdır. Bu nedenle TTGV zaman içinde özel sektörün de katılımıyla, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı, aynen ileri ülkelerdekine benzer bir kamu kurumuna dönüştürülmelidir.

KOSGEB'in gerçek anlamda bir ticari amaçlı Ar-Ge faaliyetlerini destekleme kuruluşu niteliğine bürünmesi oldukça zordur ve gerekli de değildir. Ancak, KOSGEB'e teknolojinin ve mülkiyetin yayılması bakımından

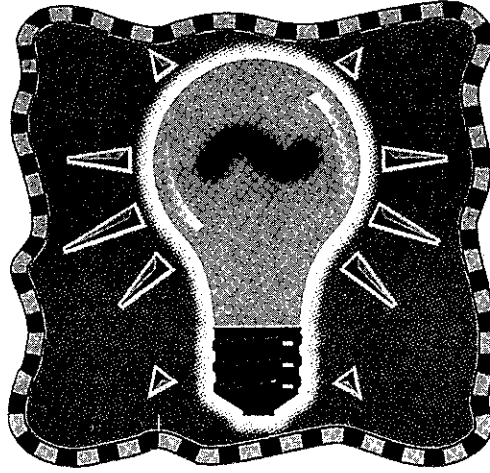

büyük önem taşıyan, büyük işletmelerle, küçük ve orta ölçekli işletmeler arasındaki imalatı destekleyerek yaygınlaştırma görevi verilmelidir.

Üniversitelerimizdeki araştırma faaliyetlerinin artırılarak kalite düzeyinin yükseltilmesi ve bu tür faaliyetlerin katma değer yaratmaya yönlendirilebilmesi için, üniversitelerin eğitim ve araştırma bütçelerinin büyük ölçüde birbirinden ayrılması gerekmektedir. Bu nedenle araştırma fonları ile ilgili tüm yetkiler DPT'den alınmalı, TÜBİTAK'ın başlıca görevi üniversitelerde yürütülen ve üniversitelerin katıldığı araştırma projelerini desteklemek olarak tanımlanmalıdır. Ayrıca, TÜBİTAK'a bağlı Marmara Araştırma Merkezi, TÜBİTAK'dan ayrılarak doğrudan Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı bir kurum haline getirilmeli ve faaliyetleri sadece sanayi kuruluşları ile birlikte yürütülecek jenerik ve rekabet öncesi teknolojiler ve destek hizmet ve teknolojileri üzerinde yoğunlaştırılmalıdır. Bu merkezin bütçesi ile personel sayısı faaliyetleri ile doğrudan orantılı olarak büyümeli veya küçülmeli ve merkez ihtiyaç duyduğu fonların belirli bir kısmını bu tür faaliyetlerden temin etmeye zorlanmalıdır.

Sonuç

Türkiye, Sanayi Devrimi'ni anlamadan seyretmiş, teknoloji açığını çok sonra anahtar teslimi teknoloji transferi ile kısmen kapatabilmiştir. Ancak, bilgi toplumu aşamasına geçiş süreci, ülkemiz açısından çok daha vahim sonuçlar doğurabilecektir. Türkiye, gerçek anlamda bir milli Ar-Ge sistemi oluşturamadığı takdirde, bırakınız teknoloji üretmeyi, bu kez teknolojiyi transfer dahi edemeyerek uluslararası camianın marjinal bir üyesi konumuna düşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Günümüzün ve geleceğin yeni ve ileri teknolojilerini anlayıp değerlendirebilmek dahi asgari düzeyde Ar-Ge faaliyeti gerektirmektedir.

Bu konuda çok uluslu şirketlere ve yabancı sermayeye bel bağlamanın bir yararı yoktur. Bu şirketler üretimlerini küreselleştirirken, Ar-Ge faaliyetlerini kendi ülkelerindeki merkezlerinde yoğunlaştırmaktadır. Örneğin, en büyük net teknoloji ihracatçısı olan ABD bazlı çok uluslu şirketlerin Ar-Ge faaliyetlerinin sadece %13'ü başka ülkelerdedir.⁽⁴⁾

Tüm bu gelişmelere karşılık, ülkemizin gündemi döviz kuru,

faiz oranı ve borsa endeksi kısır üçgeni içinde sıkışıp kalmıştır. Serbest pazar ekonomisinin temel ahlaki kuralları ile bağdaşmayan yollarla büyük rant gelirleri elde edilmekte olduğuna dair yaygın kuşku ve kaynağı açıklanamayan servetler kamu vicdanını sızlatmakta ve bir çok olumsuz gelişmeyi beraberinde getirme tehlikesini taşımaktadır. Türkiye, içine sokulmuş olduğu bu kısır döngüden çıkarak dünya gündemini yakalamak ve bu suretle toplumumuza hakim olmaya başlayan "mağlubiyet psikolojisini", "galibiyet azmine" çevirmek zorundadır. Bunun için eğitim, bilim ve teknoloji sistemlerimizi çok köklü bir şekilde yenileyerek bu alanlarda çağın gereklerine uygun yapıları ivedilikle kurmak zorundayız.

Prof. Dr. Kemal Gürüz

ODTÜ Kimya Mühendisliği Öğretim Üyesi

KAYNAKLAR:

- 1- The World Economic Forum tarafından her yıl yayımlanan Dünya Rekabet Gücü raporları.
- 2- Uruguay Round Final Act, s. 231-254, Marrakesh, 15 April, 1994
- 3- Gürüz, K., Şuhubi, E., Şengör, A.M.C., Türker, K. ve Yurtsever, E., "Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji", TÜSİAD Yayın No. T/94, 6-167, İstanbul, Haziran 1994.
- 4- "Multinationals' Globalization of Operations Doesn't Apply to R&D", Washington Economic Reports, December 7, 1994.

Tanrı enflasyonu bizim için yaratmış!

Deniz Gökçe

İkinci Dünya Savaşından sonra Tanrı enflasyonu yarattı. Enflasyon İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem gelişmiş hem de gelişmeye kalkınmaya çalışan ülkelerin başına bela oldu. Ve ekonomistler vakitlerinin önemli bir bölümünü enflasyonun dinamiklerinin analizine ayırırken enflasyon hemen hemen herkesin acendasında bir numara haline geldi. Artık devletin yeni bir görevi vardı; enflasyonu önlemek. Bir çok kimse enflasyonun ortaya çıkışında parasal dinamiklerin önemini kavramakla beraber, işin temeline inmek için devlet bütçesinin açıklarına bakmak gerektiği kanısında idiler. Yani enflasyon sorununda kilit faktör Merkez Bankası-Hazine ilişkileri olarak görülmeli idi.

Enflasyon tipleri ve enflasyonun stabilizasyonu metodları

Ülkelerin enflasyon tipleri açısından farklı klasmanlara girmesi aslında oldukça açık olmasına rağmen, toplum bazında açıkça anlaşılmayan bir konu. Basit bir genelleştirme ile ülkeler, hiper ve kronik enflasyon ülkeleri olarak ikiye ayrılabilir. Kronik enflasyon Türkiye'nin 1987-1993 arasındaki durumu olarak tanımlanabilir. Yüksek, ortalama % 50-60 civarında hafifçe dalgalanan, ama oldukça statik, hemen her yıl benzer düzeyde tekrar eden kronik enflasyonun getirdiği en önemli sorun tüm ücret ve fiyat anlaşmalarında uzun vadeli kontratlara geçmişten gelen enflasyon beklentilerinin yazılması. Türkiye'nin yaşadığı tür kronik enflasyonun kısa vadede aşağıya çekilmesi zor olan enflasyon türüdür. Enflasyonun tedavi usullerine bakıldığında zaman ekonomik önlemler kabaca iki tema altında toplanıyor.

Birincisi, enflasyonun stabilizasyonu adı altında toplanan kısa vade önlemleri. İkinci tür önlemler ise, yapı değişikliği gerektiren uzun vade, yani yapısal uyum önlemleri. Tabii enflasyonun düşürülmesi çabaları gündeme geldiğinde ekonomi literatüründe birden çok stabilizasyon yaklaşımı da var. Bunlara popülist yaklaşımlar, ortodoks yaklaşımlar ve heterodoks yaklaşımlar şeklinde üçlü bir sınıflandırma getirebiliriz. Popülist yaklaşımlar ücret-fiyaat sürecine, altta yatan fiskal dengesizlikleri ortadan kaldırmadan, zorlayıcı ücret ve fiyat kontrolleri vasıtası ile yaklaşan girişimlerdir.

Ortodoks programlar ise, büyük çapta temel dengeleri yerine doğru olarak oturtmak ilkesine dayanan yaklaşımlar olarak tanımlanabilir. Ortodoks yaklaşımda bütçe açığı ortadan kaldırılacaktır ancak ek yaklaşımlar iki türlü olabilmektedir. Stabilizasyonun, daha çok paranın kontrolünü "nominal anchor" (enflasyonu nominal olarak sabitleyen çapa diye tercüme ediliyor) olarak kullanan programlarla sağlandığı birinci türe ek olarak, nominal anchor olarak döviz kurunun kullanıldığı program türleri de vardır. Ortodoks programlar ayrıca uygulamadaki şok veya "gradualist" (stabilizasyonu zamana yayan yaklaşımlar) olarak da birkaç çeşide ayrılırlar. Bir diğer yaklaşım da heterodoks önlemler adı altında toplanan yaklaşımdır. Burada bütçe açığı konusunda düzenleme yapılmakla beraber, özellikle kronik enflasyon ülkelerinde enflasyon stabilizasyonunun çok uzun süre alması ve büyük reel üretim kayıplarına neden olmasını önlemek için farklı bir yaklaşım gidilmektedir.

Ama sonuçta tüm programların özeti ortaya kona-

caksa, stabilizasyon girişiminin temelini, bütçe açığının kısılması, para arzının kontrolü ve döviz kurlarının frenlenmesi, ücret ve özellikle kamu fiyatlarının da artış hızlarının sınırlanması oluşturmakta ve beklentilerin geçmiş ile bağının kopartılması her şart altında gerekmektedir. Stabilizasyondan yapısal değişiklik önlemlerine geçildiğinde ise, ülkenin yapısına göre finans ve dış ticaretin liberalizasyonu, Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, tarım destekleme yaklaşımı reformu, sosyal güvenlik sistemi reformu, vergi ve vergi idaresi reformu, özelleştirme gibi konular gündeme gelmektedir. Dünya enflasyon stabilizasyonun deneyimlerinden çıkabilecek en genel sonuçlar şunlardır:

a) Bütçe açığının kapatılması zorunludur ama yeterli değildir.

b) Ortodoks stabilizasyon metodlarının başarısı enflasyon tipine oldukça bağlıdır. Hiper enflasyonda "inertia" ortadan kalkmaktadır. Kronik enflasyonda paranın kontrolüne dayanan programlar derhal durgunluk yaratmakta, buna karşılık ödemeler dengesi sorunlarını düzeltmekte, fakat düşük enflasyon hedeflerine ulaşmak oldukça yavaş gerçekleşmektedir. Döviz kuru na dayanan stabilizasyon programlarında ise reel döviz kuru aşırı değerlenmekte, ödemeler dengesi duruma göre iyiye veya kötüye gidebilmekte ve enflasyon hedeflerine ulaşma da gene uzun zaman almaktadır.

c) Heterodoks unsurlar bütçe açığını kontrol altına alabilen ülkelerin stabilizasyon programlarına olumlu katkı yapabilmektedir, enflasyon daha çabuk düşebilmektedir. Ancak erken sonuç gelmesinin politikaları belirleyenleri popülist davranmaya ittiği de gözlemlenmektedir.

d) Hükümetin kredibilitesi, stabilizasyonun başarıya ulaşmasında en önemli unsurdur.

5 Nisan paketi ve 1994 standby anlaşması

1994 paketinin detayına bakıldığında ilk önemli hedef olarak bütçe açığı konusunda güçlü önlemler alınmaya çalışılmıştı. Hükümet tasarruf önlemleri, dengeleme vergileri ve bir defalık vergilere rağmen bütçe açığı hedefini 38 trilyon TL veya %35 civarında aşmış bulunuyor. Bunun pratik sonucu, enflasyonun beklenenden

daha geç düşecek olması ve iç borçlanma faizlerinin de ek finansman gereği nedeni ile arzu edilenden daha yüksek gerçekleşmesi oldu.

IMF tarafından konulan ikinci önemli hedef ise, Merkez Bankası tarafından yaratılan paranın üzerine konulan sınırlama idi. Bilindiği gibi İç Varlıklar denen ve Merkez Bankası Bilançosunun aktifinden okunan kalem, Merkez Bankasının ne kadar para yarattığının ölçüsüdür. IMF iç varlıkların değişmesinin ne kadar fiziki döviz hareketinden, ne kadar TL yaratımından değiştiğini anlayabilmek için net iç varlıklar adı altında farklı bir hesaplama yapıyor ve hesabında döviz kurlarını standby anlaşmasının başladığı günde sabitleştiriyor. Böylece de bilançonun döviz kompozisyonu hakkında bilgi sahibi olmadan net iç varlıkları hesaplamak mümkün olmuyor. Ancak yaklaşık tahmin üretmek mümkün. 1994 standby anlaşması 1994 sonu için 293 trilyon TL net iç varlık hedefi öngörmüştü. Yıl sonunda bu rakam 305 trilyon TL olarak gerçekleşmiş bulunuyor (bizim değil IMF'nin hesabına göre). Böylece para kısılması konusunda hedefte 12 trilyonluk bir küçük şaşma var. Bu kabaca % 4 civarında bir yanılma anlamına geliyor. Yani parasal hedefleri tutmakta oldukça başarılı olmuşuz.

IMF tarafından verilen hedeflerin arasında bir de döviz kuru hedefleri vardı. Aralık ayı sonunda ay ortalaması olarak 38.000 TL olarak gerçekleşmesi gereken dolar kuru bu düzeyi yakaladı ve kur hedefi tam olarak tutmuş oldu. Nisan ayında gerçek kur 32.000 TL civarında bir ortalama sahipti.

Esas bakılması gereken, enflasyon, reel büyüme ve dış dengede ortaya çıkan sonuçlar. 1994 yılına girilirken hükümet programında ekonominin reel olarak büyümesi planlanmışken, ekonomik kriz döneminde büyümenin mümkün olmayacağı çabukça ortaya çıkmıştı. Bugün elimizdeki bilgiler ışığında 1994 reel büyümesinin %6 civarında gerçekleşeceği düşünülmektedir. Bu çok önemli bir durgunluk demektir. İlginç olan rakam tabi ki, ödemeler dengesi cari hesabı rakamı. Ödemeler dengesi cari hesabı, bir evvelki yıl, yani 1993 yılında 6.38 milyar dolar yıllık açık ile kapanmıştı. Ancak ekonomide ilk üç aydan sonra başlayan

durgunluk ve çöküş, kurlardaki gelişmeler ithalatın kısılması ile sonuçlanıp ihracat da hafifçe kıpırdanınca, ödemeler dengesi cari hesabı eksiden artıya döndü. Durgunluk henüz enflasyonu düşürmemiş olsa da dış dengeleri yerine getirmiş bulunuyor.

1995 Yılı Stand-by Anlaşması Ve 1995'de Makro-Ekonomik Beklentiler

1995 yılına girilirken hükümetimiz oldukça iyimser bir hükümet programı imzalanmıştı. Ancak IMF ile yapılan yeni anlaşma için bu pembe tablo, kökünden revize edildi. Hükümet programı GSMH büyüme hızı olarak % 4.4 rakamını ortaya atmıştı. Bu rakam IMF tarafından revize edildi ve % 3 civarına çekildi.

Biz reel büyümenin % 1.5 ile 2.5 arasında daha da düşük bir rakam olarak gerçekleşeceği kanısındayız. Sonucu da iki yıldır negatif büyüme sergileyen tarım sektörünün şu anda bilinmeyen ama pozitif olması beklenen performansı belirleyecek.

Hükümet programı ödemeler dengesinde büyüme artışına paralel olarak sadece 430 milyon dolarlık bir cari denge fazlası öngörmüştü. IMF büyüme hedefini daha küçük olarak gördüğü için ödemeler dengesi hedefi olarak 1.4 milyar dolarlık bir cari denge fazlası öngörmekte. Bizim kanımızca ödemeler dengesi cari hesabı iki milyar dolarlık bir fazlaya yaklaşmaya namzet.

Enflasyon cephesine bakıldığında, hükümet programı toptan eşya fiyat endeksinde yıl ortalama rakamı olarak % 43.2 ve yıl sonu rakamı olarak da % 22.5 hedeflerini ortaya atmıştı. IMF ile beraber yapılan revize programında yıl ortalaması hedefinin % 70 rakamına, yıl sonu 12 aylık rakamın ise % 40 civarına düşmesi bekleniyor. Biz Mayıs sonuna kadar enflasyonun % 100 rakamına kadar hatta altına düşeceğini ancak Haziran ile Eylül arasında büyük enflasyon düşmesi sağlanamayacağını ve Eylül ayı sonrasında ise enflasyonun ne çizgi çizeceğini, muhtemel bir erken seçim gibi teknik olmayan konuların belirleyeceğini düşünüyoruz. Şu anda kaba bir tahmin olarak yıl sonunda enflasyonun % 80 rakamı civarında olacağını düşünmekteyiz. Sadece gerçekleşmesi tahmin edilebilecek, takip

edilebilecek olguları gündemde tutarsak, aşağıdaki önlemler alınacak: Birinci madde olarak, konsolide bütçe açığının 31 Aralık 1995 itibarıyla 206 trilyon TL olması öngörülüyor. Hedef tutturulabildiği takdirde bütçenin reel olarak daralacağı görülebilir. Bu ise reel üretiminde biraz daha azalma etkisi yapacak, ancak enflasyon ve faiz olgularının aşağı doğru gitmesine yol açacaktır.

İkinci olarak, para politikasında Merkez Bankası net iç varlıklarının, IMF tanımı ile yılbaşındaki 305 trilyonluk değerinden yıl sonunda 393 trilyona yükseleceği öngörülmüştür. Bu artış da enflasyonun çok altında olup reel parasal daralma anlamına gelmektedir. Ayrıca Merkez Bankasının 1995 yılı içinde 8.6 milyar doların üstünde net döviz rezervi tutmayacağı IMF'ye bildirilmiştir. Savunma fonundan gelen 1.1 milyar dolarlık döviz kullanılmaz olduğundan bu limite dahil edilmeyecektir.

En son olarak da Merkez Bankası para politikasını döviz kurlarını aşağıdaki şablona göre gerçekleştirecek bir anlayış içinde olacaktır. Geçen yıl stand-by anlaşmasında sadece dolar kuru üzerinde verilen kur hedefleri bu sefer bir sepet üzerinden verilmiştir. Bir dolar ve 1,5 marktan oluşan sepetin Şubat ayı ortalama değeri 80.588 TL idi. Bu 40.499 ve 40.139 rakamlarının toplamından oluşuyor. Yıl sonunda bu rakamların Aralık ayı ortalaması olarak 101.400 TL civarında tutulması planlanıyor. Çapraz kurların oynaması sonucu çok etkilenebilecek olan sepet yapısı içinde yıl sonunda doların 52.000 TL. ve markın 34.000 TL. civarında olması beklenmektedir.

Görüldüğü gibi 1995 stand-by anlaşması da bütçeyi, parayı kısan ve kurları yavaşlatan ortodoks bir paket olup döviz kuru tablosu ilan etmekle heterodoks özellikler kazanmak ve döviz kurunu "nominal anchor" olarak kullanılan bir yapı sergilemektedir. Eğer enflasyon hükümetin hedeflediği rakamlara düşerse, kur enflasyon yüzde değişme hızları paralel hale gelecektir. Ancak eğer enflasyon hükümet hedefinden daha az düşmüş ise o zaman kur enflasyonu frenleyici şekilde yavaş devalüe olmuş olacaktır.

Doç. Dr. Deniz Gökçe

B.Ü. İşletme Bölümü öğretim üyesidir

SİNGAPUR HAVAYOLLARI İLE DÜNYAYI DOLAŞIN.

Her perşembe, her pazar BIG TOP 747'lerimizden biri sizi İstanbul'dan Singapur'a götürmeye hazır. Singapur'dan Asya'daki bütün önemli kentlere haftada 300'den fazla, Kuzey Amerika'ya ve Avustralya kıtasına haftada 30'ardan fazla uçuşumuz var. Avrupa'ya haftada 40, Ortadoğu ve Afrika'ya 14 kere uçuyoruz. Bizimle nereye uçarsanız uçun, her uçuşta, dünyanın en genç, en modern filosunun sunduğu tüm konforu ve diğer havayollarının bile takdirini kazanmış konukseverliğimizi bir kere daha yaşayacaksınız. **SINGAPORE AIRLINES**

Fundamentalizm

Bosna'nın seçeneği değil*

Yahya Sadowski

Sırp nasyonalistleri, Bosnalı Müslümanların radikal, İran tipi bir İslam cumhuriyeti kurma amacı taşıyan şeriatçılar olduklarından eminler. "Bu devletin egemenliğinde, tüm kadınlar örtünecek, tüm Hristiyanlar baskı altında yaşayacaklar" diyor ve Müslümanların gizliden gizliye yıllardır bu amaç için çalıştıklarını, önce "nüfus silahını" (Sırp ve Hırvat komşularından daha hızlı çoğalarak bazı bölgelerde Müslümanları çoğunluk kılmayı) kullanırken, 1992'den beri açıkça "Cihad"a, Sırbistan'a karşı kutsal savaşa başvurduklarını öne sürüyorlar. Sırp bu kutsal savaş sürecinde Müslümanların sözde başvurdukları vahşetin anlatısını geliştirmiş bulunuyorlar: Sırp mazlumların gözleri oyulmuş, genç erkekler hadım edilmiş, kundaktaki çocuklar çarpmıha gerilip cesetleri Drina nehrine atılmış. Eğer Bosna'nın Sırlara karşı güttüğü kutsal savaş başarıya ulaşırsa, Müslümanlar Avrupa kıtasının tamamını tehdit eder konuma geleceklerdir, diyerek uyarıyorlar.

Sırp nasyonalist hayalinin açıkça paranoyak boyutlarını ciddiye almamalarına rağmen, Avrupa'nın bazı önemli siyasal liderleri Bosna'nın Batı'nın bağrındaki bir İslam üssü haline gelmesi konusundaki tedirginliği paylaşıyorlar. Fransa'da Gaullist liderler, "Balkanların ortasında bir Gaza'nın ortaya çıkması"ndan endişe duyduklarını, bunun hemen

ardından radikal İslam politikalarına geçişin geleceği konusundaki yaygın görüş'e dikkat çekiyorlar.

Fransız bilimadamları, "Çaresiz kalan Bosnalıların daha radikal bir İslam'a itildikleri" görüşünü öne sürüp, "Akım, güçlü bir şekilde yayılmaktadır ve etnik açıdan çoğul bir Bosna toplumu için duyulan umut bütünüyle yok olmuştur" diyorlar.

Batılıların, daha önceden Ortadoğu'yla ilişkilerinde ortaya çıkan sorunları Bosna çerçevesine kaydırıp o bağlamda ele almaları anlaşılabilir, ama yanlıştır. (Amerika'da da Balkanların, aslında Avrupa'nın değil Ortadoğu'nun bir parçası olduğunu öne süren bir düşünce ekolü gelişmektedir)

Fundamentalizm ve İslamcılık

"İslami Fundamentalizm" siyasi islam içerisinde aslen birbirinden farklı, hatta birbirine karşıt birtakım eğilimleri birarada taşıyor. 1980'li yılların başlarında Fransız araştırmacılar, Müslümanların kendilerini yakın hissettikleri siyasi düşünce akımlarını ayırtıran daha ince bir tipoloji üzerinde çalışmaya başladılar. Bu bağlamda, "Fundamentalizm" terimini, Müslümanların esinini yalnızca Kuran ile Sünnet'den alacak bir biçimde, inançlarını artırarak, son 1400 yıl içerisinde birikmiş

*Bu makale yazarın "A Reader's Guide to Post-Cold War U.S. Foreign Policy Debates" (ABD'de Soğuk Savaş Sonrası Dış Siyaset Tartışmaları İçin Kılavuz) adlı kitabından kendisi tarafından kısaltılmıştır. Brookings Review dergisiyle eşanlı olarak Görüş'te yayınlanmaktadır.

olan tüm gayri İslami gelenek ve değerleri yadsı-malarını içeren doku için kullanır oldular. Bu doktri-ne kendini yakın hisseden kesim, kentli eliti oluşturan tüccarlarla burjuvazi. Söz konusu kesim, bu tür İslamı, alt sınıflar arasında ve özellikle yakın zaman-larda kırsal bölgelerden kente göçenler arasında yaygın olan, İslamın daha popüler ve köylü veçhele-rinin karşısında kendi kentli değerlerinin olum-lanması olarak görmektedir. Siyasi açıdan funda-mentalistler İslam huku-kunun, yani Şeriat'ın, ule-ma tarafından yorumlan-mış haliyle mutlak bir bi-çimde egemen olduğu re-jimleri yeğliyorlar. Funda-mentalizm şu anda İran ve Suudi Arabistan'da devlet doktrini durumundadır. Bosna'da fundamentalist yok. Fakat, az sayıda İslamcı mevcut.

Bilimadamlarına göre, İslamcılık, Batı tarzı eğitim-den geçmiş, kendi ülkelerinin dışında yaşamamış ay-dınlarla, meslek sahiplerine yakın gelmektedir. İslamcı ideologlar, fundamentalistlerin esin kaynakları olan ba-zı ortaçağ bilginlerinin yanısıra Batı'nın, Spengler, He-idegger, Althusser gibi anti-modernist filozoflarından da yararlanıyorlar. Kitleleri harekete geçirecek hücrelerden oluşan bir öncü partinin varlığına dayanan örgütlenme şekilleri Leninizm'den esinleniyor. Devlet kavramları ise totaliter: Modern devletin ve elektronik ile medyanın tüm güçlerini, Müslümanları Kuran'a dayanan bir hayat tarzına davette kullanmayı amaçlıyorlar.

İslamcılık, post-mo-dernist bir doktrin, mo-dernlikle tanışmış -ve düş kırıklığına uğramış- erkeklerin (arada bir de bir kadının) kurduğu üm-metçi bir yeni ideolojiyi oluşturma çabasıdır. İslamcılar, fundamentalist-lerden çok daha etkili bi-çimde kentlerdeki yoksul-ları yanlarına çekmeye başladılar: İşsiz öğrencile-ri, kırsal yörelerden yeni kente göçmüş olanları ve kentleşme ile sanayileşme süreçlerinin sonuçların-dan olumsuz etkilenmiş olan diğerlerini. Bu geniş ve çok boyutlu taban, söz-konusu kesimi gerçek an-lamda devrimci tehlikeye dönüştürmektedir. İlk İslamcı hareket olan Müslü-man Kardeşler, Mısır'da 1930'lu yıllarda örgütlen-miştir ve örgütün bugün-kü uzantısı halen Kahi-

re'deki rejim için tehlike oluşturmaktadır. Yakın ge-çmişte İslamcılar, Afganistan ve Sudan'da iktidarı ele geçirdiler, Cezayir ve Filistin'de iktidarı açıkça tehdit ediyorlar.

1970'li yıllarda az sayıda Bosnalı Müslüman Arapça öğrenmeye ve petrol fiyatlarının artması ile Yugoslav-ya'nın iktisadi ilişkilerinin birden dramatik biçimde geliştiği Ortadoğu'da iş aramaya başladılar. Arapça bi-len bu Bosnalılar için Ortadoğu ile karşılaşmaları tü-müyle laik bir deneyim oluşturuyor, en başta diploma-si alanındaki ya da ihracatçı firmalar çerçevesindeki ka-riyerlerini geliştirmeye yarıyordu. Gene de gidenlerin küçük bir kısmı İslamcılıkla tanışarak, Bosna'ya,

Müslüman Kardeşler'in veya benzer örgütlerin hayranı olarak dönüyorlardı.

İslamcılıkla ikinci ve çok daha ciddi bir karşılaşma 1992'den, Bosna bağımsız bir devlet hale gelip de şiddetli saldırıya uğradıktan sonra gelişmiştir. Bazı örgütler Bosna'nın savunulmasına katkıda bulunacak mücahit grupları sevk etmek için parasal ve lojistik yardım toplamaya giriştiler. Bu grupların üyeleri Müslüman dünyasının hemen her yöresinden -Afganistan, Filistin, Türkiye- geliyorlardı ve çoğu İslamcıydı. Mücahitlerin 200 kadarı Bosna'daki Zenica kentine ulaşmış, burada askeri ve sivil destek üsleri kurdular.

Zenica, vaktiyle Bosna'nın ana savaş merkeziydi: Mücahitler kentin çevresindeki işçi gettolarında Kuran kursları açıp genç kadınlara örtünmeleri için baskı yapmaya başladılar. Bayraklar altında toplanan delikanlıların kurdukları çeteler zamanla hatırı sayılır bir güç oluşturup Müslüman Kuvvetleri (MOS) adını aldı.

1993'de Zenica ve çevresi, İslamcı akım Bosna'ya kök salsaydı manzaranın ne olabileceği konusunda iyi fikir verecek durumdaydı. 1993 yazında, Sırlara karşı kurulmuş olan yerel Müslüman-Hırvat cephesi çöktüğünde, MOS daha da saldırganlaşıp denetimden çıktı. Kendilerine cephe aldığı gerekçesiyle Zenica imamını kaçırdılar, bölgedeki bir manastıra saldırdılar ve birkaç defa tekrarlanan olaylarda, MOS mensuplarının sivilleri katletmelerini önlemek üzere Armija'nın (düzenli Bosna ordusu) yardımına başvuruldu. 1993 Eylül'ünde, MOS güçleri Prozor yakınlarındaki Uzda köyünden geri çekilirken 35 Hırvat sivili öldürdüler. Bu, Müslüman güçlerin, düşmanlarının bir yılı aşkın süredir sürdürdüğü "etnik temizlik" harekâtına benzer bir girişimde bulunmalarının ilk örneğiydi.

MOS'un acımasızlığı yerel halkın büyük çoğunluğuna son derece itici geldi. Ljubuski kasabasından bir imamın deyişiyle, "Doğal olarak, gelen her yardımı kabul ediyoruz. Ancak, Mücahitlerin anlamaları gereken bir şey var. Bu, bir cihad değildir. Bu, kutsallıkla hiçbir ilgisi olmayan bir savaştır." 1993 yılının sonlarına gelindiğinde, MOS'a gönüllü girenlerin, Kuran kurslarına yazılanların, hatta Mücahitlerin sayıları hızla

azalmaya başlamıştı. Gıda dağıtımını yerel güçler devralmıştı. Bir avuç İslamcının faaliyetlerini sürdürüyor olmalarına rağmen, bundan böyle Bosna'daki varlıklarını marjinal biçimde sürdürecekleri açıktı.

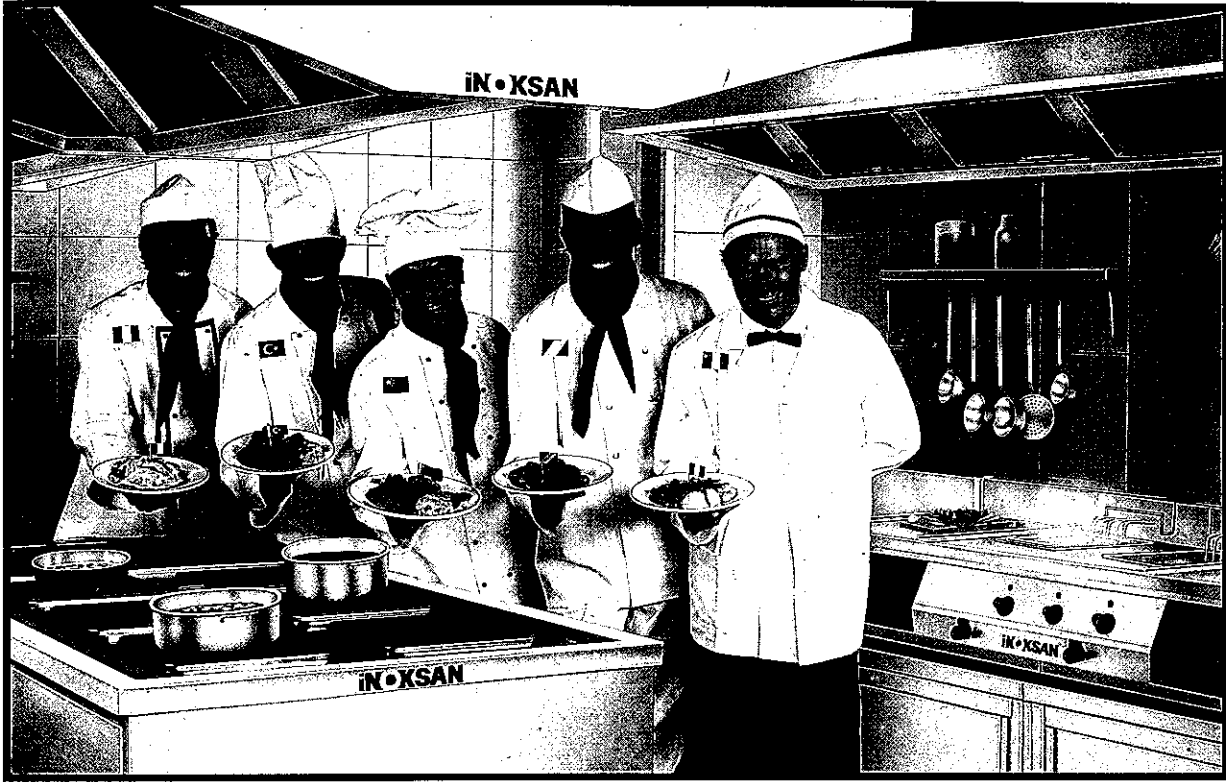
Gelenekçilik ve Reformculuk

Çağdaş Bosna'da kendini "inançlı" Müslüman olarak tanımlayanlar kentlilerden çok köylülerdir. Bunlar Ramazan'da oruç tutmaya, Cuma namazına gitmeye daha eğilimlidir. Bosna'nın köylerindeki İslam, kentli şekinden yalnızca yoğunluk açısından değil, nitelik olarak da farklıdır. Bosnalı köylüler, yerel örf ve adetlerini İslam'ın ayrılmaz parçaları olarak görmektedirler. Öte yandan kentli Müslümanlar bu örf ve âdetleri İslam dışı folklor olarak bir yana koyarlar. Köylüler siyasi amaçlar doğrultusunda harekete geçirilip de "İslam'ı savunma" adına ortaya çıktıklarında, aslında niyet ettikleri, büyük olasılıkla, geleneksel köy hayatıyla, bağdaştırdıkları toplumsal, iktisadi ve siyasi ilişkiler kompleksinin tamamının gerçekteki aslına uygun hale sokulmasıdır. Köylüler çoğu zaman ödünsüz bir biçimde geleneksel liderleri (hoca, şeyh, han, pir ve benzeri) izlerler, çünkü bunlara gösterilen sadakatin dini vecibe olduğuna inanırlar. Kırsal bölge elitlerinin Peygamber'e olan sadakatlarıyla bağdaştırdıkları gelenekçilik, böylece, siyasi İslam'ın üçüncü ve ayrı bir biçimini oluşturur.

Bosna, 1980'li yılların sonlarında gelenekçi İslam'ın ılımlı bir canlanışına sahne oldu. 1988'de, Bosna'daki 3000 ulemanın 500'ü hızla kentte toplanıp geleneksel ahlakın çöküşü karşısında şikâyetlerini dile getirdiler. Bu "İmamlar Hareketi" aynı zamanda, Bosna'da İslam'ın liberalleşmesi"ne ön ayak olduğunu ileri sürdükleri Yugoslav Müslüman Örgütü'nün başkanı olan Hacı Hüseyin Efendi Mujiç'in istifasını talep etti.

Fakat İmamlar Hareketi, genelde Bosnalı gelenekçilerde olduğu gibi, örgütsel beceri ve kaynaklardan yoksun olduğu için kalıcı bir siyasi güç oluşturamadı. Mujiç'in istifasının ardından - yerine gelen Hacı Yakup Efendi Selimowski'nin Mujiç'ten daha da ateşli bir reformcu olmasına rağmen- hareket dağıldı. Bosna'daki Müslümanların dini, siyasi ve entellektüel liderliği

Uluslararası kalitede **MUTFAK**

Projenizin her ayrıntısına özen gösterdiniz. Sıra mutfakta! İşletmenizin verimliliğini artıracak, en son teknolojiyle donatılmış, uluslararası kalitede bir mutfak yaratmak istiyorsunuz.

● halde İnoksan'la çalışmalısınız. İnoksan'ın dünyanın dört bir yanına ihraç edilen ürünlerinin tümü en titiz kalite kontrolla, en

ileri teknolojiyle üretilmiştir. Ayrıca İnoksan; Zanussi, Icematic, Carpıgiani, Animo gibi dünyanın en büyük 30 kuruluşunun Türkiye temsilcisidir.

Projelendirmeden satış sonrası hizmete kadar uluslararası kalitede bir mutfak endüstrisi oluşturmanın her aşamasında İnoksan uzman kadrosu, yaygın ve hızlı servisiyle sizinledir.

Taahhüt Müdürlükleri
Bursa : (224) 243 36 66
İstanbul : (212) 275 59 93
Ankara : (312) 428 50 05
İzmir : (232) 421 86 28
Antalya : (242) 243 36 76
Adana : (322) 458 29 44

İNOKSAN
"mutfakta endüstri"

Mağazalarımız
Bursa : (224) 254 35 35
İstanbul : (212) 253 52 05
Ankara : (312) 231 92 61
İzmir : (232) 254 55 28
Samsun : (362) 234 20 94

gelenekçi olmayan kentli elitin elinde kaldı.

Bosna ulemasının önde gelenleri her zaman şaşırtıcı ölçüde ilerici ve reformcu olmuştur. Belki de Ortadoğu'da reformculuk pek görülmediğinden bu tür İslâm, Batı'da İslâm'ın en az tanınan türüdür. İslâmcılar gibi reformcular da taraftarlarını Batı'yla ve Batı düşüncesiyle oldukça yoğun temasta bulunmuş, aydın ve meslek sahibi kişiler arasında bulurlar. Reformculuk geleneksel olarak, Hindistan ve Bosna gibi, Müslümanların azınlık durumunda oldukları yerlerde gelişmiştir; doktrini ise İslamcılığın doktrininden dramatik farklılıklar gösterir.

İslami reformun ana ilkelerini açıklamanın en iyi yolu belki de, 1991'de bağımsız Bosna'nın ilk devlet başkanı olan reformcu Aliya İzzetbegović'in çalışmaları bağlamında olacaktır. İzzetbegović 1946'da, Tito'nun İslam mahkemelerini, ve Müslüman gönüllü derneklerini kapamasını protesto eden "genç Müslüman" hareketi çerçevesindeki faaliyetlerinden ötürü tutuklanarak üç yıl hüküm giymiştir. 1983'de tekrar, 13 Müslüman aktivistle birlikte "Pan-İslamik sapkınlık" gerekçesiyle tutuklanmış ve 14 yıl hüküm giymiştir. Sanıkların aleyhinde kullanılan temel suç unsurunu oluşturan olarak İzzetbegović'in 1970 yılında kaleme aldığı **Bildiri**, klasik bir reformcu metindir. Reformcu İslâm'ın belirleyici özelliği, hakiki anlamda ahlaki davranışın ancak bireysel vicdanın ürünü olabileceği görüşüdür. Erdemliliği yerleştirmek ve pekiştirmek amacıyla devletin baskıcı mekanizmalarının kullanılması yalnız yasadışı değil, amaçtan da saptırıcı niteliktedir. Bu mekanizmalar olsa olsa sahte bir ahlâklılık geliştirip içten içe kaynayan nefret duygularını yüzeysel olarak gizleyebilirler. En olumsuz uç noktada ise, bu tür mekanizmalar, bitmeyen yeni yasama hareketleri, sonsuz yasalar getirir. "Kuran'da nispeten az sayıda 'kanun', büyük oranda 'iman' ile pratik gerekler yer alır. Yasaların çokluğu ve karmaşık yasama muhakkak ki, toplumun 'çürüdüğü'nün ve derhal yeni yaşamaya son verilip insanların eğitime ağırlık verilmesi gereğini ifâdeleridir. Bir toplumun çürümesi had safhaya ulaştığında yasalar iktidarsızlaşır." der İzzetbegović bildiride.

Şeriatın formalizmi yerine Kuran'ın ruhunu bu

şekilde vurgulanması reformistleri radikal bir biçimde siyasi İslâm'ın öteki türlerinden ayırır. Fundamentalistler, şeriatı mükemmel toplumun kusursuz planı olarak görürler. İslâmcılar tipik olarak şeriatın modern hayatın tüm veçhelerinde yol gösteremeyeceğini öne sürerlerse de onu, ayrıntılı yaşamayı sonradan getirmek üzere bir anayasa, bir temel olarak kucaklarlar. Bunun karşısında, İzzetbegović gibi reformcular, ister Kuran olsun isterse de sünnet veya şeriat, tüm İslam toplumlarıyla aynı ölçüde ilişki kurabilecek kapsamda tek bir planı reddederler. "Hiçbir sistem kendi içinde İslami ya da gayri İslami değildir. Sisteme kişiliğini verenler, onu pratiğe döken insanlardır." İslâm'ın ebedi bir toplumsal kurumlar düzeni olmaktan çok böylesine bir değerler sistemi olduğu konusundaki ısrarlı görüştür ki, reformcuların diğer kültürlerle rahatça alışverişe girmelerini sağlar: "Bu dünyayı daha iyi kılan hiçbir şey apriori olarak gayri İslami diye reddedilemez."

İslami bir toplumun geliştirilmesinde, reformcular yaşamadan çok eğitime önem verirler. Çağdaş Müslüman toplumları "eğitimsizler" ile "yanlış eğitilmişler" diye eleştirerek ikiye ayıran Bildiri, toplumsal bir rönesansın esin kaynağını oluşturabilecek yeni bir İslam entelijensiyasını davet eder.

Kuran'ın, "iman konusunda zor kullanmak yoktur" kuralı oldukça ciddiye alınır. Kırsal bölge topluluk bazında bile dini liderler, İslâm'ın alkol ve domuz etini yasaklamasına rağmen "her bireyin kendi seçimini yapması gerektiği"ni öğütlerler. İmam İsmet Spahiç, 1993 Saraybosna kuşatmasında eşini ve üç kızını kaybetmiş olmasına rağmen, dinin "her bireyi özel olarak ilgilediren bir şey" olduğunu söylemiş ve "Hiçbir din, devlet dini olamaz... Sınırsız özgürlük şarttır" demiştir.

Her ne kadar reformculuk Müslümanların öteki kültürlerle açık olmalarını desteklerse de, batılılaşmayla karıştırılmamalıdır. Türkiye'deki Kemalistler ile Arap sosyalizminden türeyen bazı gruplarda olduğu gibi batılılaşmacılar, Batı'nın maddi başarısına kavuşmak için Müslümanların Batılı değerleri de benimsemeleri gerektiğini savunurlar. Reformcular ise Batı teknolojisinin benimsenmesini savunurlarsa da, İslami değerle-

Bosnalı Müslümanların karşısındaki laik milliyetçi alternatiften biri, Bosna'yı mültietnik bir toplum olarak ele alırken, diğeri Müslüman Boşnaklara devlette öncelik tanıyor.

rin korunmasını da vurgularlar. Geleneksel değerlerin korunması için ise son derece pragmatik bir argüman getirirler: İthal değerler insanları otantik-yerel değerlerin harekete geçirdiği gibi hareketlendiremezler.

Ancak, reformcuların geleneksel İslami değerlerin revizyona tabi tutulmalarını öngördükleri bazı alanlar mevcuttur. Bunların arasındaki başlıcası cinsiyetlerarası ilişkilerdir. Kadınları eğitimsiz ve kapalı tutmanın genelde toplumun eğitim düzeyini etkilediğini ve işgücü havuzunun küçültüldüğünü idrak etmişlerdir. Bu bağlamda İzzetbegoviç, çokeşliliğe ve kadınların, ister çarşafı olsun isterse harem çerçevesinde, kapatılmalarına karşıdır. İslami aile hukukunun "çağdaş ihtiyaçtan ve insani ve de toplumsal bilincin bugünkü gelişme düzeyi" ölçütlerine göre reforma tabi tutulmasını öngörür.

İzzetbegoviç, hiçbir zaman Bosna'da bir İslam Cumhuriyeti kurmak türünden bir şeyi savunmamıştır. Aksine, İslami Bildiri'nin metni hiçbir noktada Bosna'yı ya da Bosnalı Müslümanları özel olarak ele almamaktadır. Bosna konusunda tüm söyledikleri aşağıdaki paragraflarda üstü kapalı bir şekilde bulunmaktadır.

"İslami düzen ancak Müslümanların çoğunlukta bulundukları ülkelerde gerçekleşebilir. Böyle bir çoğunluk olmaksızın İslami sistem salt güce indirgenir. Çünkü ikinci öge, yani İslam toplumu, eksiktir ve giderek tiranlığa dönüşür, sadakat gösterdikleri sürece, İslam devleti içerisindeki gayri Müslim azınlıklar her tür dinsel özgürlük ve devletin korumasından yararlanırlar. Dini özgürlük, normal yaşama ve gelişme haklarının korunması karşılığında, gayri Müslim toplulukları içerisinde yaşayan Müslüman azınlıklar İslam'a ve Müslümanlara zararlı olmadıkları oranda o topluluğun gerektirdiği sorumluluklara sadık kalırlar. Gayri Müs-

lim toplulukları içerisinde yaşayan Müslüman azınlıkların tavır pratikte daima dünya İslam topluluğunun güç ve namıyla belirlenecektir."

Müslümanlar, Bosna'da son 100 yılda çoğunluk durumunda olmamışlardır, kestirilebildiği kadarıyla yakın gelecekte de çoğunluk olmayacaklardır. 1991 yılında yapılan nüfus sayımına göre her ne kadar Müslümanlar, Bosna nüfusunun en kalabalık ögesini oluşturuyorlarsa da, yine de bir azınlık idiler: Tüm nüfusun % 44'ünden azdılar. Bildiri'nin belki de en ana fikri, İslam toplumunun moral ve toplumsal gelişmesinin herhangi bir İslam devletinin önkoşulu olduğudur. İzzetbegoviç bu metinde, ne İslam devletini davet etmiş ne de bağımsız Bosna talebinde bulunmuştur.

İzzetbegoviç bu gerçeklere 1983 duruşmasında dikkat çekmişti. Fakat kendisi ve onunla birlikte sanık sandalyesine oturtulanlar, açık herhangi bir kanıt bulunmamasına rağmen "etnik açıdan saf bir Müslüman Bosna-Hersek" kurmaya çalışma suçundan hüküm giydiler. Öte yanda, mahkeme İzzetbegoviç'i ayrıca "karşıdevrimci faaliyette bulunma" ile de suçlamıştı ve bu iddia aslen doğrudu. Bildiri'de Yugoslav bürokratlarının -ve başka yerlerdeki komünistlerin- karşı çıkacağı birçok görüş yer alıyordu. Bildiri sınıf mücadelesinin önemini yadsıyıp, "hayatlarını ne yoldan kazanıyor olurlarsa olsunlar, tüm dürüst insanların aynı topluluğa ait oldukları" anlayışını savunuyordu. Ayrıca, Leninist devrim kuramına da karşıydı. Bildiri'nin sosyalizmin Doğu Avrupa'nın iktisadi gelişimini ne ölçüde gerelettiği konusunda pek hoş olmayan görüşleri de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, kapitalizm hakkında ise, iltifat dolu sözler sarfetmektedir. Gerçekten de, İzzetbegoviç'in Batı'ya duyduğu hayranlık, Ortadoğu'da

üretilen İslamcı ve fundamentalist görüşlerin Batı düşmanlığı ile tam bir karşıtlık teşkil etmektedir.

Ulusçuluğun İki Türü

1990 yılında Yugoslav Cumhuriyetleri'nin yurttaşları II. Dünya Savaşı öncesinden bu yana ilk defa çok partili seçimlerde oy kullandılar. Bosna'daki Ekim seçimlerinde en çok oyu alan parti İzzetbegoviç'in başkanlığındaki Demokratik Hareket Partisi (SDA) idi. SDA, oyların % 37.8'sini alarak Bosna Parlamentosu'ndaki 240 sandalyenin 87'sini kazandı. Gözlemciler, oyların keskin bir biçimde etnodinsel bir güzergah izlediklerini söylediler: Sırp'ların çoğu Sırp Demokrat Partisi (SDS), Hırvatların çoğu Hırvat Demokratik Birliği (HDZ) ve Müslümanların çoğu (% 86'sı) SDA için oy kullanmıştı. Bu verilerden, İzzetbegoviç'in tarzındaki reformcu İslam'ın Bosnalı Müslümanlar arasında oldukça popüler olduğunu çıkarsamak mantığa uygun gözükebilir.

Bu çıkarsama mantığa uygun gözükebilir ama, hatalı bir çıkarsama olur. Araştırmaları, gelenekçiler, bir avuç İslamcı ve inançlı Müslümanların oluşturduğu tüm diğer gruplarla birlikte ele alındıklarında bile reformcuların Bosnalı Müslümanlar arasında açıkça bir azınlık oluşturduklarını ortaya koymaktadır. Bosnalı Müslüman topluluğu dünyadaki en laik Müslüman toplulukları arasındadır. 1988'de yapılan ülke çapındaki bir araştırma, Bosna Müslümanlarının ancak % 17'sinin kendilerini İslam'a inanan kişiler olarak gördüklerini göstermiştir. Müslüman kimliğin öğeleri arasında şunlar bulunmaktadır:

Müslüman isimleri, erkeklerin sünnet olması, baklava, Ramazan Bayramı'nın kutlanması, çocuk bir yaşına geldiğinde saçının kirvesi tarafından kesilmesi, kahvenin sapsız küçük fincanlarda içilmesi, örümceğe duyulan sempati ile başka birtakım geleneksel pratikler ki, bunların kaynakları çoğunlukla onları uygulayanlar tarafından da bilinmemektedir.

Laikliğin ulaştığı boyut, özellikle Bosnalı Müslümanların, Müslüman olmayanlarla evlenmedeki rahatlıklarında görülür. Daha 1981'de, Bosnalı çocukların % 15.8'i karışık evliliklerin ürünü idiler. Ailelerin % 45'i

farklı dinlerin mensuplarından oluşuyor, birçok durumda bireyler eşlerinin hangi topluluktan gelme olduğunu bile bilmiyordu. Bosnalı Müslümanları Sırp ya da Hırvat komşularından dilsel veya fizyolojik olarak ayırdetmek hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Bosna'lı Müslümanların laiklik derecelerini bilen gözlemciler İzzetbegoviç'in SDA'sına verilen bu destek karşısında şaşırmışlardır.

Pek çok sayıda laik Müslüman, laik ve çok etkili partileri terk edip oylarını İslami reformcu İzzetbegoviç'e neden verdiler?

SDA'nın Bosna'daki başarısı çok daha geniş alana yayılan bir eğilimin kısmi yansımasıydı: Tüm Yugoslavya'da, tüm Doğu Avrupa'da insanlar komünisti andıran ya da eski rejim kalıntısı gibi duranlara karşı oy kullanıyorlardı. Komünizmin cazibesi silinirken İzzetbegoviç'in yıldızı yükseliyordu. İzzetbegoviç, Bosna'daki en tanınmış siyasi muhalifti ve yalnız Bosna'da değil, tüm Yugoslavya'da 1990 seçimlerine katılan parti liderleri arasında hiçbir zaman komünist olmamış tek liderdi.

Seçim sonuçlarını şekillendiren ikinci bir etken de, SDA'nın başarılı, etkili bir partinin özelliklerini rakiplerinden daha doygun bir oranda içerdiği görüşü idi. SDA enerjisini kentsel ve kırsal bölge Müslümanları arasında bağlantı kuran ulusal bir iletişim ağı aracılığıyla bir hareket yaratmada kullandı. Sonuçta, rakiplerini cüceleştiren büyük kitle mitingleri düzenleyebildi. SDA, Müslüman topluluğun tüm kesimlerinden öğeleri harekete geçirmeyi başardı. Mitinglerinde, inançlı Müslümanlara hitap eden yeşil bayraklar ve diğer İslam sembolleri görülürken, öte yandan laik Müslümanlara da yer açtı: 1990 seçimlerinde en yüksek sayıdaki oyları alan SDA adayı Fikret Abdiç idi. Abdiç, 1980'lerde Bosna'nın komünist liderleriyle yakın ilişkileri olan bütünüyle laik bir figürdü. Fakat yine de, daha başından SDA açıkça Bosnalı Müslümanların partisiydi. SDA'nın Mayıs ayında yapılan kuruluş kongresi, partiyi mültietnik bir parti olarak sunma fikrini reddetmişti. Bunun nedeni temelde Müslümanların kendilerine ait bir partiyi gereksindikleri inancı değil, Müslüman oyların 1990 seçimlerinde farklı partiler arasında dağılı-

Arçelik Kettle

[çaya, kahveye, çorbaya, yemeğe anında kaynar su hazırlar...]
dilinizden anlar!

Arçelik Kettle, hem pratik, hem ekonomiktir. 1.3 litre suyu 4 dakikada kaynatır. Otomatik olarak durur. Ayrılabilir tabanıyla kolay kullanılır. Çaya, kahveye anında kaynar su hazırlar, yemek hazırlığında vakit kazandırır.

Sizinle aynı dili konuşur.

ması durumunda bu topluluğun Yugoslavya'nın sürüklenmekte olduğu iç savaşa karşı faaliyet gösterme olanağını kaybedeceği görüşüne dayanan bir taktik planlama idi. Bu görüşü İzzetbegović şöyle savunuyordu:

"Baskılarıyla komünistler insanlarda dinsel ve ulusal kimliklerini ifade etme arzusu yarattılar. Dört beş yıl içerisinde belki de bir mayın tarlasından geçmiş olarak sivil toplumun ufkuna ulaşacağız! Fakat şimdilik, ne yazık ki, partimizin sekter olma zorunluğu söz konusudur. Herkesi temsil etmeye çalışan partiler, küçük ve zayıf bir durumdadırlar. Burada hakiki anlamda bir iç savaş riski söz konusudur; bizim parti olmakta asıl amacımız Bosna-Hersek'in bütünlüğünü korumaktır. Büyük bir parti ve siyasi güç gereksinmekteyiz."

Seçimlerin reel sonuçları bu irdelenmelerin ne kadar haklı olduğunu gösterdi: Zafer, SDA gibi birçok sınıfa fakat tek bir inanç kültürüne hitap eden partilerin oldu. Öte yanda birçok inanca fakat tek bir (orta) sınıfa hitap eden mültietnik partiler, seçimleri kaybettiler.

SDA'nın programı, partinin Yugoslavya'nın birliğini korumaya çalışacağını vaad ediyordu. Müslümanlar (haklı olarak) ülkenin bütünlüğünün yitmesiyle Hırvatlarla Sırların arasında Bosna'da yürütülecek bir savaşın çıkmasından korkuyorlardı. SDA sözünü tuttu: 1990'da İzzetbegović ve Makedonya Devlet başkanı Gligorov birleşerek Yugoslavya'nın zaman içinde bir konfedere birliğe dönüşmesi için hazırladıkları bir planı sundular.

Bu plan, "Yugoslav krizinin barışçı biçimde sonuçlanması için tek çözüm" olarak görüldü. Ancak, SDA'nın programı, Yugoslavya'nın bütünlüğünü koruma çabalarının başarısızlığa uğrama ihtimalini de gözönüne almıştı. Birlik lağvedilirse, SDA, Hırvatistan ile Sırbistan arasında çıkabilecek herhangi bir uyuşmazlık karşısında Bosna'nın tarafsızlığını koruyacaktı. Fakat Hırvatistan ile Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılmalari durumunda Bosna'nın aynı yolu izleyeceğini öngörü-yordu. Çünkü böyle bir durumda Birlik'te kalmak, Sırlar arasında İslam korkusunu kamçılıyarak kendi gücünü artırmakta olan Sırbistan Başkanı Slobodan Miloseviç'in tahakkümü altına girmekle eşanlamlıydı.

Fakat olaylar bu programı başdöndürücü bir süratle sollayıp geçti. Sırbistan, Yugoslavya'nın bütünlüğünü korumayı hedefleyen İzzetbegović-Gligorov planını imkansız kıldı. 1991 Haziranında Hırvatistan ile Slovenya, Federasyon'dan ayrıldı ve savaş çıktı. Bosna olayların dışında kalmaya çalıştı, fakat eski Yugoslav Ulusal Ordusu'nun birlikleri, şimdi Sırbistan'a bağlı olarak, ülkenin geniş bölgelerini işgal etti ve Eylül ayında yerel Sırları bu yörelerde "Sırp Otonom Bölgeleri kurmaya çağırdı. Ekim ayında, Bosna parlamentosunda bağımsızlık ilanı konusu tartışılmaya başlandığında, SDS mensubu parlamenterler, Meclisi terk edip kendi Sırp Ulusal meclislerini kurdular. Bosna parlamentosundan oy çoğunluğuyla bağımsızlık kararı çıktığında Sırlar, Bosna içinde Sırp Otonom Cumhuriyeti'ni ilan ederek cevap verdiler. 1992 Mart'ında, Avrupa Birliği'nin telkiniyle, Bosna bağımsızlık sorunuyla ilişkili bir referandum yaptı. Oy kullananların 2/3'ü bağımsızlık istiyordu -fakat SDS'nin çağrısına uyan Sırların çoğu referandumu boykot etmişlerdi.

6 Nisan 1992'de, Avrupa Birliği'nin Bosna'nın bağımsızlığını tanıdığı gün, Sırp çeteleri Saraybosna'daki hükümete karşı darbe girişiminde bulundu. Girişim başarısızlığa uğrayınca aynı çeteler kenti kuşattılar. Sırp ordu birlikleri, Sırp Otonom bölgelerinden hareketle Kuzey ve Doğu Bosna'nın çoğunu ele geçirdiler. Hemen anında, bir "etnik temizlik" programı başlatıldı. O yıl içerisinde "etnik temizlik" siyaseti 1.336.518 kişiyi (Bosna nüfusunun üçte biri) yerinden etti. 600.000 kişi sığınmacı olarak başka ülkelere kaçtı. 50.000 kişi, son derece düzenli bir toplama kampı sistemi çerçevesinde hapsedildi. Aşağı yukarı 20.000 Müslüman kadın, Sırp güçleri tarafından sistematik biçimde tecavüze uğradı.

"Etnik temizlik" bazen, son derece yanlış olarak, cephede savaşın yol açtığı taşkınlık sonucu sarhoş, düzensiz askerlerin spontane biçimde giriştikleri vahşet olarak gösterildi. "Etnik temizlik" hareketlerinin siyasi bir amaç doğrultusunda yürütüldükleri düşünüldüğünde ise, hareketler, Sırp asıllı olmayan nüfusun yöreden çıkarılması ve bölgeye el koyma girişimi olarak ele

alındı. Etnik temizlik girişiminin en korkunçları - binlerce Müslüman'ın Trnopolje ve Omarska'daki toplama kamplarına sevkı gibi- Sırp ordusunun denetiminde yürütülmüş son derece düzenli bürokratik programlardı. Bu kampanyanın amacı, Bosna kent ve kasabalarında yaşayan Müslümanlarla Sırpların arasında sonsuz uçurumlar açmak, yerel Sırpları vahşet olaylarının öznesi kıla- cak, iki topluluğu mutlak biçimde bölecek bir korku duvarı örmekti. Saraybosna'nın önde gelen Sırp- larından Goran Simić şunları söylüyordu:

"Birkaç yüz canı yüzünden Bosnalı Sırp- lar çok acı çektiler. Saraybosna'yı top atışına tuttuklarında amaçları Müslüman ulusu yok etmek değildi. Burada, her millettten oluşmuş bir halkın bir arada çalışma olanağını yok etmeye çalışıyorlardı."

"Etnik temizlik" hareketinin Bosna hükümetiyle işbirliğini imkânsız kıldığı her yerde, yerel Sırp- larla SDS'nın ya da Sırbistan'daki hükümetin tarafına geçme dışında bir olanak kalmıyordu.

1993 Ekim'inde Hırvat HDZ bünyesinde yer alan bir darbe, Bosna'yı bölmeyi amaçlayan Sırp girişiminin başarıya ulaşacağına inanan yeni bir grubu liderliğe getirdi. Partinin yeni liderleri HDZ birliklerine silahlarını Bosna Armuja'sındaki eski müttefiklerine çevirme komutunu verdiler ve Hersek-Bosna Hırvat devletini kurmak üzere işe başladılar. Her ne kadar Sırp- larınkinden

Savaşın içindeki kadınlar, "Tek iyi Müslüman ölü Müslümandır" diyen Sırp militanının sloganı karşısında, mücadeleye devam ediyorlar.

daha küçük çapta olsa da, kısa bir süre sonra HDS de kendi adına etnik temizliğe girişmişti.

1993'de, Sırp, Hırvat ve Müslüman topluluklar birbirleriyle savaşırken ve her topluluk etnik temizlik günahına en azından elini buluşturırken, yabancı gözlemciler fundamentalizmin Bosna'lı Müslümanlar arasında yayılmasının artık an meselesi olduğunu söylüyorlardı. Fakat bu olmadı. Gerçi etnik temizlik bazı Bosnalı Müslümanlar arasında bir tür siyasi isteriye yol açtı, ama bu isterinin aldığı şekil fundamentalizm değil, laik bir aşırı milliyetçilik oldu.

Saraybosna'da duvarlarda "Sırp- lar ve Hırvatlar dışarı!" türünden sloganlar görülmeye başladı. Sloganları sprey boyayla

duvarlara yazan Müslüman gerillalar, Saraybosna'yı savunmak için silahlı adamlarını cepheye sürerek halk kahramanına dönüşen eski gangster Musan Topaloviç'e sadık adamlardı. Topaloviç, aydınlarla meslek sahibi kişileri zorla ateş hattında göreve göndererek Müslüman işçi sınıfı arasında hayranlık uyandırmıştı. Saraybosna eliti arasında egemen hoşgörölü çoğulcu tavırla alay ediyor, buna alternatif olarak bir Müslüman macoluğunu temsil ediyordu.

1993'de, mültietnik temelli bir Bosna devleti hayalinin bütünüyle yıkıldığını düşünen tek Bosnalı Müslüman Topaloviç değildi. Ekim ayında SDA'nın bazı önde gelen liderleri yalnızca Müslümanlara oy hakkının ta-

nındığı "Boşnak Meclisi"ni topladılar. Kızgın delegeler, Bugünden itibaren göze göz, dişe diş." diye haykırdılar. Bosna devleti, Bosnalıların -Sırpların, Hırvatların ve Müslümanların- çıkarlarını değil, sadece Boşnakların, yani Bosnalı Müslümanların, çıkarlarını temsil etmeliydi. Böylece SDA'nın, iktidarı tekeline alabileceği tek partili bir devlet yaratmanın koşulları hazırlanıyordu.

Bu gelişmelerle Bosna, sanki en uç noktadaki tragedya doğru hızla yol alıyordu. Bazı Müslümanlar düşmanlarının siyasetlerine öykünerek, çoğulculuğu bırakıp ulusçu şovenliği kucaklıyorlardı. Daha liberal Boşnak ulusçular ise, "gayri Müslimlerin de yer alabileceği, fakat Müslümanların egemen olacağı bir devlet" düşüncesini öne sürüyorlardı.

Neyse ki, 1993 sonbaharında uç noktaya ulaşıktan sonra Bosna'nın geleceği daha olumlu bir görünüme bürünmeye başladı. Boşnak milliyetçiliğinin başgöstermesi, SDA bünyesinde sert tartışmalara yol açmıştı. Bir parti üyesi, Kerim Kuçareviç, yandaşlarıyla birlikte mültietnik Bosna devletini geliştirmeyi amaçlayan Halk Partisi'ni kurmak üzere SDA'dan ayrıldı. Bundan da önemlisi, aralarında Bosna'nın kolektif başkanlığının iki üyesi de (Başkan Yardımcısı Eyüp Ganiç ile Bosna Armija'sının komutanı Rasim Deliç) bulunmak üzere, SDA'nın en kıdemli üyeleri multietnik vizyonun yılmaz savunucularıydılar. Boşnak ulusçuluğuna karşı olan bir başkası da, Dışişleri Bakanı ve İzzetbegoviç'in halefi gözüyle bakılan Haris Sılici idi. 1991 Ekiminde kendisine başbakanlık teklif edildiğinde Sılici'nin kabul etmek için öne sürdüğü koşullardan biri hükümetin Saraybosna sokaklarındaki Müslüman sokak çetelerini yöneten gansterlerle mücadele etmesi idi. 1994 Şubatında Armija ile HDZ arasındaki mücadelenin sona erdirilmesi de Boşnak milliyetçiliğinin popülerleşme nedenlerinden birini ortadan kaldırmış oldu. Şu anda, çoğulcular hem SDA yönetim kadrosunda hem de Bosna hükümetinde çoğunluktalar. Fakat, savaş, istila ve terör devam ederse, Boşnak milliyetçiliği de geri gelebilir. SDA'nın bazı ağırlıklı üyeleri hâlâ bu alternatif için kampanyayı sürdürmektedirler.

Kısacası, bugün Bosnalı Müslümanların karşıların-

daki temel siyasi alternatifler iki tür laik milliyetçilikten oluşmaktadır. Bu görüşlerden biri Bosna'yı, hiçbir etnik grubun öteki üzerinde egemen olamayacağı mültietnik bir toplum olarak ele alırken, diğeri Müslüman Boşnaklara, devlette öncelik tanımakta. Boşnak milliyetçiliği yapısal olarak Hırvat milliyetçiliği ve Sırp milliyetçiliğine eşittir. Eğer bu tür milliyetçilik halen Zagreb ve Belgrad'da egemense, aynı milliyetçiliğin Saraybosna'da da egemen hale gelmesi dünyayı niye endişelendirsin ki? Ne olursa olsun, İslami fundamentalizm veya siyasi İslam'ın herhangi bir türü, Bosna'daki opsiyonlardan biri değildir.

Ne yazık ki, bu durumu idrak eden batılı gözlemci sayısı çok az. Müslümanlar arasında gelişen siyasi hareketler arasında ayırım yapma, farklılıkları gözlemleme gibi bir yeteneği geliştirmek yerine Müslümanları, "fundamentalizm" başlığı altında Hindu, Budist ve Hristiyan aşırı akımlarıyla kabaca aynı sınıfa sokuyorlar. Böyle bir hatayı Washington geçmişte yaptı ve, Çin yayılmacılığından korktuğu için milyarlarca dolar ve binlerce hayat harcayarak Vietnam'da yer alan bağımsız ve son derece milliyetçi bir komünizm türüne karşı savıştı. Rusya ile Çin'i birbirinden koparma gibi stratejik bir fırsat 20 yıl ortada durduktan sonra, Başkan Nixon sonunda bu fırsatı "keşfetti" ve 1972'de kullandı.

Amerika şu anda bir kere daha aynı hatayı yapmanın eşiğinde. Yoksulluğun, yozlaşma ve otokrasinin biraraya gelip savaşı ne yollardan hareketlendirdiğini tüm yönleriyle inceleme yerine, "etnik" hareketlerle küresel karşılaşmaya hazırlık olarak arabalarımızı çember nizamına sokmakla uğraşıyoruz. Bunun sonu hayra alâmet değil. Soğuk savaş sonrasının dünyasında başarıya ulaşabilmek için dünyada şu anda yer alan çelişkilerin birbirine çok farklı tarafları arasında ayırım yapabilmeli, bunlardan hangilerinin hakiki tehlike oluşturduğunu, hangilerinin oluşturmadığını idrak edebiliyoruz. Bunun alternatifi, "Tek iyi Müslüman ölü Müslümandır" diyen Sırp militanının sloganı türünde üreteceğimiz basit sloganlarla yetinmektir.

Dr. Yahya Sadowski

Brookings Institution'da (ABD) Ortadoğu Uzmanıdır

Beko Active 368 bas sistemli stereo müzik seti

Dünya markası Beko'dan size, müziği üçüncü boyutuyla yaşatacak yepyeni bir müzik seti: Beko Active. Beko Active Stereo Müzik Seti'nde 4 bant dijital radyo, çift kasetçalar, CD player, uzaktan kumanda ve tüm Beko müzik setlerindeki üstünlüklerin yanı sıra ekstra bir özellik daha var: Bas sesleri veren üçüncü hoparlör. Beko Active ile siz de seste üçüncü boyutu yakalayın, müziği doya doya yaşayın.

Seste 3. boyutu* yakalayın.

* Bas sesleri veren ekstra
üçüncü hoparlör

MÜZİK SETİNDE DE

BEKO

Bir dünya markası

YOLSUZLUKLAR TARİHİNDEN BİR SAYFA

König olayı

Cemil Koçak

Türkiye'de yolsuzluk/suistimal davaları ile siyasi hayat arasında, nerede ise, bire-bir bir ilişki kurulabilir. Bunun nedeni, kamusal alanda görülen yolsuzluk/suistimalin siyasi hayat ile yakın/doğrudan ilişkisidir. Bu nedenle de, nerede bir yolsuzluk/suistimal olayı/haberi varsa, orada mutlaka siyasi bir süreç yaşanıyor demektir.

Bu yazıda, yaklaşık 60 yıl önce, kamuoyunu, herhalde en az bugünkü kadar meşgul edip, ama kısa sürede unutulup gitmiş, bazı yolsuzluk/suistimal olaylarından bir örnek üzerinde durulup ve bu alandaki geleneğimize değinilecek.

1939'un ilk günlerinde meydana çıkarılan bir kaçakçılık olayı, kamuoyunu ve basının gündemini bir hayli meşgul edecektir. Söz konusu olay, Milli Müdafaa Vekaleti ile Hâriciye Vekaleti'nin imza ve mühürleri taklit edilerek, Türkiye Cumhuriyeti adına Kanada'dan uçak satın alınması ve daha sonra da bu uçakların İspanya Hükümeti'ne satılmasına teşebbüs edilmesi idi. Kaçakçılık olayında başrolü oynayan kişi, aynı zamanda bazı gizli haber alma (istihbarat) işlerinde kullanılan Ekrem Hamdi Bakan (König) idi.

Olayın ayrıntılarına girmeden önce, Asım Us'un günlüğünden, lakabı König olan Ekrem Hamdi Bakan'ın kim olduğunu öğrenmeye çalışalım:

"Mahrem istihbarat işlerinde kullanılan Ekrem (Hamdi Bakan) König isimindeki adam, resmi sıfatını suistimal ederek, kaçakçılık şebekeleri ile iş görmüş... İsmet İnönü ilk Cumhurbaşkanı olduğu sırada,

bu adamın bir sahtekarlık rezaleti meydana çıkmıştı.⁽¹⁾ Bir başka biyografi kitabında ise, König ve König olayı hakkında şu bilgilere rastlıyoruz: "Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet Paşa'nın iktidarının ilk ayları, içte de, dışta da, büyük dalgalanmaların olduğu günlerdi.

Basında üstüste patlak veren suistimal olayları, bu olaylarda nüfuzlu kişilerin, Meclis üyelerinin, hatta bakanların isimlerinin geçmesi, hükümeti adamakıllı sinirlendiriyordu. Bu skandalların en fazla gürültü çıkarını, İsmet Paşa'nın iktidara gelişinin ikinci ayında patlak veren 'Ekrem König' olayı idi. Dışişlerinin ve Savunma Bakanlığı'nın mühürlerini ve yetkili imzalarını taklit ederek, Türkiye adına Kanada'ya 40 bombardıman uçağı ısmarlamış ve bunları uluslararası silah mafyası kanalıyla İspanya'ya ulaştırmıştı. Olay patlak verdiği zaman Franko artık İspanya'nın defterini dürmek üzereydi. (...) Bazı İstanbul gazeteleri, tayyarelerin Franko'ya satıldığını yazınca, Franko, şahsi temsilcisi Giulio Palenzia imzasıyla açıklamada bulunmuş, olayla alakası olmadığını belirtmişti. Gerçekten de mahkeme sırasında, tayyarelerin Cumhuriyetçi Baskonia Hükümeti'ne verildiği, işin içinde Leokatz adlı ünlü bir örgüt adamının bulunduğuna ortaya çıkmıştı. Leokatz'ın İspanyol İç Savaşı'nda Cumhuriyetçilere silah temin eden ve Moskova ile irtibatlı bir mafya lideri olduğu biliniyordu. Ekrem König onunla çalışmıştı. Garip bir adamdı Ekrem König... Birinci Dünya Savaşı'nda bir Alman Generali'ne yaverlik yaptığı, König

lakabını da o sırada aldığı söyleniyordu. König, Alman dilinde, kral demektir.

Adamın hali, tavrı, birkaç yabancı dili rahatça konuşması, ilişkileri, doğal olarak, kişiliğini etkin hale getiriyordu. İyi giyiniyor, güzel konuşuyor, yaşayışıyla varlıklı bir insan havası yaratıyordu. Atatürk'ün eski Özel Kalem Müdürü Hayati Bey'in hem akrabası, hem de yakın arkadaşı olarak biliniyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında her yere giriş çıkışı, yığınla önemli dostu bulunuşu, Avrupa ile Ankara arasında mekik dokuyuşu, herkeste onun gizli ve önemli bir takım yüksek hizmetler yaptığı intibayı uyandırır.

Adam öyle sevimli, girgin, işbirlikli davranır, güzel sanatlardan, antika-cılıktan, mimari ve dekorasyondan öyle anlar görünürdü ki, zengin çevrelerde sadece bu yönüyle bile müthiş bir süksesi vardı. Kadınlarla pek çabuk senli benli olur, el şakaları yapar, başkaları için 'sululuk' denilebilecek davranışları bile kendisine yakıştırır. Hiç beklenmedik zamanlarda da yırtıcı, hırçın, edepsiz oluverirdi. Bir vak'ası vardı...

Beyoğlu sinemalarından birinin önünde, sinirine dokunan bir cikletçi çocuğa tokat atmış, çocuğun halini acıyan İngiliz asıllı bir Madam da, 'Utanmıyor musun el kadar çocuğu tokatlamaya!' deyince, zavallı kadını, Türklüğe hareket etti diye, karakollarda süründürmüştü. Koyu Türkçü ve milliyetçi görünmeye özel bir dikkat gösterdiği anlaşıyordu." (2)

Tayyare sahtekarlığı basına yansır yansımaz, 10 Ocak 1939'da, konuyla ilgili olarak CHP Meclis Grubu toplanır ve bu toplantıda Başvekil Bayar, Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu ile Adliye Vekili Tevfik Fikret Sılay bazı açıklamalarda bulunurlar. Oyuna resmi olarak şöyle duyurulur: 'Haziranın ilk günlerinde Franko İspanyası'nın Türkiye mümessili Hariciye Vekaleti'ne müracaat ede-

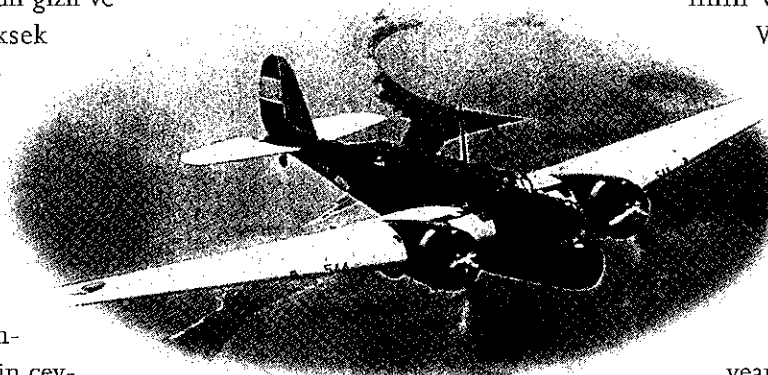
rek, birçok tayyare yüklü vagonların Amerika'dan hareket ettiğini ve bunların Türkiye Hükümeti'ne ait olduğunun iddia edildiğini söyleyerek, doğru olup olmadığını sormuştu. 11 Haziran 1938'de Washington Sefirimizden aldığımız bir telgraf ta aynı mevzuya temas ediliyordu. Amerika'da Türk mübaveatı işleri ile uğraşan resmi makam Washington Sefaretimiz olduğuna göre, bizde o vakit mevzu bahis sevkiyatın bir kaçakçı şebekesine aidiyeti hissi ve zannı hasıl olmuştu.

13 Haziran'da gerek İspanya mümessilinin verdiği haber ve gerek Washington Sefirimizden alınan telgraf birleştirilerek, kayfiyet Milli Müdafaa Vekaleti'nden soruldu. 14 Haziran'da bu Vekalet'ten aldığımız cevapta, böyle bir mübaveanın aslı olmadığı ve hiç-

bir tayyare sipariş edilmediği ve

Türkiye namına bütün siparişlerin Washington Sefaretimiz vasıtasıyla yapıldığı bildirilmişti. Bu cevap ve İspanya mümessilinin ihbarı, Washington Sefaretimize tebliğ olunmuş ve beynelmilel bir sahtekarlık şebekesi ile karşılaştığımız hissi hasıl olduğunda, Sefaretin elindeki mevcut evrak ve vesaikin asılları, fotoğrafları ve mümkün değilse, musaddak suretlerinin gönderilmesi istenmiştir. 16 Haziran'da alınan cevapta, bu vesaikin Amerikan eksport müessesesinin İstanbul acentası tarafından Hariciye'ye tevdi edileceği(nin) bildirilmesi üzerine, aynı tarihte Anadolu Ajansı ile bir tekzip neşrolunmuş ve bu tekzibde, hususi ellerle hiçbir yerden tayyare satın alınmadığı ve böyle bir alışverişle Türkiye'nin alakası mevcut olmadığı bildirilmiştir. 22 Haziran'da da Hariciye Vekaleti'ne gelen vesaik Adliye Vekaleti'ne tevdi olunmuştur." (3)

CHP Meclis Grubu'nda yapılan bu açıklamalardan anlaşıldığına göre, basındaki söylentilerin, dedikoduların ve imaların aksine, bazı mebusların, Vekillerin ve

diplomatların bu olayla uzaktan yakından hiçbir ilgileri bulunmuyordu.

Yapılan açıklamalar, König'in, Milli Müdafaa Vekaleti ile Hariciye Vekaleti'nin mühür ve imzalarını taklit ederek, muhtemelen Nisan, Mayıs aylarında Kanada'ya uçak sipariş ettiğini gösteriyordu.⁽⁴⁾

Sinan Kunalp bir incelemesinde, hem König'i, hem de König olayını şöyle anlatıyor: "Aralarında iki Türk'ün adına rastlıyoruz. İlki, Fransız Schneider, İngiliz Hotchkiss ve Çek Skoda fabrikalarının Türkiye mümessili ve ismi bilahare Fransa'da bir esrar kaçakçılığına karışacak olan Babanzade Fuat Bey... Kendisi, Paris'te İstanbul doğumlu Ventura adlı bir Yahudi ve Polonya'nın Gdansk limanında yaşayan Yunan asıllı esrarengiz bir doktor ile işbirliği halinde, Cumhuriyetçilerin Silah Mübayaası Komisyonu'na Fransız ve Belçika menşeli silahlar temin etmiştir. Fuat Baban'ın her ne kadar basit bir uluslararası kaçakçılık olayı ise de, değerini üç ayrı boyutta algılamak mümkündür.

Birincisi, yine salt kaçakçılık ve sahtekarlık olayı olarak; ikincisi ise, Atatürk'ün son zamanlarındaki Bayar-İnönü çekişmesinin bir parçası olarak; üçüncüsü de, Nazi Almanyası'nın Türkiye'de propaganda ve faaliyetlerinin çerçevesi içindedir. Olayın kahramanı Ekrem Hamdi (Bakan) König, sürükleyici bir macera romanına konu olabilecek bir hayat yaşadı.

Babası Kiraz Hamdi Paşa ile dayısı Süleyman Şefik Paşa (Damad Ferid Paşa Hükümeti'nde Harbiye Nazırı) 150'likler arasında yurt dışına sürülmüşlerdi. Ekrem Hamdi, Almanya'da tahsil ettikten sonra, Birinci Dünya Savaşı'nda, Alman zabıtların yanında istihbarat konularında çalıştırılmış, Almanlar tarafından kendisine verilen 'König' lakabını, soyadı kanunu çıkınca, soyadı olarak benimsemişti. Harb bitince ticarete atılmış, çeşitli Alman firmalarının mümessilliğini üstlenmiş (son olarak Lufthansa'nınkini), İstanbul sosyetesinin tanınmış simalarından biri olmuştu. Birinci karısı kazara lizol içerek ölmüş, ikinci karısını boşamıştı. Olay cereyan ettiği zaman, kendinden epey genç olan ve halen İstanbul'da yaşayan Mefkure Hanım ile beraberdi.

Ticari faaliyetlerinin yanısıra, Ankara'daki siyasi

çevrelerle de ilişkilerine itina göstermiştir. Recep Züh-tü, Kılıç Ali yakın dostları idi. 1930'ların ortalarında işleri bozulmaya yüz tutmuştu. Almanların ilişkileri sayesinde 1936 senesinde yine Paris'te perde arkasında faaliyet gösteren bir Alman komitesi ile temas ediyor. Bu komitenin amacı, İspanya'da milliyetçi saflarına silah sağlamak... Yürürlükteki silah ambargosu yüzünden, milliyetçiler alıcı olarak görünemediklerinden, satışların üçüncü bir ülke üzerinden yapılması gerekiyor. Ekrem König, Kanada'dan 50 adet bombardıman uçağının Frankistlere sevk edilmesi işini üstleniyor. Komite, finansmanı sağlıyor ve mesaisi karşılığı 500.000 TL tutarında bir komisyonu König'e ödemeyi taahhüt ediyor. O dönemlerde İstanbul Tramvay Şirketi'nin 2.500.000 TL'ye kamulaştırıldığı düşünülürse, meblağın önemi anlaşılmış olacak...

Uygulanacak olan senaryoya göre, sahte belgeler tanzim edilip, uçaklar Türkiye Cumhuriyeti tarafından sipariş edilmiş gibi gösterilecek, sevkiyat esnasında ise, milliyetçilerin elinde bulunan Cadiz limanına gönderilecek... König, Ankara'daki tanıdıklarını seferber edip, Milli Müdafaa Vekili'nin ve Hariciye Müsteşarı'nın imzalarını taklit ederek, Türkiye adına bu uçakları sipariş etti. Bu ara Avrupa'da Milli Müdafaa ve Hariciye Vekaletleri'nin sahte mühürlerini yaptırdı. Abdülhamit'in meşhur Kaptanpaşası Hasan Paşa'nın torunu Ruhi Bozcalı, Hariciyede küçük bir memurdu. Kendisi, siparişe ilgili olarak Amerika'daki fabrikadan gelen telgraf ve mektuplara el koyup, König'e teslim ediyordu. Bu hizmetin karşılığında 10.000 lira almıştır. Nihai teyid telgrafını, König, 17 Ağustos 1937 tarihinde gönderip, yanında Mefkure Hanım bulunduğu halde, 24 Ağustos'ta yurt dışına gidiyor.

Buraya kadar herşey düzenli... İşler, sonra karışıyor. 1938 baharında foya meydana çıkıyor. Çıkış şekli belli değil... Bazılarına göre, fabrika son parti uçağı yanlışlıkla Cadiz yerine İstanbul'a gönderince, mesele ortaya çıkıyor. Başkalarına göre ise, Amerika Harp Sanayi İhracat Kontrol Komisyonu, Türkiye tarafından satın alınmış gibi görünen bu uçakların çokluğu üzerine meraklanmış ve konu hakkında Washington Elçili-

ği'nden bilgi istemişler. Herhalukarda, König, durumun anlaşıldığını öğrenince apar topar İstanbul'a geliyor. Ancak iddiya göre, kendisine Ankara'dan gelen bir telkin üzerine, vapurdan inmekten vazgeçiyor ve Romanya üzerinden Paris'e avdet ediyor.

Ankara'daki kaynak kim? Burası halen meçhul...

Konu basına sızdırılmıyor. Ancak Hariciye Vekaleti, bir tebliğ neşrederek, bazı kimselerin Türk Hükümeti'nin adını kullanarak sahtekarlık yaptığını ve hükümetin bunu vaktinde haber alarak, alakadarları ikaz ettiğini bildirdi. Mesele tüm olarak örtbas edildi. Zaten, birkaç zaman sonra, Hatay'ın ilhakı, Atatürk'ün vefatı dikkatleri dağıtmıştı.

Ta ki, 1939'da, İnönü Cumhurbaşkanı seçilip, Bayar Başvekil olunca, olay yeniden gündeme geliyor ve bu sefer basına yansıtılıyor. Başta, Sertel'in Tan'ı olmak üzere, gazetelerin bazıları veryansın edip, imalı da olsa, bazı hükümet üyelerini ve milletvekillerini bu işe karışmış olmakla suçlarken, Cumhuriyet gazetesi alenen Franko ve Nazi Almanyası yanlısı olarak tutum alıyor. König olayında üç ayrı konu birbiriyle girift olarak karşımıza çıkıyor:

1) Belge sahtekarlığı ki, burada König'in bu işi tek başına örgütleyebilmiş olması zordur.

2) König olayını İnönü, etrafında temizlik yapmak için kullanmış olabilir mi? Bahriye Vekili İhsan Bey davasında (Yavuz-Havuz Davası'nda) König'in isminin de geçmiş olması ve olayın arkasında İsmet Paşa'nın var olduğunun bilinmesi, bu düşüncüyü akla getiriyor.

3) König'in kurmuş olduğu şebeke, Türkiye'de Nazilerin örgütlenmesine bir basamak teşkil edebilir miydi?..⁽⁵⁾

Kuneralp'in incelemesinde ortaya attığı soruları burada elimden geldikince yanıtlamaya çalışacağım. Ancak bundan önce, bir başka konu üzerinde, bir ayrıntı üzerinde durmak istiyorum.

Olayla ilgili resmi açıklamalarda, König'in uçakları İspanya'nın Cumhuriyetçi Madrit Hükümeti'ne satmak istediği özellikle vurgulanarak açıklanıyordu. Konuya ilişkin bütün kaynaklarda, uçakların milliyetçilere değil de, Cumhuriyetçilere satılmaya çalışıldığı belirtil-

mektedir. Buna karşılık, Kuneralp'in incelemesinde, König'in uçakları Frankistlere satmaya çalıştığı özellikle vurguluyor. Kuneralp, König'in Nazi Almanyası ile olan ticari ilişkilerini ve daha da önemlisi bazı gizli ilişkilerini, bu konuda önemli bir kanıt olarak açıklıyor. König olayında iki olasılık vardır:

Birincisi, bu olayda König, uluslararası silah ticareti yapan bir grubun komisyoncusu olarak, sadece maddi menfaat sağlamak üzere sahtekarlığa katılmıştır. Eğer sahtekarlık sadece bir grup kişinin kendi başına giriştiği bir olaysa, bu durumda, König grubunun uçakları Frankistlere satmaması için bir neden yok gibi görünmektedir. Türk Hükümeti'nin bu gerçeği tekzip etmesi, muhtemelen, bu sırada Türkiye'nin izlediği dış politikanın bir gereği idi. Çünkü, Türkiye, İspanya İç Savaşı'nda, Cumhuriyetçi Madrit Hükümeti'ni sonuna kadar tanımıştır.⁽⁶⁾ Bununla birlikte, König grubunun, uçakları Cumhuriyetçilere de satması mümkündür. Çünkü, sahtekar grubun ilgilendiği sadece maddi çıkarlarıydı. Onların herhangi bir ideolojik yanı bulunamazdı.

İkinci olasılık, König'in, Türk istihbarat görevlisi olarak, uluslararası silah ticareti yapan bir grupla ilişki kurması ve resmi görevli olarak, Türk Hükümeti'nin bilgisi ve desteği ile gerçekten de o sırada Türk Hükümeti'nin dış politikası gereği, Cumhuriyetçi Madrit Hükümeti'ne uçak satışında yardımda bulunmak üzere girişimde bulunmasıdır. Ancak bu olasılık çerçevesinde, König, muhtemelen kendisine ve belki de grubuna bir komisyon payı da çıkarıyordu. König'in yaşam biçimi, bu olasılığın hayli yüksek olduğunu gösteriyor.

Ancak bu durumda, Türk Hükümeti, König olayının bu denli dal budak salmasına kesinlikle izin vermez ve olay 1938 yılının yaz aylarında olduğu gibi, yine kolayca ve tamamen örtbas edilebilirdi. Onun için ikinci olasılık pek geçerli görünmüyor.

O halde, König, daha doğrusu grubu, resmi ve siyasi nüfuzunu kullanarak, bu sahtekarlık olayını örgütlemişti. Uçakların hangi gruba satılmak istendiği ise, bugün için dahi hala karanlıkta kalan bir başka sorudur. König'in yaklaşık on yıl önce meydana gelmiş bir başka suistimale de karıştığı ve zamanında bu olayda kendi-

sinin de parmağının bulunduğu yolunda ihbarlar yapıldığı basında yer alıyordu. ⁽⁷⁾

Söz konusu suistimal, İstiklal Mahkemesi Reisliği de yapmış ve o dönemde Bahriye Vekili olan Topçu İhsan (Eryavuz) Bey'in Yavuz zırhlısının onarımı için bir Fransız şirketi ile yaptığı sözleşmede rüşvet alması ve 1927 yılında Divanı Ali'ye sevk edilerek, (Yavuz-Havuz Davası'nda) iki yıla hüküm giymesiydi. ⁽⁸⁾

Basında, König'in ilişkili olduğu kaçakçılık olayında bazı mebusların ve diplomatların da rolleri olduğu ısrarla vurgulanıyordu. Fatih Rıfki Atay ise, Ulus gazetesinde yazdığı bir yazıda, sahtekarlıkla ilgili olarak basında çıkan haberleri yalanlıyor ve sadece resmi açıklamalara inanılmasını istiyordu. ⁽⁹⁾

Oysa resmi açıklamalarda, König'in sahtekarlığının 1938 yılının yaz aylarında ortaya çıktığı ve durumun daha o sırada adaletle intikal ettiği belirtiliyor, ama König aleyhine bir davanın 1939 yılı başında dahi hala açılmamış olması, basındaki söylentiye dayalı haberleri ve dedikoduları inanılır hale getiriyordu.

Asım Us günlüğüne şu önemli yönü de not etmiş: "Yahya Kemal'in ifadesine göre, Ekrem König'e Dahiliye (Vekaleti) tahsilatı mesturesinden Eylül 1938 tarihine kadar para verilmiş. Halbuki Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, tahsilatın Haziran ayında kesildiğini söylüyor-muş... Ekrem König'in sahtekarlık işi Haziran'da meydana çıkmıştı." ⁽¹⁰⁾

Soruşturma devam ederken, König'in yurtdışında bulunduğu anlaşılır. König'in, olay ortaya çıkarıldıktan sonra, yurtdışına çıkışının, daha doğrusu kaçışının da,

Yapılan açıklamalar, König'in, Milli Müdafaa Vekaleti ile Hariciye Vekaleti'nin mühür ve imzalarını taklit ederek, Kanada'ya uçak sipariş ettiğini ortaya çıkarmıştı...

yorumlarında değişik iddialara, söylentilere ve imalara yer veren gazetelerin sorumlularının da ifadelerine başvurur. Ancak bu kişiler yazılanları kanıtlamayazlar. Hatta haberlerin "tahminen" yazıldığını belirtirler. ⁽¹³⁾

König olayı, CHP Meclis Grubu'nda da önemli görüşme ve tartışmalara neden olur. Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp olaydan sorumlu tutulur ve parti içinde sert biçimde eleştirilir. Hilmi Uran anılarında, daha Ocak ayı başında, İnönü'nün, kendisine, Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp'in görevinden ayrılacağını açıkladığını belirtiyor. ⁽¹⁵⁾ İnönü, König olayının hükümet üzerindeki etkilerini, günlüğünde şöyle anlatıyor: "(Emekli) General (Kazım) Özalp için de dedikodu çok idi. Kendisini parti grubu reisliğine alarak değiştirmeyi düşündüm. Çok infial ile karşıladı. Cevap ve

yüksek düzeyde bazı yöneticiler aracılığıyla olduğu basında açıkça yazılıyordu. Yine tam bu sırada, König'in bir trafik kazası nedeniyle Fransa'da bir hastanede bulunduğu sırada kimliğinin meydana çıktığı, ancak Fransız polisinin Türkiye'nin bir talebi olmadığını ileri sürerek, König'i yakalamadığı basında açıklanıyordu. Oysa Türkiye, König'in yakalanması için birkaç kez talepte bulunmuştu. ⁽¹¹⁾ Daha sonra Fransız polisi König'i aramaya başlamışsa da ⁽¹²⁾ bu takipten bir sonuç alınmayacaktır.

König'in sahte evrak, imza ve mühür kullandığı kesinlik kazandıktan sonra, sözkonusu sahte mühür ve imzaların fotoğrafları basında yer alır. Ancak, Cumhuriyet Müddeiummisi Baha Arıkan, soruşturmayı bu aşamada tamamlar ve bu arada haberlerinde ve

hesap vermeye hazır olduğunu söyledi. Bıraktım. (...) On gün geçmedi...

Fırkada (CHP Meclis Grubu'nda) Emin Sazak, Ekrem König'in sahtekarlık işi konuşulurken, Özalp'in çekilmesini, çünkü şaibeler olduğunu, herkesin böyle gözlediğini açıkça söylemiş... Meseleyi bana böyle tafsilatıyla anlattılar. Meseleyi fırkada derhal açmak ve neticede itimatnameyi istemek lazım idi. İcra vekili zan altında kalmaz. Fırka reislerinin bana söylediklerine göre, Emin Sazak'ın, tecavüzüne karşı Fırka Grubu Heyeti Umumiyesi seyirci kalmış, hiçbir tezahür yapmamış... Bu, daha ziyade Vekile karşı bir dolgunluğun manasına havi imiş.. Ne ise, fırsat geçmiş... 'Yakın bir zamanda fırkada itimatnameyi almak lazımdır' diye Başvekile söyledim. Hak verdi. Düşünemediklerini söyledi. Yeni teşebbüs olacağını bildirdi. Özalp ile beraber geldiler.

Ertesi gün (konuyu) fırkada münakaşaya açmaya karar verdiler. Emin Sazak da fırkadan tebligat yaptı.

Özalp, tekrar bana geldi. Münakaşaya girmek istemediğini, münakaşa etmeksizin çekilmeyi daha muvafık bulduğunu, temiz olduğunu, himaye edilmesini söylüyordu. Tamamen demoralize olmuştu. Başvekili çağırdım. Çekilmeyi tekerrür etti.⁽¹⁵⁾

Milli Müdafaa Vekili (emekli General) Kazım Özalp, 17 Ocak'ta, "tayyare soruşturmasının selamete yürütülebilmesi için" istifa eder ve yerine Bursa mebusu emekli General Naci Tınaz atanır.⁽¹⁶⁾ Asım Us, bu gelişmeyi şöyle anlatıyor: "13 Kanunisanı 1939 (Cuma). Celal Bayar Kabinesi istifa etti. Reisicumhur, kabine teşkilini yine Celal Bayar'a verdi. Bu istifanın sebebi, Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp'ı açıkta bırakmaktır. Salı günkü parti toplantısında Emin Sazak'ın hücumuna karşı, Kazım Özalp'in, icab eden bir şekilde mücadelede bulunmamış, partiden itimat kararı istememiş olması bu neticeyi doğurmuştur. Kazım Özalp, daha evvel istifa teklifini redetmişti. Kendi kendine, çekilmediği için, kabinenin istifası ile açıkta bırakılmış oluyor. Kazım Özalp'in istifası ile Ekrem König meselesinin tahkikatında alakalı olan vekillerin hepsi değişmiş oluyor. Bunun üzerine Milli Müda-

faa Vekili Kazım Özalp istifa etti. İstifasını bildiren tebliğde, mebuslardan birinin Ekrem König meselesinin tahkikatın selameti için çekilmesi muvafık olacağını söylenmiş olması tashih ediliyor."⁽¹⁷⁾ Resmi açıklama da, Özalp'in olayla ilgili olduğunun ima edilmesi ve üstü kapalı bir biçimde kamuoyunu açıklanması anlamına da geliyordu. Özalp'in görevden alınmasının bir diğer ilginç özelliği ise, bizzat İnönü'nün de günlüğünde belirtildiği gibi, bu konuda Cumhurbaşkanı'nın önemli bir rol oynadığı ve hükümete dışarıdan müdahalede bulunduğu gerçeğini bize bir kez daha ve bütün açıklığı ile göstermesidir. Naci Tınaz'ın son ara seçimde Meclise girdiğine de burada bir defada dikkat çekmek isterim. İnönü, bu suretle, Milli Müdafaa Vekaleti'ne hem yine emekli bir askeri, bir emekli Generali, hem de güvendiği bir kişiyi getirmiş oluyordu. Kunalp incelemesinde, olayla ilgili olarak, Hariciye Vekaleti Müsteşarı'nın da görevden uzaklaştırıldığı belirtiyor.⁽¹⁸⁾ König olayı görüldüğü gibi, geçmiş dönemin hükümetini, dolayısıyla da mevcut hükümeti zor durumda bırakan ve nihayet ilgili Vekilin istifasını gerektiren siyasal sonuçları bakımından çok önemlidir. König davası, doğrudan doğruya hükümetle ilgili bir sonuç yaratmıştır. König olayı, hükümetteki tedrici değişimi hızlandıran rolü bakımından da önemlidir. König olayı, İnönü'ye, hem geçmiş dönemin suistimallerinin kamuoyu önünde açıkça sergilenmesi açısından yeni bir fırsat yaratmış, hem de bu fırsat, Bayar Hükümeti'ni bir kez daha sarsmak ve hükümet içinde yeni bir değişiklik yapmak için İnönü tarafından ustaca kullanılmıştır. Maliye Vekili Fuat Ağralı'nın da istifa ettiğine ilişkin basında çıkan haberler ise, Anadolu Ajansı tarafından resmen tektiz edilecektir.⁽¹⁹⁾ Bu arada, König'in Nazi örgütleriyle ilişki içinde olduğu konusunda, herhangi bir bilgi ya da belgeye rastlamadığımı da belirtmeliyim.⁽²⁰⁾

Basında, König olayına ilişkin siyasal içerikli ve suçlayıcı nitelikte yazı ve haberler, çok kez de dedikodularla karışık olarak, yoğunlaşacaktır. Asım Us, günlüğünde, bu konuda şu yorumu yapıyor: "Ekrem König rezaleti hakkında neşriyat Kozanoğlu'nun düğünü-

ne benziyor. Rezaletin kimin başında patlayacağı henüz belli değil.. Ekrem König meselesinde asıl hazin cihet, herkesin bildiği ve hiçbir kimsenin açıkça söyleyemediği şeylerdi." ⁽²¹⁾

Nihayet dava açılır. Mahkeme safhasındaki açıklamalardan anlaşıldığına göre, Ekrem Hamdi Bakan (König), İspanya İç Savaşı'nda Cumhuriyetçi Madrit Hükümeti'ne silah satmak isteyen ve uluslararası silah ticareti yapan bir grubun üyesiydi ya da yaptığı işten komisyon alıyordu. Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp'in imzası taklit edilerek, Hariciye Vekaleti kanalı ile ve yine bu Vekaletin mühür ve mizaları da taklit edilerek, Kanada'dan uçak sipariş edilmiş, Kanada'daki yapımcılar, siparişin gerçek olup olmadığını öğrenmek için Hariciye Vekaleti'ne bir yazı ile başvurmuşlar, ancak böyle bir yazının yazıldığı König tarafından öğrenilmiş ve Vekaletin Protokol Dairesi'nde görevli Ruhi Bozcalı ile bu suretle ilişki kurulmuştu. Bozcalı, Vekalet gelen yazıyı evrakta bulmuş ve gizleyerek König'e vermişti. König, bu yazıyı, yine kendisi, sahte biçimde Milli Müdafaa ve Hariciye Vekaletler adına yanıtlamıştı. Olay, uçakların Paris'te teslimi istendiğinde, Kanada'daki yapımcıların durumdan Washington Büyükelçiliği'ni haberdar etmeleri üzerine öğrenilmişti. Mahkeme 21 Nisan'da başlar. ⁽²²⁾ Ankara Maliye Ceza Mahkemesi'nin kendisini yetkisiz görmesi üzerine davaya Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam edilir. ⁽²³⁾

Ekrem Hamdi Bakan (König) yurtdışında bulunduğundan, yalnızca suç ortağı Ruhi Bozcalı yargılanır. Bozcalı'nın avukatı Hamit Şevket İnce'dir. ⁽²⁴⁾ Davaya, 6 Mayıs'ta sona erer. Bozcalı, zor duruşmada, yaptığı işten dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile Agah Aksel'in haberdar olduklarını iddia ederse de, duruşma hakimi tarafından sert bir biçimde ikaz edilerek susturulur. Sonuçta Bozcalı, üç ay hapis ve üç ay da memuriyetten men cezası alır. Fakat zaten on ay-

Ekrem Hamdi König'in, davanın açıldığı 1939 yılından Naziler tarafından teslim edildiği 1942 yılına kadar nerde olduğu ve ne yaptığı hala bilinmiyor.

dır tutuklu olduğu için tahliye edilir. ⁽²⁵⁾

Ancak karar yıl sonuna doğru, Temyizce bozulur ve davaya yeniden bakılır. ⁽²⁶⁾ Bu kez Bozcalı iki yıl hapis cezasına mahkum olacaktır. ⁽²⁷⁾ König davası artık unutulmuş iken, savaş içinde, 1942 yılında König'in Paris'te tutuk-

landığı haberi üzerine yeniden basında yer alır. ⁽²⁸⁾ Önce bu haberin doğruluğu kesin olarak anlaşılmaz. ⁽²⁹⁾ Tan gazetesi, König'in sekiz ay önce Monaco Prensliği'nde tutuklandığını ve yakında İstanbul'a getirileceğini yazar.

König, 1942 yılının Mayıs ayında Ankara'ya getirilir. "Bulgaristan hududunda emniyet memurlarımıza teslim edilen Ekrem König (...) tevkifevine gönderilir." ⁽³⁰⁾ König'in Türkiye'ye kimin tarafından, niçin ve nasıl teslim edildiği bilinmiyor. Ancak eğer gerçekten de Fransa'da tutuklandığı haberi doğruysa König'in Naziler tarafından yakalanarak Türkiye'ye teslim edildiğini düşünebiliriz. Tam da bu sırada Türk-Alman ilişkilerinde görülen siyasi ve askeri yakınlaşma, bu ihtimali güçlendiriyor. Belki de König, Almanların Türkiye'ye bir siyasi jest yapmak istemeleri sonucunda yakalanmış ve teslim edilmiştir. Ancak bu ihtimal, Kuneralp'in varsayımını desteklemiyor.

Eğer König gerçekten de Naziler tarafından Türkiye'ye teslim ediliyorsa, bu takdirde, König'in Nazilerle işbirliği yaptığını düşünmemek gerekir. Nazilerin, Franko'ya uçak satmak isteyen ve kendileri ile de işbirliği yapmış bir kişiyi Türkiye'ye teslim etmeleri için geçerli bir neden bulmak zordur. König'in bu zaman zarfında nerede olduğu ve ne yaptığı ise halen esrarını koruyor. König davasına bir süre sonra yeniden bakılır. Davaya 20 Temmuz 1943'de başlanır. König, savunmasında, 1920-1921 yıllarında Hariciye Vekaleti'nde memur olarak çalıştığını açıklar ve sahtekarlıktan haberi olmadığını iddia eder. Fuat Baban ile beraber çalıştıklarını; dönemin Milli Müdafaa Vekili

Kazım Özalp'ın Fuat Baban'ın "hamisi" olduğunu ve Vekaletin kapılarının Baban'a her zaman açık olduğunu belirtir.

Kazım Özalp'ın o dönemde Almanya'ya, 21.000.000 TL değerinde bir siparişle ilgili olarak, Fuat Baban aracılığıyla, 200.000 TL komisyon aldığını iddia eder.

König, savunmasında, "bu sahtekarlıkta Kazım Özalp methaldardı" şeklinde konuşur. Sahte belgeleri Fuat Baban'ın hazırladığını ve kendisinin İspanya Hükümeti'nden 175.000 Dolar aldığını belirtir. Ancak König, hakimın bu iddialar karşısında yaptığı sert uyarılar üzerine, söz konusu iddialarını kanıtlamaya-çağını da bildirir.⁽³¹⁾

König, sahte belgeleri Fuat Baban'dan aldığını söylerse de, Baban bu iddiaları red eder. Oysa, König, mahkemede, Baban'ın Fransa hesabına casusluk yaptığını da öne sürecek ve Celal Bayar Fuat Baban'ı koruduğu için kendisinin yurda dönemediğini iddia edecektir.⁽³²⁾ Mahkeme sonunda König'e dört yıl hapis ve dört yıl da kamu hizmetlerinden mahrumiyet cezası verir.⁽³³⁾ Temyiz de bu kararı onaylayacaktır.⁽³⁴⁾

Doç. Dr. Cemil Koçak

TÜBİTAK Yayınları Daire Başkanı

DİPNOTLAR:

- 1- Asım Us, Asım Us'un Hatıra Notları, (Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları), s.353-354
- 2- Sadun Tanju, Dolu Dizgin, (Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı), s. 105-106.
- 3- Mete Tunçay, "Ekrem König'in Uçak Kaçakçılığı, -Sinan Kunalp'ın İleri Sürdüğü Gibi Milliyetçiler Adına mı, Yoksa Cumhuriyetçiler Hesabına mı Yapılmıştır?", Tarih ve Toplum, Sayı: 60, (Aralık 1988), s.8
- 4- Ulus, (11. 1. 1939); Tan, (11.1.1939)
- 5- Sinan Kunalp, "İspanya İç Savaşı'nda Uçak Ticareti ve Ekrem König", Tarih ve Toplum, Sayı: 60, Aralık, 1988, s. 6-7
- 6- Sinan Kunalp, "İspanya İç Savaşı ve Türkiye", Tarih ve Toplum, Sayı 37, Ocak, 1987, s. 6-8

7- Tan, 8.1.1939

8- Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyet'inde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması, (1923-1931), s.206-207

9- Fatih Rifki Atay, "Bir Sahtekarlık Etrafında Dedikodular", Ulus, (12.1.1939).

10- Asım Us, Asım Us'un Hatıra Notları, (Atatürk, İnönü İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları), s. 356.

11- Ulus, (13.1.1939).

12- Ulus, (15.1.1939).

13- Ulus, (17.1.1939).

Ayrıca bkz. Tanju, Dolu Dizgin, (Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı), s. 103-111

14- Hilmi Uran, Hatıralarım, s. 339

15- "İnönü'nün Hatıra Defteri'nden Sayfalar", (Metin: 3 ve 4), Hürriyet, (15-16.1.1974).

16- Ulus, (18.1.1939)

17- Asım Us, Asım Us'un Hatıra Notları, (Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları), s. 354-355.

18- Sinan Kunalp, "İspanya İç Savaşı'nda Uçak Ticareti ve Ekrem König", Tarih ve Toplum, Sayı: 60, (Aralık 1988), s. 6-7

19- Ulus, (18.1.1939)

20- Cemil Koçak, Türk-Alman İlişkileri (1923-1939).

21- Asım Us, Asım Us'un Hatıra Notları, (Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları), s. 355.

22- Ulus, (22.4.1939).

23- Ulus, (4.5.1939).

24- Ulus, (4.5.1939).

25- Tan, (7.5.1939). Ayrıca Sadun Tanju, Dolu Dizgin, (Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı), s.106-107.

26- Tan, (21.1.1939).

27- Tan, (18.2.1940).

28- Cumhuriyet, (4.9.1942).

29- Tan, (5.10.1942) ve (4-5.5.1943).

30- Ulus, (6.5.1943).

31- Ulus, (2.7.1943); Tan, (21.7.1943).

32- Vatan (21.7.1943) ve (31.7.1943) ve (14-15.8.1943).

33- Tan, (15.8.1943); Ulus, (15.8.1943).

34- Vatan, (5.11.1943).

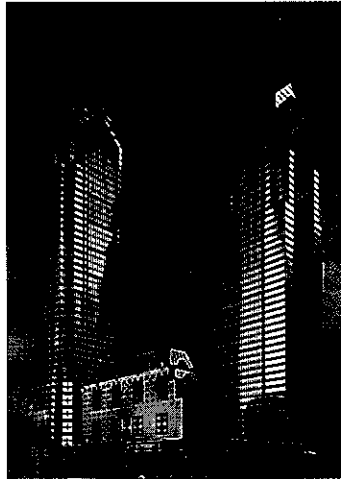
Geleceğe bağlılık, yapımızda var!

TerraNova

Binalar insanlar içindir. Evler, işyerleri, oteller, bankalar, çarşılar, hepsi sizin için vardır. Hatta mimarlar ve tasarımcılar da.

Bütün amaç, kuşaktan kuşağa aktarılan geleceğe bağlılık, sevgi, huzur ve güven duygusunun devamını sağlamaktır.

Dünyanın hangi ülkesinde ve hangi kentinde olursa olsun, granitle yaratılan her bina, % 100

bu amaca hizmet eder. Dayanıklılığı ve her türlü dış etkiye sınıksız karşı koyuşu da öyle. Türkiye'de üretilen her Borusan Granit plakası, bu bağlılık duygusunu pekiştirmek, güçlendirmek içindir.

Evet; geleceğe bağlılık, Borusan Granit'in yapısında var. İnsan'a ve insanın mutluluğuna olan sarsılmaz bir bağlılık.

BORUSAN GRANİT
Gelecek granitin!

Saraybosna Gazetesi*

Her çağın ya da dönemin simgesi olan, onun ruhunu ortaya çıkaran bir olay, bir kurum ya da bir düşünce vardır. Leninizm sonrası dünyada, “kazanan” tarafa ait olduğu iddia edilen değerleri taşıyan, bunlar uğruna belki de umutsuz mücadele veren Bosna-Hersekli, özellikle de Saraybosnalı insanlar her türlü kapalı, dışlayıcı ve acımasız ideolojinin giderek geçer akçe olduğu bu dönemde bir aydınlık ruhun temsilcisiydiler. Daha özele gidildiğinde Saraybosna’da yayın hayatına Komünist Partisi organı olarak başlamış bir gazete, Oslobodjenje (özgürlük), kadrosunun karışık etnik kimliğiyle, yaptığı yayıncılıkla ve belki de en önemlisi bir simge olduğunun bilinciyle aksamadan çıkmayı becermesiyle şehrin ve ülkenin ruhu oldu.

ABD’deki Ulusal Kamu Radyosu’nun savaşın ilk iki yılında Saraybosna muhabiri olan Tom Gjelten, Saraybosna Gazetesi adlı kitabında, Oslobodjenje’nin ve orada çalışanların hikayelerinde Bosna’nın ve onun tarafsız güzellikteki başkentinin, kozmopolit kültürünün yok edilmesinin öyküsünü anlatıyor.

Savaş ve Gazete

Bir yanıyla Bosna, Batılı ülkelerin soğuk savaş sonrası içine girdikleri siyasi pısrıklığın kurbanıydı. Bir yanılla ise Bosnalı bilinci taşıyanlar, özellikle de Saraybosnalılar, Hırvatistan’da olup bitenlerden sonra dahi, kendi ülkelerine, kendi şehirlerine benzer şeylerin olabileceğine inanmamanın ve buna yönelik tedbir almamanın bedelini ödediler. Sırpların savaşı, etnik temizliği, sis-

tematik tecavüzü başlatıp Bosna kozmopolitizmini yoketmeye girişmelerine henüz bir ay varken Oslobodjenje editörü Kemal Kurspahic, gelen yabancılara hala “etnik çatışmanın bu şehre uğramayacağını” söylüyordu. Saraybosna’da da anti-demokratik gelişmeler olduğunu kabul eden, İslamcı grupların güç kazandıklarını, hoşgörünün azaldığını kendisi de gözlemleyen Gjelten’e göre, gene de “bu tür analizlerin sorunu, aradaki olayları aceleyle geçerek telaşla sonuçlara” varmalarıydı. Gjelten’i asıl ilgilendiren Sırpların başlattığı savaşın sonuçlarını yaşamak zorunda kalan insanların yapısı, değerleri, zorluklarla mücadele ediş biçimleri. Bu anlamda genelde Bosnalı Müslümanlar ezilenler ve kahramanlar olarak ortaya çıkarken, özel olarak Saraybosna içinde, Müslüman ağırlıklı Bosna hükümetine destek veren, komşuları bile artık kendilerine güvenmezken çok etnili Saraybosna uğruna çalışan, savaşan, hakaretlere göğüs geren Sırplar ve Hırvatlar öne çıkıyorlar.

Oslobodjenje 1943 yılında Yugoslav partizanların yayın organı olarak kurulduktan sonra, on yıllarca Komünist partinin çizgisini savunan yayın, 1980’lerde Yugoslavya’daki baskı sistemi gevşedikçe, profesyonel nitelikleri artmış. 1988’de Genel Yayın Müdürü olan Kemal Kurspahic yönetiminde ise tarafsız, Saraybosna’nın kültürel zenginliğine önem veren, çok etnililiği savunan ve Bosna’nın bütünlüğünden olan bir tavır almış.

Dünya, Gazete ve Gelecek

Gjelten’in anlatımına göre, kuşatma ve bombardıman

* Tom Gjelten, *Sarajevo Daily*, (New York: Harper Collins, 1995)

sırasında Saraybosnalılar'ın verdiği mücadelenin önemli bir boyutu, barbarlığa karşı günlük yaşamın düzenini, insan ilişkilerindeki efendiliği, çelebiliği, sıcağı korumak için gösterilen çabaydı. Yugoslavya'nın parçalanmasını takip eden ve Bosna'ya felaket getiren olaylar sırasında Saraybosnalılar'a hala uygar dünyanın bir parçası olduklarını hatırlatabilecek bir çabaya bile İngilizler engel olmuşlardı. Büyük umutlarla düzenlenen Uluslararası Saraybosna Film Festivali'ne hem katılacak, hem de gösterilecek filmlerin video kasetlerini getirecek olan Vanessa Redgrave ve Jeremy Irons Saraybosna'ya uçamamışlardı. "Birleşmiş Milletler (BM) görevlileri sanatçıların Saraybosna'ya insani yardım taşıyan ve İtalya'nın Ancona kentinden kalkan uçağa binmelerini engellediler. Özel konuşmalarda BM görevlileri İngiliz siyaseti aleyhine konuşabilecekleri kaygısıyla İngiliz hükümetinin sanatçıların Saraybosna'ya uçurulmamasını emrettiğini belirttiler".

Bosna'daki gelişmeler sonucu pek çok prestij kaybeden ve sekreterin özel temsilcisi Japon Akasi ile barışgücü komutanlarından Kanadalı McKenzie ya da İngiliz Rose'un şahıslarında Bosnalılar'ı ezilmeye mahkum eden BM'nin barışgücü (UNPROFOR) ile Saraybosnalılar arasındaki ilişki bir bakıma her dramatik olayın ardında girift bir gerçeklik olduğunu da sergiliyordu. Resmi sorumlulukları çerçevesinde Saraybosnalılara ters ve soğuk davranan UNPROFOR askerleri, kişisel olarak pek çok yardımda bulunabiliyorlardı. UNPROFOR görevlilerin Saraybosnalılar'a çelişkili yaklaşımlarının en iyi örneklerinden biri de Albay Sartre idi. Bir gazete çalışanının aylardır görmediği kızının bir resmini çekerek hasret içindeki babaya götüren; bir lokantayı kapatarak Saraybosna ileri gelenlerine Fransız şaraplı bir davet veren; Oslobojenje binasının önüne bir zırhlı araç koyarak gazeteyi korumaya çalışan Sartre aynı zamanda bir Türk heyetiyle görüştüktan sonra havaalanından şehre dönerken öldürülen Başkan yardımcısı Turaclić'in katlinde hiç birşey yapmayarak sorumluluk taşıyordu. "Bir Sırp askeri, açık arka kapının önünde duran Albay Sartre'in omuzu üzerinden ve yakın mesafeden araca ateş ederek Turaclić'i altı kez vurdu... Bosnalı sorumlular

UNPROFOR'dan yardıma gelen kuvvetleri geri göndererek Sırplarla pazarlık etmenin daha doğru olacağını düşünen Sartre'a ateş püskürüyorlardı".

Kitabın sonuna gelindiğinde Gjeltten, Saraybosna'nın bir daha asla eskisi gibi olamayacağını belirtir. 1994 Şubat'ındaki pazar yeri katliamından sonra Saraybosna ciddi şekilde uluslararası koruma altına alınmıştı. Bunun doğal sonucu olarak da hayat normalleşmiş, insanlar evlerinden çıkmaya başlayabilmişler, kahveler eskisi gibi dolarken, tramvaylar çalışmaya başlamıştı. Durumun ironisi böylesi bir olağanlığa geçişte ortaya çıkıyordu. Saraybosna artık eski Saraybosna değildi. Bosna'nın çeşitli yörelerinde Sırp'ların klinik bir ismi takarak "etnik temizlik" diye adlandırdıkları caniliğin kurbanı olan insanlar Saraybosna'ya dolmuşlardı. Kozmopolit şehirli kültüre yabancı bu insanların özellikle de kendi kaderlerinden sorumlu gördükleri Sırp'lar'a, her ne kadar Saraybosna'daki Sırp'lar da Karaciç ve taifesine karşı savaşmış olsalar da, çok sıcak bakmaları mümkün değildi. Bunun da ötesinde "savaş Saraybosna'daki sosyal hiyerarşiyi tersine çevirdi. Askerler, polisler ya da askeri çabalara katkısı bulunabilecek herkes, sosyal kökenleri ne olursa olsun şehrin paralı ve eğitilmiş seçkinlerine baskın çıktılar". Saraybosna tüm direnişine rağmen alıştığı ve kurduğu uygarlık nizamının dışına itiliyordu. Gjeltten, Saraybosna'nın eriyip gitmesine göz yuman Batılı ülkelerin kısır görüşlülüğüne çatarken son mesajını veriyor: "Bu hikayenin ahlaki kahramanları varsa, bunlar mücadelelerine ilgisiz kalan bir dünyaya rağmen uygarlık değerlerini korumaya devam eden Saraybosnalılar'dı. Hiçbir grup da bu amaca Oslobojenje çalışanları kadar bağlı değildi..."

Böylesi duyarlı bir kitabı, tarihi bağları, Türkiye'de yaşayan Boşnak kökenleri ve Balkanlarda barbarlığın baskın çıkmamasında yatan çıkarlarıyla, Bosna'nın kaderiyle en yakından ilgilenen ülkelerden biri olan Türkiye'deki gazetelerin yerli ya da yabancı muhabirlerinin yazmış olmaları dilenirdi.

Soli Özel

HOUSTON

Houston neresi, İstanbul neresi? Bambaşka kültürlerin beşiği bu iki şehrin kardeş olduğunu biliyor muydunuz? "Kardeş Şehirler" kavramı ilk kez 1956 yılın-

da Dwight D. Eisenhower tarafından ortaya atılmış. Bu kavram kurumlaşmış ve şu anda dünyanın en büyük gönüllü kuruluşlarından biri olarak yaklaşık 40 yıldır uluslararası işbirliğine katkıda bulunuyor. Houston'daki Türk topluluğu ilk adımı 1979 yılında atmış ve burada yaşayan Türkler, hem kendi vatandaşlarına yardımcı olmak hem de iki ülke arasındaki dostluğu pekiştirmek için bir dernek kurmuşlar. Daha sonra Turgut Özal'ın girişimiyle 1986 yılında ilk Konsolosluk açılmış. İki yıl sonra, 1988'de ise İstanbul ve Houston, kardeş şehirler kurumunu yasal olarak kabul etmiş. 1994 yılında, 23 Nisan'ın Houston'da "Çocuk Günü" olarak kutlanması kararı alınmış.

Houston'un İstanbullular ve Türkler için önemi bu kadarla bitmiyor. Her yıl 20-30 Nisan tarihlerinde Houston Uluslararası Sanat Festivali düzenleniyor. Milyonlarca sanatseverin izlediği bu festivalde her yıl bir ülke 'onur konuğu' oluyor. İşte bu yıl onur konuğu ülke, Türkiye! Ayrıca bizim için çok ilginç bir yanı daha var festivalin. Festival Vakfı tarafından hazırlatılan "Türkiye" adlı özel kitap bu yıl ilkokullarda ders olarak okutuluyor. Kitap hem ilginç hem de çok sevimli, içinde ilkokulun tüm sınıfları için değişik düzeyde bilgiler var: 'Texas ve Türkiye'nin bayraklarını boyayalım', 'Sınıf çalışması: Efes'e düzenlenen turları çekici kılmak için bir TV reklamı hazırlayın!', 'Ünlü bir Türk'e mek-

tup yazın!', 'Mendilim nerede', 'Yedi taş oynayalım!', 'Karşılaştırmalı ABD ve Türkiye tarih haritası' 'Siz de bir fıkra anlatın'...

Gelelim Houston kentine! Hous-

ton diğer Amerikan şehirlerinden çok farklı bir şekilde doğmuş.. 1836 yılında John ve Augustus Allen adında New York'lu iki girişimci, Buffalo Bayou ile San Jacinto nehirlerinin birleştiği, neredeyse bir çamur deryası olan araziye satın ahlrlar ve gazetelere gösterişli bir ilan verirler: "Texas'ta, kaynak sularının fışkırdığı bu araziden daha sağlıklı başka yer bulamazsınız. Burası, çok yakında Texas'ın ticaret imparatorluğu haline dönüşecek." Allen kardeşler, gerçekten cesur ve ileri görüşlüydüler, çünkü toprakları sivrisinek kaynayan bir çamur deryası idi, her tarafta timsahlar geziyor, kızıldeirililer cirit atıyordu. Ancak, reklam kampanyası yararlı oldu, ABD'nin her tarafından insanlar bu fırsatlar şehrine yerleşmek için can atmaya başladılar. O kadar ki, 1837 yılında, 3 yıl için Texas eyaletinin başkenti olarak seçildi. 150 yıl içinde bu sivrisinekli çamur deryası ABD'nin en büyük 4. şehrine dönüştü..

Houston adını bir çoğumuz hastaneleri sayesinde duyduk. Şehir bu konuda gerçekten haklı bir üne sahip. Anderson iyi bir yatırım yapmaya karar verdiğinden beri, Texas Medical Center adıyla anılan bu kompleks, neredeyse şehirden çok daha hızlı bir büyüme ve gelişme göstermiş. Şu anda çatısı altında 41'den fazla kurumu barındırıyor, her gün en azından 100.000 hasta kapılarından giriyor. Her yıl 500 milyon dolar tutarında fon uzun vadeli araştırmalara yatırılıyor.

Trafik keşmekeşine alışmış biri olarak, en çok geniş caddelerden, kolay park olanaklarından hoşlanıyorsunuz. Araba, Houston'lunun adeta yaşam biçimi. Bir alışveriş merkezinden 100 metre uzaktaki başka bir yere arabayla gidiliyor. Burada gezerken yürümeyi, parkların dışında, adeta unutmamız gerekiyor. Onun için eğer Houston'da bir kaç günden fazla kalmayı planlıyorsanız araba kiralamalısınız. Artık, bu büyük şehri keşfe çıkabilirsiniz!

Houston'da yapılacak çok şey var. Önce kültürel etkinlikler! Biletinizi çok önceden ayırtmak şartı ile Houston Senfoni Orkestrasını dinleyebilir, klasik ve modern bale örneklerinden birini izleyebilirsiniz. Gösteri sırasında çok şaşırtıcı bir şey oluyor: Karanlıkta libretto okumakta zorlananlara, ya da hiç bir şey anlamadığından yakınanlara harika bir yenilik sunulmuş; sahnenin tam üzerinde bilgisayar yardımı ile İngilizce sözler gösteriliyor. Yani bir tür üst-yazı!

Texas'a özgü şeyleri yaşamak isteyenlere ise başka önerilerimiz var. Örneğin, Astrodome! Burası, Houston'u Houston yapan yer. Dünyanın en büyük kapalı stadı, "dünyanın sekizinci harikası!". Amerika'lının en sevdikleri spor dallarından baseball karşılaşmaları, geleneksel Rodeo gösterileri burada yapılıyor. Astrodome öyle ilgi çekiyor ki, buraya spor karşılaşmaları dışında turlar bile düzenleniyor. Final karşılaşması 'Super Bowl' günü tüm Amerika'da olduğu gibi, Houston şehri neredeyse hayalet şehir haline dönüşüyor. Bir iki hafta öncesinden tüm marketler Super Bowl özel ürünlerini açıklıyor, TV kanalları kadınlar için de özel programlar hazırlayacaklarını duyuruyorlar.

"Houston, burası merkez. 'Kartal' yere indi!". Aya

ilk kez ayak basan astronotun söylediği bu sözler, Houston adını tüm dünyanın duymasını sağladı. Uzun yıllar çalışmaların yapıldığı NASA'yı mutlaka görün. Lyndon B. Johnson Uzay merkezi, bir rehber eşliğinde geziliyor; eski uzay gemilerini, ilk astronot giysilerini

inceleyebilir, bu arada, gerçek astronotları çalışırken görme şansını yakalayabilirsiniz. En büyük şaşkınlığı yemek konusunda yaşayabilirsiniz; 'tattmak', 'tadım' Texas için çok yanlış deyimler, çünkü burada yemekler inanılmaz porsiyonlarda! Bir kola, neredeyse 1 litrelik dev bardakta geliyor ve siz "dur" diyene kadar yeniden dolduruyor. Üstelik bu ülkede yemek sandıldığı kadar pahalı değil. Örneğin bu karışık balık tabağı 10 dolar civarında, hele çocuklar için 3-4 dolara harika menüler bulabiliyorsunuz.

Houston'da binlerce lokanta var, hangisini deneyeceğinizi şaşırtıyorsunuz. Ancak, her yerde bulabileceğiniz Çin ve İtalyan yemeklerini bir kenara bırakın ve Texas'a özgü yemeklerin tadına varın: Una bulanmış ve kızartılmış halka şeklinde soğan, Texas usulü kaburga ve sıcak elmalı turta!

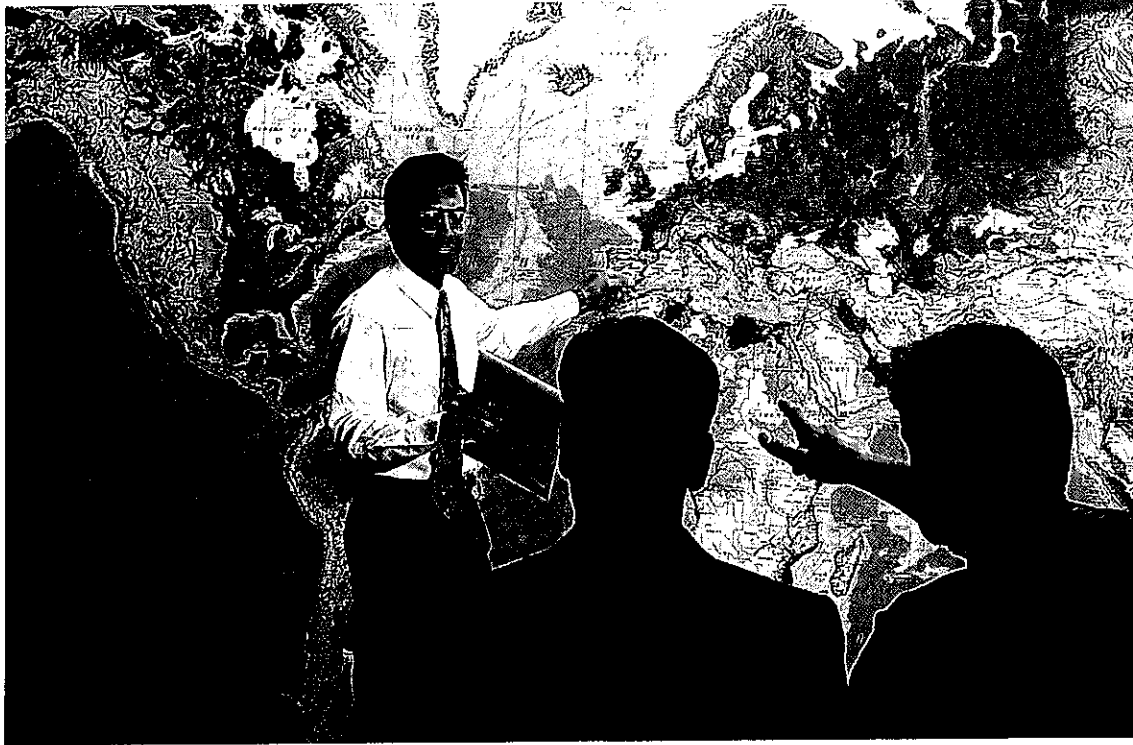
Houston gezinizi kovboyvari noktalamak için bir "dancing"e gidebilirsiniz. Burada Amerikan folk müziği ile danseden çiftlere katılmak aslında sandıldığı kadar kolay değil. "square dancing" adı verilen kovboy dansı, büyük bir pistte hep aynı yöne doğru yürüyerek yapılıyor. Dansı öğrenmek istiyorsanız, bar açılmadan akşamüstü ücretsiz ders de veriliyor. Ancak, müziğin ritmine göre hızlanan çiftleri izlemek de aynı derecede keyifli!

Amerika'nın değişik bir yüzünü görmek isteyenlere duyurulur!

**İnsan eliyle açılmış
kanallar, denize kıyısı
olmayan Houston'u
büyük bir liman
kentine dönüştürmüş**

BAYİ TOPLANTISI/SEMINER/KONGRE/İŞ TOPLANTISI ORGANİZASYONLARI...

ZAMANI SİZ BELİRLEYİN, GERİSİNİ SETUR'A BIRAKIN...

Kongre, Seminer, Bayi toplantılarınız için Setur'a güvenebilirsiniz...
Setur 30 yıllık tecrübesi güvenli, kaliteli, titiz hizmet anlayışıyla büyük, küçük
tüm iş toplantılarınızda üst düzeyde hizmet sunar...

Setur tecrübesinden, Setur kalitesinden, Setur titizliğinden
yararlanmak için yapacağınız tek şey toplantınızın zamanını ve
kapsamını belirlemek... Gerisi Setur'un güvencesidir.

SON 5 YILDA SETUR TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN YURTIÇİ ve ULUSLARARASI ORGANİZASYONLARDAN BAZILARI...

1981 ŞARK SİGORTA Yıllık Toplantısı / YTONG Uluslararası İdarecileri Toplantısı 1982 İslam Ülkeleri Merkez Bankaları Toplantısı 1985 ADFTAB
Asya Pasifik Ülkeleri Kalkınma Bankası Toplantısı / TBMM 65. Kuruluş Yıldönümü 1987 Uluslararası OLİMPİYAT Komitesi Toplantısı / CICA Uluslararası
Zirai Krediler Toplantısı 1988 IPI Dünya Basın Kongresi / ADİDAS Yıllık Toplantısı / PIRELLI Fabrika Açılışı / 16. Sürekli Avrupa Konseyi Eğitim
Bakanları Toplantısı 1989 NAA Kuzey Atlantik Asamblesi / TBMM 23 Nisan Organizasyonu 1990 BEKO Bayi Toplantısı / MIDLANDBANK Açılış
Organizasyonu / Avrupa Konseyi Adalet Bakanları Toplantısı / FORD Yıllık Toplantısı 1991 MERCEDES BENZ Toplantısı / İZOCAM Yıllık Toplantısı /
Uluslararası Yem Sanayicileri Toplantısı / ARÇELİK Yıllık Toplantısı 1992 TÜSİAD Toplantısı / Uluslararası Seramik Kongresi / OIC 8. Toplantısı /
8. Avrupa Anayasa Mahkemeleri Toplantısı / Bilgisayar Kongresi 1993 COMCEC Toplantısı / AYGaz Bayi Toplantısı / FULDA Yetkili Satıcılar
Toplantısı / Oftalmoloji Kongresi / 2. Ulusal Sağlık Kongresi / General Electric Toplantısı Dünya Pazarlama Kongresi 1994 TOFAŞ Bayi Toplantısı /
NATO Kongresi / OECD Turizm Komitesi 65. Dönem Toplantısı / MTO Tahkim Kollogyumu

setur

Güvenli, Düzenli, Sistemli, Titiz Hizmetin Simgesi

İSTANBUL/ELMADAĞ Tel: 230 03 36 (8 Hat) ATRİUM Ataköy Tel: 560 17 78 FENERYOLU Tel: 386 95 46 (3 Hat) ANKARA Tel: (312) 467 11 65
İZMİR Tel: (232) 463 61 00 ANTALYA Tel: (242) 241 69 38 BODRUM Tel: (252) 316 31 19 MARMARIS Tel: (252) 412 26 38

Türkiye neden iyi bir reklamveren olamıyor?

Yazının başlığına bakarak, devlet hangi işi iyi yapıyor ki, tanıtımı iyi yapabilsin, diyebilirsiniz. İyi bir işveren mi oldu? İyi bir yatırımcı mı oldu? İyi bir işletmecisi mi oldu? Bunlar olmadan nasıl iyi bir reklamveren olacak?

Bu tepki pek haksız sayılmaz ama ne yazık ki, bizi bir yere de götürmez. Çünkü ekonomiye bulaşmayan devlet düşünebilirsiniz ama tanıtımı koordine etmeyen, planlamayan bir devleti düşünmek olanaksız. Henüz bu rolü üstlenecek bir başka kurum da ortada yok.

O halde ne yapacağız? Tanıtımın, ülke imajının günümüzdeki rolünü hem bilip, hem de bu duruma seyirci mi kalacağız? Çoğu kez olduğu gibi ulusal karakterimize yakışır bir şekilde "söylemektense söylenmekle" mi yetineceğiz?

Kuşkusuz hayır. Öncelikle bilmemiz gerekiyor ki, her turizm mevsiminin başında, ya da şuraya-buraya girmeye çalışırken karşımıza çıkan her engelde konuyu gündeme getirip, bir kaç gün sonra yeniden unutarak bir yere varamayız. Basit bir kuralı hatırlamakta yarar var: Ajandamızda olmayan hiçbir meseleyi çözemeyiz.

İkincisi, konuya pek çok açıdan gerçekçi ve kompleks yaklaşmalıyız. O zaman daha net görülecektir ki, Türkiye'nin dış tanıtım tarihi, ne yazık ki, birkaç küçük ölçekli tanıtım dışında, bir düş kırıklıkları tarihidir. Aşırı beklentiler hep aşırı vaatlerle beslenmiştir. Bir reklam ve halkla ilişkiler şirketini nasıl çalıştıracamız konusunda tecrübesiz oluşumuz, neredeyse her seferinde kabarık raporlar oluştursa da, yerinde sayan

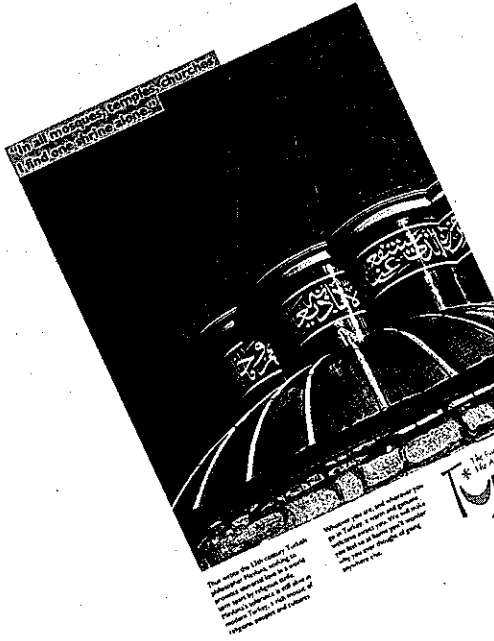
bir ülke imajını değiştirmemiştir. Sonuç olarak, yaklaşık 25 yılı aşan bir süredir, gerçekdışı bekleyiş-aşırı vaat-düş kırıklığından ibaret kısır döngüyü, bir türlü kıramadık.

Dolayısıyla "kim yapabilir?" sorusunu sormadan önce "ne yapılabilir?" sorusunu sormamız ve hedeflerimizi netleştirmemiz gerekiyor. Ancak bu sorunun sağlıklı bir biçimde cevaplanması, bizi "kimin yapabileceği" aşamasına getirecektir. Daha da önemlisi bu, üründe de önemli değişimler yapma gerekliliğini daha yakından gösterecektir. Bu durum, çağı nerede yakaladığımızı, nerede gerisinde kaldığımızı daha iyi ortaya çıkaracaktır.

Konuya kompleksiz yaklaşmanın ilk kuralı ise "bizi anlamıyorlar" demekten vazgeçip "biz anlatamıyoruz" gerçeğini kabullenmek.

Tanıtımın etkili olabilmesi ve hedefine ulaşabilmesi için uyulması gereken bir kaç basit kuralla tarihsel gerçeği hatırlayalım:

- Türkiye'yi az biliyorlar.
- David Bernstein'ın "no communication is negative communication" değişinde olduğu gibi, az bilgi her zaman yanlış bilmeye yol açar.
- Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, imajları açısından son derece belirleyicidir. Örneğin her yıl çevrilen yüzlerce eleştirel film ABD imajını zedelemeyebilir. Oysa biz bir filmi yıllarca sırtımızda kambur gibi taşıyoruz.
- Bizim Türk toplumunda batılının anlayamayacağı bir karmaşa olduğu gibi Batı dünyasıyla aramızda, kökleri oldukça gerilere giden tarihi, kültürel, dini bir

And the city is Istanbul. The imperial capital of Romans, Byzantines and Ottomans. The meeting place of religions, peoples and cultures. Like in Istanbul, past and future blend perfectly across Turkey. Eight thousand years of history greet you wherever you turn. So much so, you'll wonder why you ever thought of going anywhere else.

uzaklık sözkonusu.

- Bir başka olumsuz faktör, Türkiye imajının üzerindeki dönem dönem değişen lobilerin oluşturduğu parazitlerdir.

- Bugüne kadar Türkiye'nin doğru, kalıcı bir stratejisi olmadı. Kimi zaman "biz size benzeriz" deyip Batı'ya yutturacağımızı sandık. Kimi zaman egzotik olmak revaçta deyip "bizim sizinle ilgimiz yok, biz sadece bize benzeriz" dedik. Hatta birbiriyle bu kadar zıt iki konumlamayı aynı zamanda söyleme tecrübesizliğini de gösterdik. Bir türlü "Bizim sizinle ortak ve farklı noktalarımız var" diyemedik. Diyemeyince de markalaştıramadık. Bizi hamam, harem ve bıyıktan ibaret sayıp "Doğulu" konumuna hapsedenlere "Biz ne Doğuyuz, ne Batıyız biz Akdenizliyiz" deme akıllılığını gösteremedik.

- Bir başka kural, tanıtımın ancak süreklilik halinde netice vereceğini unuttuk. Her gelen bir öncekinin uygulamasını, varsa stratejisini (olduğuna ben rast-

lamadım!) neredeyse bir göz atmaksızın rafa kaldırdı.

- En önemlisi, biz tanıtımın bir yatırım olduğunu unuttuk. Alınan sonuçları hiç ölçmedik. Ölçmediğimiz için de nerede yanlış yaptık, neler işlemedi, nereye varabildiğimizi öğrenemedik. Sanki bir kement atıp avı tutacakmışız gibi her seferinde yeniden başlamanın zihinsel tembelliğini, tarihten ders çıkarmaya yeğledik.

Bu kadar yanlıştan sonra da pek yakınmaya hakkımız yok. Olsa olsa dövünebiliriz.

Ne demişler: "Tarih öğretmez, yalnızca ders almayanları cezalandırır."

Atilla Aksoy

Young & Rubicam/Reklamevi

STOKHOLM LU BİR REKLAMCI BİLGİSAYARINI
WARP LADI. BÖYLECE RAPORUNU BASTI,
E-MAIL'İNİ OKUDU VE
HEM DE HEPSİNİ GÖRMEK İSTEDİ.

BERGASCI WARP LANDI,
KRİZİ ATLATTI.

MÜNİH TEKİ DİŞ HEKİMİ ÇOCUKLARININ
FOTOĞRAFINI ANTALYA'DAKİ
KARDEŞİNE WARP LADI.

EGE ÜNİVERSİTESİ'NDE OKUYAN
BİR ÖĞRENCİ İNTERNET'E WARP LAYARAK
YEPYENİ DÜNYALAR KEŞFETTİ.

BU GENC BİR RESSAM 99 S. 4
YANABİLDİĞİNE SAŞTI.

ANKARALI BİR İŞKADINI BİLGİSAYARINI
WARP LAYARAK DOS VE WINDOWS
UYGULAMALARINA YENİ BOYUTLAR
KAZANDIRDI.

Yeni 32 bitlik OS/2 WARP

- Standart Dos desteğine sahiptir.
  - PC'nizde kurulu Microsoft Windows 3X aracılığı ile Windows uygulamalarını çalıştırır.
  - Sizlere sunduğu armağan paketindeki uygulamalarla dünyaya açılmanızı sağlar:
- CompuServe Information Manager
for OS/2
IBM Works (Kelime İşlem,
Elektronik Çizelge, Raporlama, İş Grafikleri)
FaxWorks for OS/2
HyperACCESS Lite for OS/2
IBM Internet Connection for OS/2
Multimedia Viewer
Video IN for OS/2
Person to Person
Systems Information Tool

Ayrıca Türkçe kullanıcı kılavuzunuz IBM OS/2
BBS'e üyeliğiniz ve
ücretsiz eğitim hakkınız da cabası.

Warp ile tanışmak için lütfen aşağıdaki
yetkili satıcıları arayınız.

Bordata:

Ankara (0-312) 439 62 00
İzmir (0-232) 464 19 88
İstanbul (0-212) 281 35 95,

Hobim:

İstanbul (0-212) 544 73 15

Komdata:

İstanbul (0-212) 270 55 00

OS/2 Warp'u bulabileceğiniz
bilgisayar mağazaları:

Jenerik
Bimeks
Spectrum
Bildes
Connect

IBM